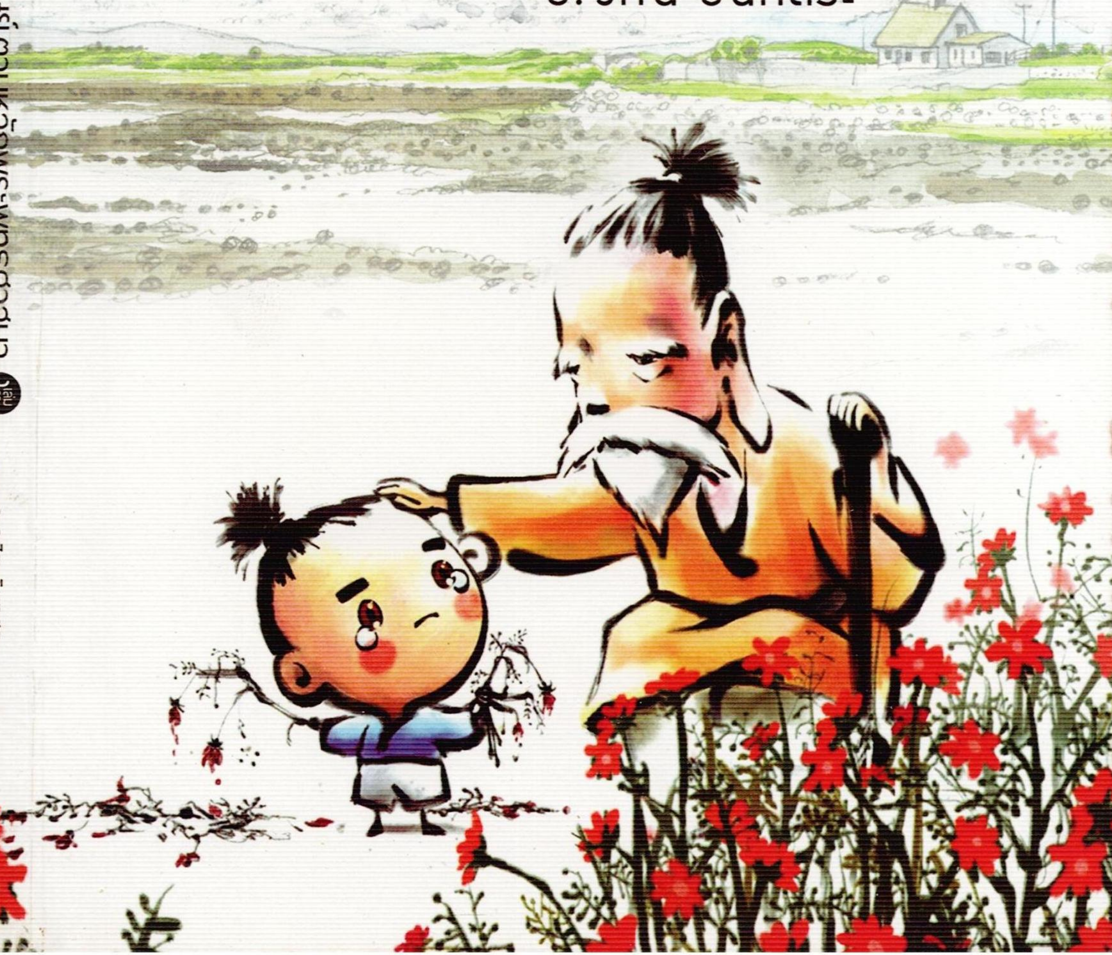
แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๒

อ. วศิน อินทสระ

แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๒ อ. วศิน อินทสระ

แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
ตามหลักพระพุทธศาสนา
เล่ม ๒

อ. วศิน อินทสระ

ชมรมกัลยาณธรรม

ชมรมกัลยาณธรรม

หนังสือดีลำดับที่ ๓๓๔

แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๒

อ. วศิน อินทสระ

Facebook : อาจารย์วศิน อินทสระ

Facebook : Wasin Indasara

www.ruendham.com

www.amornsit.com

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มีนาคม ๒๕๕๙

จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์เป็นธรรมทานโดย : ชมรมกัลยาณธรรม
๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓

รูปเล่ม : ศิรัส วัชระสุขจิตร

แยกสี : แคนนา กราฟฟิค โทร ๐๘๖-๓๑๔-๓๖๕๑

พิมพ์ที่ : บริษัท ขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๐-๓

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

www.kanlayanatam.com

Facebook : Kanlayanatam

คำอนุโมทนา

ชมรมกัลยาณธรรมโดยทันตแพทย์หญิงอัจฉรา กลิ่นสุวรรณ์ ผู้เป็นประธานชมรมฯ ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง "แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๒" ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดียิ่ง

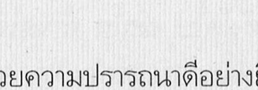
แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เล่ม ๑ ได้ออกสู่สายตาของประชาชนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ ปรากฏว่าได้รับการต้อนรับจากท่านผู้อ่านเป็นอย่างดี การพัฒนามนุษย์จำเป็นต้องสร้างอุปนิสัยของเขาก่อน ถ้าสร้างอุปนิสัยไม่สำเร็จ การพัฒนาก็ล้มเหลว โดยทั่วไปเราคิดกันว่า เราอยู่ในโลกแห่งวัตถุ แต่จริงๆ แล้วเราอยู่ในโลกของความคิดหรือจิตใจ จิตใจของคนส่วนมากไปทางใด โลกก็หมุนไปทางนั้น ชาวโลกจะสุขหรือทุกข์ก็อยู่ที่จิตใจเป็นตัวนำ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

"จิตนำโลกไป (จิตฺเตน นียติ โลโก)" และว่า "สิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไร จิตใจนำมาก่อน สำเร็จมาจากใจ ใจประเสริฐที่สุด ถ้าใจร้ายจะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ก็จะร้ายไปด้วย ต่อแต่นั้นทุกข์ก็จะตามมา เหมือนล้อเกวียนหมุนตามรอยเท้าโคไป ฉะนั้น ถ้าจิตใจดี จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ย่อมดีไปด้วย ต่อแต่นั้นความสุขย่อมติดตามมา เหมือนเงาตามตัวฉะนั้น ด้วยเหตุนี้การฝึกจิตจึงเป็นการดี เพราะจิตที่ฝึกแล้วนำความสุขมาให้"

อุปนิสัยของคนเริ่มต้นด้วยความคิด ตามมาด้วยการกระทำ กระทำบ่อยๆ เป็นนิสัย นิสัยที่หยั่งรากลึกแล้วเป็นอุปนิสัย อุปนิสัยสร้างอนาคตหรือชะตาชีวิต จะเห็นได้ว่าเราสร้างชะตาชีวิตกันด้วยความคิดเป็นจุดเริ่มต้น เพราะฉะนั้นการพัฒนามนุษย์จึงเริ่มต้นด้วยการให้เขาคิดเป็น และเราจะต้องสอนให้เขามีวิธีคิดที่ถูกต้องด้วย ซึ่งทางธรรมเรียกว่าโยนิโสมนสิการ แปลว่า คิดเป็น คิดเป็นระบบ เราก็จะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ สังคมก็จะสงบสุขเจริญรุ่งเรือง

หนังสือ "แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์" เล่มนี้ และเล่ม ๓ ที่จะตามมา ก็จะเน้นหนักในเรื่องการสร้างความคิดและวิธีคิดที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ข้าพเจ้าขอขอบคุณชมรมกัลยาณธรรมและผู้ร่วมงานทุกคนที่ทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จออกมาได้ และขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจ งานประพันธ์ของข้าพเจ้าเสมอมาเป็นเวลาครึ่งศตวรรษแล้ว ขอพระสัทธรรมจงตั้งอยู่ยั่งยืนเพื่อประโยชน์สุขแก่คนทั้งปวง

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

คำนำ
ชมรมกัลยาณธรรม

จากหนังสือ "แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา" ต้นฉบับเดิม ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บรรณาคาร เป็น ๒ เล่ม ปกแข็ง รวมหนาประมาณ ๖๐๐ กว่าหน้า (บัดนี้สำนักพิมพ์บรรณาคารปิดกิจการไปแล้ว) บัดนี้ชมรมกัลยาณธรรม มีความตั้งใจศรัทธาและเห็นคุณค่า ในเนื้อหาธรรมอันแจ่มแจ้งลุ่มลึกน่าศึกษา ที่ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ได้เสียสละอุทิศเวลาตลอดทั้งชีวิตสร้างสรรค์ไว้มากมาย ชมรมฯ จึงพยายามเลือกสรรทะยอยนำงานเขียนและงานบรรยายของท่านอาจารย์วศิน อินทสระ มาจัดพิมพ์ใหม่ เพื่อให้ได้แพร่หลายเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจธรรมได้กว้างขวางขึ้น สำหรับหนังสือ "แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา" นี้ ได้นำมาจัดพิมพ์ใหม่โดยแบ่ง ๒ เล่มเดิม มาเป็น ๓ เล่ม โดยจัดรูปเล่มให้น่าอ่านขึ้น นอกจากแจกเป็นธรรมทานทั่วประเทศแล้ว ยังได้จัดส่งบริจาคไปตามห้องสมุดเรือนจำ มหาวิทยาลัย สถาบันสงฆ์ ฯลฯ ในหลายแห่งด้วย

แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๑ ที่ได้จัดพิมพ์เรียบร้อยแล้ว ได้รับการตอบรับจากสาธุชน มีเสียงชื่นชมกลับมาจากทุกทิศ ด้วยลีลางานเขียนที่งดงามด้วยภาษาธรรมที่นุ่มนวลอ่อนโยนจากจิตที่เมตตา อธิบายอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีตัวอย่างหลากหลายชัดเจน บัดนี้ชมรมกัลยาณธรรมภูมิใจเสนอ "แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๒" โดยคัดสรรจากงานบรรยายของท่านอาจารย์ จากแนวทางฯ เล่มเดิมที่เคยจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บรรณาคาร

มาส่วนหนึ่ง ล้วนเป็นเรื่องที่น่าสนใจน่าศึกษา และเห็นได้ว่าท่านอาจารย์มีอัจฉริยภาพในงานเผยแผ่ธรรมในทุกรูปแบบ ทั้งงานเขียน งานบรรยาย ไม่ได้แตกต่างกันเลยในเรื่องความคมคายของสำนวนลีลาและปัญญาอันฉับไว ยิ่งงานบรรยายซึ่งจะมีการตอบปัญหาจากผู้เข้ารับการอบรมธรรม จะได้เห็นปรีชาญาณของท่านอาจารย์ในการตอบปัญหาได้ทุกแนวคำถามอย่างชัดเจนถูกตรง ทั้งไม่ทิ้งเสน่ห์ของผู้รู้ ในการที่จะตอบว่า "ไม่รู้" หากท่านไม่ทราบหรือไม่แน่ใจ ท่านก็ไม่ตอบไปข้างๆ คูๆ เพื่อรักษาฟอร์มผู้รู้แต่ประการใด

ในนามของชมรมกัลยาณธรรม พวกเราภูมิใจในโอกาสให้ได้สืบทอดงานธรรมอันทรงคุณค่าของท่านอาจารย์วศิน อินทสระ อย่างต่อเนื่อง และขอน้อมบูชาอาจริยคุณแด่ท่านอาจารย์ ผู้เปรียบประดุจเพชรแห่งการเผยแผ่ธรรม ขอน้อมบูชาพระคุณด้วยคุณความดีและบุญกุศลแห่งงานเผยแผ่ธรรมและการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ที่เราต่างเพียรกระทำมา ตลอดทุกภพชาติจนถึงปัจจุบันขณะนี้ และหวังว่าสาธุชนทุกท่านจะได้รับประโยชน์ในปัญญาแห่งธรรมที่เพิ่มพูนและเกื้อกูลแก่ชีวิต เปี่ยมด้วยความสะอาด สว่าง สงบโดยทั่วกัน

กราบขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญทุกท่าน

ทพญ. อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ์

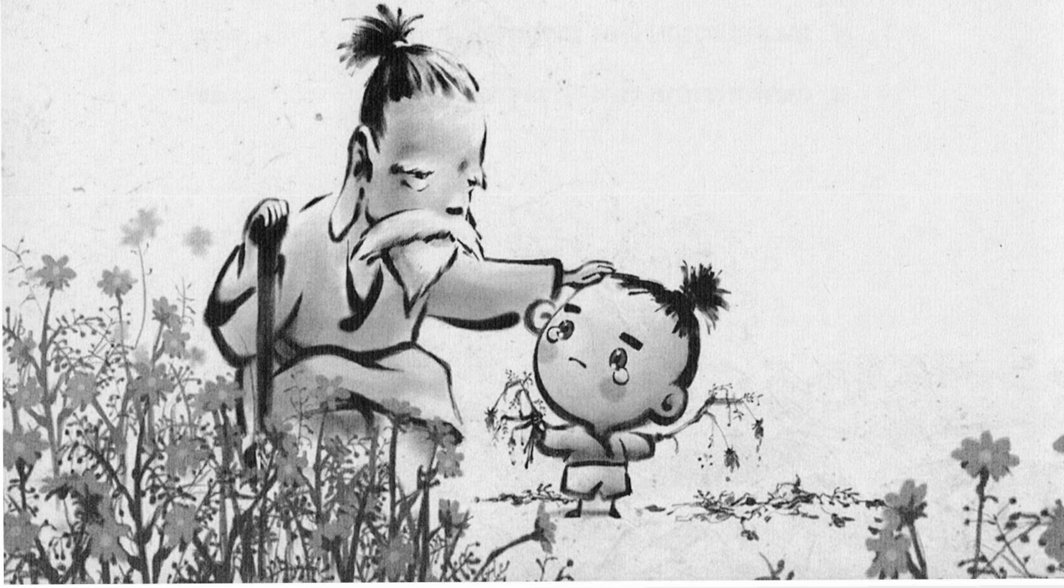
ประธานชมรมกัลยาณธรรม

สารบัญ

๑

หลักจริยธรรม
เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

บรรยาย ณ ธนาคารแห่งประเทศไทย
วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๖
ในโครงการสัมมนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้บริหาร รุ่นที่ ๒

ความนำ

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย หัวข้อในการบรรยายวันนี้คือ "หลักจริยธรรมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์" ซึ่งมีหัวข้อย่อยที่จะนำมาพูดกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ๔ หัวข้อด้วยกัน คือ

(๑) ความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรมต่อการพัฒนามนุษย์

(๒) หลักจริยธรรมบางประการที่ควรนำมาใช้ในการพัฒนาบุคคล

(๓) เหตุที่ทำให้ผู้บริหารหรือผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ค่อยสนใจในเรื่องจริยธรรมหรือจริยศาสตร์ ซึ่งทำให้คุณภาพของคนซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ไม่ดีเท่าที่ควร

(๔) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทรัพยากร – และแนวทางในการแก้ไข

วัตถุประสงค์ในการสัมมนาครั้งนี้มีหลายประการ โดยใจความสำคัญก็คือ เพื่อให้ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถและความดีเพิ่มพูนขึ้นจากที่มีอยู่แล้ว **โดยเฉพาะประการสุดท้ายคือความดีนั้น เราจะประมาทไม่ได้ว่าเราดีแล้ว ตราบใดที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ ก็ขอให้นึกอยู่เสมอว่ายังไม่ดีแท้ อาจเป็นเพียงดีสัมพัทธ์ (Relative good) เท่านั้นเอง** ยังเปลี่ยนแปลงเป็นชั่วได้ ถ้าไปคลุกคลีคุ้นเคยกับสิ่งที่ชั่วช้า ดีแท้จะต้องไม่เปลี่ยนแปลงเป็นชั่ว อยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งยั่วยวนต่างๆ เอาใจรอดได้ในทุกสถานการณ์

เครื่องมือสำหรับบรรลุความดีนั้นก็คือหลักจริยธรรมหรือจริยศาสตร์นั่นเอง ทำนองเดียวกับสุนทรียศาสตร์เป็นเครื่องมือให้รู้ความงาม และตรรกศาสตร์ให้รู้ความจริงในระดับหนึ่งซึ่งเป็นระดับเหตุผล ส่วนความจริงที่อยู่เหนือเหตุผลอย่างตรรกศาสตร์นั้น ต้องรู้ด้วยประสบการณ์ตรงหรือด้วยญาณพิเศษ

ในวัตถุประสงค์หลายประการดังกล่าวมานั้น มีอยู่ประการหนึ่งที่น่าสนใจมากคือ ข้อ ๑.๔ ที่ว่า เพื่อช่วยให้ผู้เข้าสัมมนาได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการ**เสริมสร้างศักยภาพ** (Potentiality) ในการทำงานของคนในหน่วยงานให้สูงขึ้นอยู่เสมอ

ข้อนี้แสดงว่า มนุษย์มีศักยภาพในการที่จะเจริญงอกงามตามวิถีทางของตน ถ้าได้เทคนิควิธีในการฝึกฝนอบรมอันเหมาะสม เหมือนเมล็ดพืชมีศักยภาพที่จะเจริญงอกงาม ถ้าได้นำลงแปลงเพาะ กระถาง หรือเนื้อดินอันดีงาม และสิ่งแวดล้อมอันเหมาะสม ไม่เหมือนก้อนหินซึ่งไม่มีศักยภาพในการที่จะเจริญเติบโตเช่นเมล็ดพืช ถ้าคนมีลักษณะเดียวกับก้อนหินก็ไม่มีความจำเป็นต้องฝึกฝนอบรมแต่ประการใด

มนุษย์เราเกิดมาเพื่อพัฒนาจิตใจให้ขึ้นสู่ความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Self - fulfillment คือพัฒนาจนไม่มีความชั่วหลงเหลืออยู่เลย มีแต่ความดีล้วนๆ มีเรื่องแปลกอยู่อย่างหนึ่งคือ **ความดียิ่งทำยิ่งหมด ส่วนความชั่วยิ่งทำยิ่งมาก** ที่ว่ายิ่งทำก็ยิ่งหมด หมายความว่า ไม่มีความดีอะไรที่จะต้องทำเพื่อการพัฒนาตนอีก เช่น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นผู้มีตนสมบูรณ์ ไม่บกพร่องโดยประการใดๆ

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อย่อยทั้ง ๔ ข้อตามที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นเป็นลำดับไป

๑. ความสำคัญและประโยชน์ของจริยธรรมต่อการพัฒนามนุษย์

ผมเองมั่นใจอยู่เสมอว่าจริยธรรมเป็นรากฐานแห่งความเจริญมั่นคงและความสงบสุขของปัจเจกชน สังคมและประเทศชาติ รัฐทุกรัฐควรมีแนวนโยบายให้ประชากรมีจริยธรรมอันดีเป็นหลักประการแรก และถือเป็นอุดมคติทีเดียว ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจและอื่นๆ ให้เป็นอันดับรองลงมา ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การศึกษา ทางวิชาการ และการเมืองซึ่งไม่มีจริยธรรมเป็นแกนกลางหลักยึดแล้วย่อมให้โทษมากกว่าคุณ ถ้าเปรียบสังคมเหมือนต้นไม้มีแก่น จริยธรรมก็เหมือนแก่นความเจริญนอกนี้เหมือนเปลือกกะพี้ซึ่งห่อหุ้มแก่นเอาไว้ ถ้าเปรียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุมย่อมเป็นฝุ่นละอองให้ความรำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ คนมีความรู้ที่ไม่มีจริยธรรมจึงมักเป็นคนที่ก่อความรำคาญหรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนืองๆ

การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาที่จิตใจคนก่อน เมื่อจิตใจของคนดีแล้ว เรื่องอื่นๆ ก็จะพลอยดีตาม ดังนั้นจริยธรรมในสังคมจึงควรได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรก เศรษฐกิจและปากท้องของประชาชนจะดีขึ้นทันทีถ้าจริยธรรมของคนในสังคมดีขึ้น ที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรมประชาชน บางส่วนต้องหิวโหยนั้น เพราะคนบางส่วนของสังคมนั่นเองละเลยจริยธรรม กอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป ความเห็นแก่ตัวจัด แล้งน้ำใจ ขาดเมตตาปราณี นั่นมิใช่สัญลักษณ์การขาดจริยธรรมดอกหรือ?

พูดถึงจริยธรรม คนส่วนมากก็เพ่งเล็งไปถึงการถือศีลกินเพล จำศีลภาวนา ไม่ทำอย่างอื่นอันจะช่วยให้สังคมก้าวหน้า แต่ตามความเป็นจริงแล้ว จริยธรรมหมายถึงความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น กระทำสิ่งควรกระทำ ด้วยความฉลาด รอบคอบ รู้เหตุ รู้ผล ถูกต้องตามกาล

เทศะและบุคคล อยู่ที่จริยธรรม ที่ปัจเจกชน ครอบครัว หรือสังคมนั้นๆ จะประพฤติได้มากน้อยเพียงใด

การทุจริตคดโกงในวงการต่างๆ การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรมนั้น มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการขาดจริยธรรม **ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงพลโลกไปได้อีกนาน ถ้าพลโลกชวนกันละทิ้งความละโมบโลภมากเสียแล้ว และมีชีวิตอยู่อย่างง่ายๆ และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมโดยยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนินเป็นแกนกลาง ไม่ใช่ยึดเอาโลกียธรรม** (ลาภ ยศ ความมีหน้ามีตาในสังคม) เป็นจุดมุ่งหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ถือเป็นผลพลอยได้ และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติธรรม เช่น อาศัยลาภในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการจูงใจผู้เคารพนับถือตนให้เข้าหาธรรม

ผู้นำในสังคมหรือผู้นำรัฐต้องเป็นผู้มีจริยธรรมสูง สูงพอที่ใครๆ จะเคารพกราบไหว้ได้อย่างสนิทใจ ผู้นำต้องเป็นผู้ล้างมือจากความชั่วแล้ว และไม่อิงอาศัยมือใครๆ ทำชั่ว นอกจากนี้ ผู้นำต้องมีความสามารถนำความสงบสุขทางใจ มาสู่ปวงชนผู้ดำเนินตามได้ด้วย ปวงชนควรเลือกบุคคล ผู้มีลักษณะดังกล่าวมาเป็นผู้นำของตน สันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก เพราะอาศัยผู้นำเช่นนั้น

จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนยากจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้อเฟื้อผู้สูงอายุซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตนเพื่อเข้ากันได้กับคนทั้งหลาย ไม่วางโตโอหังอวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น ลดทิฐิมานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริง ไม่หลงตัวคิดวิปลาสไปว่าสำคัญกว่าใครๆ รู้ดีและสามารถกว่าใครหมด...

รวมความว่าจริยธรรมส่วนบุคคลและจริยศาสตร์ส่วนสังคมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อบุคคลและสังคม สำคัญเท่าหรือสำคัญกว่า

อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพราะถ้าขาดจริยธรรมเสียแล้ว ปัจจัยเหล่านั้นจะกลายเป็นพิษขึ้นมาทันที จริยธรรมนั่นเองจะช่วยรักษาปัจจัยของบุคคลและสังคมเหล่านั้นไว้ แม้ชีวิตก็เหมือนกัน จริยธรรมได้ช่วยคุ้มครองรักษาไว้ มิฉะนั้นแล้วชีวิตจะถูกทำลายลงไปก่อนเวลาอันควร โดยบุคคลผู้มีจิตหมักหมมอยู่ด้วยบาป ปราศจากจริยธรรมเสียแล้ว เด็กหนุ่มจะมั่วสุมอยู่ด้วยอบายมุขนานาประการ เด็กสาวจะหลงใหลมัวเมาอยู่กับแฟชั่นต่างๆ และจะถูกข่มเหงรังแกไม่เว้นวัน ผู้ใหญ่จะหมกมุ่นอยู่กับการช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ทางทรัพย์สินแล้วเบียดเบียนกัน คนชราที่เป็นบุพการีของชาติจะถูกทอดทิ้งให้ว้าเหว่ไร้ที่พึ่งพิง นักบวชจะมีชีวิตอยู่อย่างลวงโลก ไร้ยางอาย วางโต อวดมั่งอวดมี เมื่อเป็นดังนี้ท่านลองคิดดูเถิดว่า สังคมนี้ โลกนี้ จะน่าขยะแขยงพึงรังเกียจเพียงใด

ในทางกลับกัน สังคมใดอบอวลไปด้วยจริยธรรม เด็กหนุ่มจะตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียน บำรุงกำลังกาย กำลังสมอง และกำลังใจให้เข้มแข็งเพื่อเตรียมตัวไว้รับใช้ชาติ เด็กสาวก็ทำนองเดียวกัน จะประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามของกุลสตรี น่ารักน่าถนอม เตรียมตัวเป็นมารดาที่ดีของชาติ ผู้ใหญ่ตั้งหน้าทำงานตามหน้าที่ของตนเต็มความสามารถ ดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อเป็นหลักและเป็นตัวอย่างที่ดีของอนุชน คนแก่เฒ่าตั้งอยู่ในศีลธรรม จิตใจสงบเป็นที่พึ่งทางใจของลูกหลาน นักบวชมีชีวิตอยู่อย่างบริสุทธิ์ทั้งอาชีพและอาจาระ ท่านลองคิดดูเถิดว่า สังคมนี้จะรื่นรมย์น่าอยู่สักเพียงไร

ปัญหาสำคัญก็คือ ทำอย่างไรคนในชาติของเราจึงจะมีจริยธรรมอันน่าพอใจ ? คำตอบก็คือ เราต้องปลูกฝังคนของเราให้เห็นคุณค่าของจริยธรรมอย่างจริงจัง ให้เห็นคุณค่าภายในมากกว่าคุณค่าภายนอก กล่าวคือให้เห็นคุณค่าของคุณธรรมมากกว่าความมั่งคั่ง ยศศักดิ์ และชื่อเสียง ให้เห็นความสุขอันเกิดจากสติปัญญาและคุณธรรมว่ามีค่าเหนือความสุขทางผัสสะหรือโลกียสุข

วิธีการปลูกฝังคือ การพร่ำสอนและทำตัวอย่างให้ดู ผู้ใหญ่ในครอบครัว รวมทั้งผู้นำในสังคมทุกระดับต้องทำตัวอย่างให้ดู มีชีวิตแบบอย่างหรือชีวิตอุดมคติให้ดู

เราต้องปลูกฝังคนของเราให้เห็นคุณค่าของผู้มีความรู้ดี สามารถดี และมีจริยธรรมดี เขาจะเกิดในสกุลไหนไม่สำคัญ เมื่อมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วก็ควรได้รับการยกย่องเชิดชู ปลูกฝังคนของเราให้เลิกริษยากัน ให้ถือคนดีเป็นตัวอย่างในสังคม

เราจะต้องปลูกฝังคนของเราให้รักหน้าที่ยิ่งกว่าความสุขสบายส่วนตัว ให้รักความซื่อสัตย์สุจริตมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว และให้รักษาความดี ความสงบใจไว้เสมอ แม้คนเหล่าอื่นจะพากันละทิ้งความดี เป็นอยู่ด้วยความวุ่นวายก็ตาม

ถ้าทำได้อย่างนี้ ภายใน ๕๐ ปี จริยธรรมในสังคมของเราจะขึ้นสู่ระดับอันน่าพอใจ ภายใน ๑๐๐ ปี จริยธรรมจะหยั่งรากลึกมั่นคงและจะเจริญเติบโตไปนาน ชาติของเราจะแข็งแกร่งขึ้นทั้งภายนอกและภายใน ประชาชนจะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นชาติตัวอย่างในโลกอีกชาติหนึ่ง ที่โลกจะพากันเอ่ยอ้างถึงด้วยความนิยมชมชอบ

๒. หลักจริยธรรมบางประการที่ควรนำมาใช้ในการพัฒนาบุคคล

อันที่จริง มีหลักจริยธรรมมากมายที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งสิ้น แต่ในที่นี้จะนำมากล่าวเฉพาะบางหัวข้อ เช่น

๒.๑ *จักรธรรม* ๔ (ธรรมที่เป็นเหมือนล้อรถนำไปสู่ความสำเร็จหรือสู่จุดมุ่งหมาย)

๒.๒ *วุฒิธรรม* ๔ (ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญทางจริยธรรมและทางปัญญา)

๒.๓ *ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์* ๔ (หลักอันอำนวยประโยชน์ในปัจจุบัน)

๒.๔ *สัปปุริสธรรม* ๗ (หลักของคนดี หรือของสุภาพชน)

๒.๕ *อปริหานิยธรรม* ๗ (หลักธรรมอันเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม)

ฯลฯ

๒.๑ จักรธรรม ๔

จักรธรรม คือธรรมอันเป็นเหมือนล้อที่ทำให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้มีธรรมนี้ หมุนไปสู่ความเจริญ ความไพบูลย์ ในโภคะทั้งหลาย ๔ ประการนั้นคือ

๑. *ปฏิรูปเทสวาสะ* การอยู่ในประเทศอันสมควร
๒. *สัปปุริสูปัสสยะ* การคบสัตบุรุษ
๓. *อัตตสัมมาปณิธิ* การตั้งตนไว้ชอบ
๔. *ปุพเพกตปุญญตา* ความเป็นผู้ได้ทำบุญไว้มากในชาติก่อน

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ประกอบด้วยธรรม ๔ อย่างนี้แล้ว ย่อมถึงความเป็นใหญ่ ความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลายในไม่ช้า

ปฏิรูปเทสวาสะ ข้อต้นนั้นท่านหมายถึงการอยู่ในที่อันเหมาะสมในการประกอบกิจนั้นๆ เช่น เป็นพ่อค้าได้ทำเลในที่ชุมชนจึงจะเหมาะ เป็นนักแสวงหาความรู้ อยู่ในที่อันมีปราชญ์มาก เป็นนักเรียนได้โรงเรียนดี เป็นพระได้สำนักดี เป็นต้น หากเป็นผู้ใฝ่ธรรม ได้เสนาสนสัปปายะ คือที่อยู่อันเหมาะสมแก่จริตอัธยาศัยแห่งตน บางแห่งท่านว่าที่ใดมีบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ มีทานมัย เป็นต้น ที่นั้นเรียกว่า *ปฏิรูปเทส*

สัปปุริสูปัสสยะ ข้อที่ ๒ นั้นมีความสำคัญมากอยู่ เพราะมิตรเป็นปัจจัยใหญ่ประการหนึ่ง ในความเจริญหรือความเสื่อมของมนุษย์ คนได้มิตรดีย่อมเจริญเร็ว ได้มิตรชั่วเสื่อมเร็ว ในมงคลสูตร พระศาสดาเมื่อจะ

ทรงแสดงมงคล ได้ทรงยกเอาการไม่คบคนชั่วและการคบคนดีมาแสดงเป็นประการแรก เพื่อทรงทำรั้วล้อมไว้ก่อน ต่อจากนั้นจึงทรงแสดงคุณธรรมข้ออื่นๆ ต่อไป ในตกนิบาตที่กล่าวมาแล้วก็ตรัสว่า "ผู้คบคนเลวย่อมเลวลง ผู้คบคนเสมอกัน ย่อมไม่เสื่อม ผู้คบคนประเสริฐย่อมดีขึ้นทันที" การคบสัตบุรุษจึงเป็นปัจจัยประการหนึ่งในความเจริญของคน

อัตตสัมมาปณิธิ ข้อที่ ๓ คือการตั้งตนไว้ชอบ คำว่า ตนในที่นี้ ท่านหมายถึงจิต แปลความว่า ตั้งจิตไว้ชอบ คือถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่เป็นคนนอกลู่นอกทาง

มองในแง่กว้าง น่าจะหมายถึงความเป็นผู้ตั้งตนไว้ดี คือเหมาะสมตามฐานะหน้าที่อันตนเป็น เช่น เป็นมารดา บิดา ครู อาจารย์ หรือศิษย์ก็ตั้งตนได้ดี เหมาะสมตามฐานะนั้นๆ แต่ทั้งนี้ก็ต้องสืบเนื่องมาจากการตั้งจิตไว้ชอบเป็นเบื้องต้น ถ้าตั้งจิตไว้ผิดเสียแล้วอย่างอื่นก็ล้มเหลว เพราะจิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตคน

ปุพเพกตปุญญตา ข้อที่ ๔ หมายถึงความเป็นคนได้เคยทำบุญมาดีในชาติก่อน ผลแห่งบุญนั้นทำให้เป็นคนทำอะไรขึ้น มีอุปสรรคน้อย สามารถรักษาทรัพย์ไว้ได้ ไม่วิบัติไปด้วยภัยต่างๆ เช่น อัคคีภัย เป็นต้น

คนที่ไม่มีปุพเพกตปุญญตานั้น ต้องเหน็ดเหนื่อยมาก มีอุปสรรคมาก บางทีพอเริ่มจะตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ก็มีเหตุให้เป็นไปต่างๆ เช่น ต้องเจ็บหนักลงจนทำมาหากินไม่ได้ ต้องนำทรัพย์เก่ามาบริโภคใช้สอยจนหมด พอหมดทรัพย์ก็หายจากโรคเริ่มหาใหม่ พอจะตั้งตัวได้ ก็มีอันเป็นอีกไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนคนเป็นหนี้เขาไว้มาก พอทำมาหาได้เจ้าหนี้ก็มารุมกันทวงไปหมด ตัวเองต้องเหนื่อยต่อไป เมื่อไรหนี้สินหมดลงเมื่อนั้นหามาได้เท่าไรก็พอให้ความสุขแก่ตนบ้าง

ส่วนคนที่ทำบุญมาดีนั้นเหมือนคนไม่มีหนี้สินเลย และมีทรัพย์อันเป็นต้นทุนไว้มาก ทรัพย์ใหม่ที่หาได้มาก็นำพอกพูนของเก่า มีแต่จะเพิ่มขึ้น นอกจากเขาพอใจกินของเก่าอย่างเดียวก็คงจะหมดไปสักวันหนึ่ง

ธรรมทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ เปรียบเหมือนล้อรถ ๔ ล้อ ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เมื่อมีพร้อม ท่านว่าจะทำให้บรรลุถึงความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลาย

คำว่าในโภคะทั้งหลายนั้น น่าจะหมายถึง*อามิสโภคะ* คือทรัพย์สมบัติภายนอกอย่างหนึ่ง และ*ธรรมโภคะ* คือคุณความดีอย่างหนึ่ง

ผู้มีธรรม ๔ อย่างนี้ ตั้งเข็มไปทางอามิสหรือทางธรรม ก็ย่อมประสบผลสำเร็จในทางนั้นแน่นอน คอยแต่เวลาเท่านั้น ช้าหรือเร็ว

๒.๒ วุฒิธรรม ๔

มีพระพุทธภาษิตในธรรมบท ขุททกนิกาย ตอนหนึ่งว่า

โยคา เว ชายเต ภูริ อโยคา ภูริสงฺขโย

ปัญญาเพียงดังแผ่นดิน ย่อมเกิดขึ้นเพราะการประกอบหรือกระทำ ความสิ้นไปของปัญญาเพราะการไม่ประกอบ

เอตํ เทวธาปถํ ญตฺวา ภวาย วิภวาย จ ตถตฺตานํ นิเวเสยฺย ยถา ภูริ ปวฑฺฒติ

บัณฑิตรู้ทางแตกต่างกันทั้งสองนี้แล้วว่าการประกอบปัญญาเป็นไปเพื่อความเจริญ ส่วนการไม่ประกอบปัญญาเป็นไปเพื่อความเสื่อม จึงควรตั้งตนไว้โดยวิธีที่ปัญญาจะเจริญได้

(ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕/๕๒/๓๐)

ปัญญาที่เกิดจากการประกอบ ท่านเรียกว่า โยคปัญญา ในที่นี้ใช้คำว่า ภูริ ถ้ามีคำปัญญาต่อท้าย เป็น*ภูริปัญญา* มีความหมายว่า ปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน ถ้าเป็นชื่อของบุคคลว่า *ภูมิปัญโญ* แปลว่า ผู้มีปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน

ในพระพุทธพจน์นี้ทรงแสดงเหตุเกิดและดับของปัญญาว่า เกิดเพราะการประกอบ สิ้นไปเพราะการไม่ประกอบ อนึ่ง เพราะความมีปัญญาเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เจริญขึ้นได้ เสื่อมไปก็ได้ ถ้าประกอบเหตุแห่งปัญญาดีๆ ปัญญาก็เจริญขึ้น ถ้าไม่ประกอบเหตุแห่งปัญญาไว้เสมอๆ ปัญญาก็เสื่อมไป

ปัญญาเกิดขึ้น ทำหน้าที่ของตนแล้วดับไป แต่ผลที่ปัญญาทำไว้ยังเหลืออยู่ เหมือนบุคคลตื่นขึ้นตอนกลางคืน เปิดไฟ หรือจุดตะเกียงเขียนหนังสือ เมื่อเขียนเสร็จแล้วก็ดับไฟหรือปิดไฟเข้านอน ไฟดับไปแล้ว แต่งานที่อาศัยไฟนั้นกระทำยังคงมีอยู่

คนที่เรียนมาก มีดีกรีปริญญาสูง แต่เมื่อเรียนเสร็จแล้วถือว่าจบแล้ว ไม่หมั่นค้นคว้า ไม่หมั่นคิด ไม่หมั่นปฏิบัติเพื่อความเจริญของปัญญาแล้ว ความรู้ที่ได้แล้วนั้นจะค่อยๆ เสื่อมไปทีละน้อย ความรู้ใหม่ก็ไม่เกิดขึ้น กลายเป็นคนโมฆปริญญา คือ มีปริญญาเปล่า หรือกระดาษเปล่า แบบที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระรูปหนึ่งว่า *โปฐิละ* แปลว่า *ใบลานเปล่า* หรือคัมภีร์เปล่า ในที่นั้นทรงหมายถึงพระที่รู้มาก แต่ปฏิบัติอะไรไม่ได้ เพราะ **ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นมากในการรักษาไว้ซึ่งความรู้ความสามารถและทำให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า บัณฑิตรู้ความแตกต่างทั้งสองนี้แล้วว่า การประกอบปัญญาเป็นไปเพื่อความเจริญ ส่วนการไม่ประกอบปัญญา เป็นไปเพื่อความเสื่อม จึงควรตั้งตนไว้โดยวิธีที่ปัญญาจะเจริญ**

มีหลักธรรมหลายประการที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นเครื่องปลูกฝังปัญญา จะขอนำมากล่าวเท่าที่พอจะนึกได้และค้นคว้าหาได้ในเวลาอันจำกัดนี้

๑) **ปัญญาวุฒิธรรม** หมายถึงธรรมหรือหลักอันเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ๔ ประการคือ

๑.๑ *สัปปุริสสังเสวะ* การคบหาสมาคมกับคนดี การเข้าหาท่านผู้ทรงความรู้และคุณความดี

๑.๒ *สัทธัมมัสสวนะ* การหมั่นฟังคำสั่งสอนของคนดี

๑.๓ *โยนิโสมนสิการ* การทำใจไว้โดยแยบคาย คิดหาเหตุผลโดยวิธีที่ถูกต้อง ตรึกตรองด้วยปัญญาเสมอ ในการทำ พูด และคิด

๑.๔ *ธัมมานุธัมมปฏิบัติ* ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติธรรมถูกต้องตามหลักเหตุผล ทำทุกอย่างให้สมควรแก่กาลเทศะ และบุคคล ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุบริสุทธิ์ตรงตามจุดมุ่งหมาย

จะอธิบายแต่ละข้อ พอเป็นแนวทางแห่งการปลูกฝังปัญญา

๑) **การคบหาสมาคมกับคนที่มีปัญญา** (บัณฑิตเสวนา) นั้นเป็นมงคลสำคัญข้อหนึ่ง มงคลคือเหตุให้บรรลุความสุขความเจริญ ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในมงคลสูตร เป็นการได้กัลยาณมิตรซึ่งถือเป็นลาภอันประเสริฐของชีวิต ประการหนึ่ง เป็นบุพนิมิต คือ เครื่องหมายเบื้องต้นแห่งความเจริญ ความสำเร็จผลตามที่ต้องการ สมดังที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า

"เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใด ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ฉันนั้น"

"ความมีกัลยาณมิตร เป็นแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ (พรหมจรรย์) ทั้งหมดทีเดียว เพราะผู้มีกัลยาณมิตรย่อมหวังได้ซึ่งความเจริญ และการบ่ม การทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘"

"อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นธรรมดา ก็ย่อมพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ และตาย ผู้มีความโศก ความคร่ำครวญรำพัน ความทุกข์กายทุกข์ใจ และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา ก็ย่อมพ้นจากสภาพเช่นนั้น"

"เมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบภายนอกแล้ว เราไม่เล็งเห็นสิ่งใดมีประโยชน์มากสำหรับผู้ยังศึกษา (เพื่อความพ้นทุกข์) เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย ผู้มีกัลยาณมิตรย่อมกำจัดอกุศล และยังกุศลให้เจริญขึ้นได้"

"ความมีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่น ความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม"

(สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ๑๙/๒, ๓๖/๕, ๑๒๙
ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ๒๕/๒๓๗/๑๕๙
อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ๒๐/๑๖, ๒๕/๗๒, ๑๒๘)

ผู้หมั่นเข้าหาสัตบุรุษ สนทนากับสัตบุรุษ สอบถามข้อสงสัยของตนอยู่เนืองๆ ย่อมคลายข้อสงสัยนั้นๆ เสียได้ และเพิ่มพูนปัญญาให้รุ่งเรืองขึ้นได้ เหมือนเพิ่มเชื้อให้แก่ไฟทีละน้อย ย่อมกลายเป็นกองไฟใหญ่ยากที่จะดับได้ฉะนั้น

ในมหาสุตโสมชาดก นันทพราหมณ์ ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ได้กล่าวกับพระเจ้าสุตโสมว่า "การคบกับสัตบุรุษแม้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ย่อมสามารถคุ้มครองรักษาตนได้ ส่วนการคบกับอสัตบุรุษหาเป็นเช่นนั้นไม่"

(ขุ. ชา ๒๘/๑๓ และอรรถกถาแห่งชาดกนั้น ๘/๔๐๕)

การคบบัณฑิต การได้เห็นบัณฑิต เป็นความสุขและเป็นความดี

"การได้พบเห็นพระอริยเจ้าเป็นความดี ยังประโยชน์ให้สำเร็จ การอยู่ร่วมกับพระอริยเจ้า เป็นความสุขทุกเมื่อ บุคคลจะมีความสุขอยู่เป็นนิตย์ได้ก็เพราะการไม่คบคนพาล"

(ขุ. ธ. ๒๕/๒๔/๒๕) ฯลฯ

๒) **การหมั่นฟังคำสั่งสอนของคนดี** (สัทธัมมัสสวนะ) เมื่อบุคคลผู้มีปัญญาเข้าหาคนดี คบคนดี อยู่ใกล้บัณฑิตแล้ว ถ้าไม่หมั่นรับฟังคำเตือนคำสั่งสอนของท่าน ก็จะเหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง แม้จะแช่อยู่ในหม้อแกง

หรือเหมือนกบอยู่ในสระบัวแต่ไม่ได้รสหรือเกสรบัว ส่วนแมลงภู่สู้บินจากที่ไกลมาเชยเกสรบัว บางคนก็เหมือนทัพพีหรือกบนั้น แม้อยู่ในสำนักของบัณฑิตก็ไม่คบท่าน ไม่เอาอย่างท่าน ไม่ฟังคำสั่งสอนของท่าน จึงไม่ได้รับประโยชน์จากโอกาสอันดีนั้น เป็นผู้เสื่อมจากปัญญา

ผู้มุ่งปลูกฝังปัญญา จึงต้องหมั่นฟังคำสั่งสอนของบัณฑิต ของนักปราชญ์ เป็นการเพิ่มพูนปัญญาของตน การฟังด้วยดีเป็นเหตุให้เกิดปัญญา

(สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ – สังยุตตนิกาย ๑๕/๓๑๖/๘๔๕)

นอกจากนี้ผู้ฟังด้วยดี ฟังสิ่งที่ดี ย่อมได้รับอานิสงส์แห่งการฟังอีก ๕ ประการคือ

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง (อสฺสุตํ สุณาติ)

๒. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง ให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น (สุตํ ปริโยทปติ)

๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้ (กงฺขํ วิหนติ)

๔. ทำความเห็นให้ตรง ให้ถูกต้องได้ (ทิฏฐึ อุชุํ กโรติ)

๕. จิตของผู้ฟังธรรมหรือเรื่องที่ดีย่อมผ่องใส (จิตฺตมสฺส ปสีทติ)

(อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๒๗๖/๒๐๒)

๓) **การทำไว้ในใจโดยแยบคาย** (โยนิโสมนสิการ) หมายถึงการพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญาโดยวิธีที่ถูกต้อง ความคิดเป็น คิดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและจิตใจ ในเรื่องเดียวกัน จะเป็นเรื่องทุกข์ หรือสุขก็ตาม คนคิดเป็นย่อมได้รับประโยชน์จากเรื่องนั้นมากกว่าคนที่คิดไม่เป็น ตัวอย่างเช่น เรื่องความตาย คนคิดเป็นย่อมเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไม่เศร้าโศก แต่กลับได้รับความสลดใจ รีบทำความดีเว้นความชั่ว เพราะเห็นด้วยปัญญาว่าชีวิตของคนเราไม่ยาวนัก ไม่นานก็จักต้องตาย เหมือนคนรู้ตัวว่ามีเวลาอยู่น้อย จึงไม่ประมาท รีบทำสิ่งที่ควรทำให้เสร็จโดยเร็ว

ไม่โอ้เอ้ชักช้า ผัดวันประกันพรุ่ง ส่วนคนที่คิดไม่เป็น เมื่อระลึกเรื่องความตายก็จับเจ่าเศร้าหมอง ทุกข์ร้อน งอมืองอเท้า ไม่อยากทำอะไร ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ ด้วยเห็นว่า ทำก็ตายไม่ทำก็ตาย หาความสบายใจไปวันๆ ดีกว่า ดังนี้เป็นต้น

อนึ่ง ผู้ต้องการปลูกฝังปัญญา เมื่อได้ฟังสิ่งใด ได้เห็นสิ่งใดก็ใช้โยนิโสมนสิการในสิ่งนั้นๆ ไม่ด่วนรับหรือปฏิเสธ แต่จะใช้ปัญญาพิจารณาด้วยดีเสียก่อน ก็จะทำให้มีความเห็นถูกต้องได้และกำจัดความสงสัยเสียได้

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "โยนิโสมนสิการเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้น และเป็นเหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วถูกขจัดเสียได้ โยนิโสมนสิการเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ เป็นไปเพื่อความดำรงมั่น เพื่อความไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม"

(อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ๒๐/๑๕ ๔๑/๖๘ - ๑๘๖)

๔) **การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม** การปฏิบัติถูกต้องตามหลักเหตุผล ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ตรงตามจุดมุ่งหมาย

คุณธรรมข้อนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง เป็นภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง เป็นการนำเอาหลักธรรมทั้ง ๓ ข้อข้างต้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

คำว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น หมายความว่า ปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นเรื่องๆ ไป เช่น ไม่ถือหลักเกณฑ์ตายตัวจนเสียความเมตตากรุณา หรือประพฤติในเมตตากรุณามากเกินไปจนเสียความยุติธรรม หรือเสียระเบียบกฎเกณฑ์ แต่เป็นผู้ทำทุกอย่างให้เหมาะสมแก่กรณีนั้นๆ เป็น *การณวสิโก* คือเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติเหมาะสมแก่เหตุการณ์ สถานที่และบุคคล ปฏิบัติตามเหตุผล เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์

ตรงตามจุดมุ่งหมาย คือ รู้ว่าทำอย่างนั้นๆ เพราะอะไร หรือด้วยเหตุผลอะไร เช่น เรื่องปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ เช่น บริโภคเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ นุ่งห่มเสื้อผ้าเพื่อปกปิดร่างกายให้เรียบร้อย หรือบำบัดหนาวร้อน เป็นต้น ความคิดคำนึงและการปฏิบัติอย่างนี้ล้วนเป็นไปเพื่อปัญญาทั้งสิ้น

การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนี้แหละ ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดาอย่างแท้จริง เป็นการบูชาพระศาสดาอย่างแท้จริง สมดังที่ตรัสไว้แก่พระอานนท์ เมื่อจวนจะปรินิพพานว่า

"อานนท์ ผู้ใดจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบประพฤติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่า สักการะ เคารพนับถือและบูชาเราด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เธอทั้งหลายพึงตั้งใจอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่"

(ทีฆนิกาย มหาวรรค ๑๐/๑๖๐/๑๒๙)

๒.๓ หลักธรรมอันเป็นไปเพื่ออำนวยประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

(๑) มีความบากบั่นพากเพียรดี (อุฏฐานสัมปทา) ทั้งในทางการตั้งตัวอย่างโลกๆ หรือทางทรัพย์สินและทางศีลธรรม คือตั้งตัวได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ไม่ใช่ตั้งตัวได้ทางทรัพย์สิน แต่ล้มเหลวทางศีลธรรม

(๒) มีการรักษาไว้ด้วยดีทั้งทรัพย์สินและคุณงามความดี (อารักขสัมปทา) โดยธรรมดาการหาทรัพย์ง่ายกว่าการรักษาทรัพย์ การทำความดีง่ายกว่าการรักษาความดี

(๓) รู้จักคบมิตรที่ดี (กัลยาณมิตตตา)

(๔) รู้จักเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ (สมชีวิตา)

๒.๔ สัปปุริสธรรม หรือหลักดำเนินของสุภาพชนหรือสาธุชน ๗ อย่าง

(๑) รู้จักเหตุ เช่น รู้ว่าเหตุอย่างนี้ จะก่อให้เกิดผลอย่างไร

(๒) รู้จักผล เช่น รู้ว่าผลอย่างนี้ มาจากเหตุอย่างไร

(๓) รู้จักตน เช่น รู้ว่าตัวเราเองอยู่ในฐานะอย่างไร ควรปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของตนอย่างไร

(๔) รู้จักประมาณ ในการบริโภคใช้สอยทุกอย่าง อย่างไม่ประมาทในการบริโภคใช้สอย

(๕) รู้จักกาล อันสมควรในการประกอบกรณียกิจนั้นๆ คือ ทำให้เหมาะแก่กาล

(๖) รู้จักชุมชนหรือสังคม ว่าสังคมไหนเป็นอย่างไร ควรปฏิบัติอย่างไรในสังคมนั้นๆ

(๗) รู้จักเลือกคบคนดีเป็นมิตร

๒.๕ อปริหานิยธรรม ๗

หมายถึง ธรรมอันเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมของตนและของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ หลักธรรมเพื่อความไม่เสื่อมของหมู่คณะ

(๑) หมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเสมอๆ

(๒) มาประชุมพร้อมเพรียงกันและเลิกประชุมพร้อมกัน พร้อมเพรียงกันทำกิจของหมู่คณะที่ควรทำ เช่น ธำรงรักษาสิ่งที่ดีไว้และแก้ไขข้อบกพร่องโดยพร้อมเพรียงกัน

(๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อความดีงาม ความเจริญ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ดีแล้วอันเป็นไปเพื่อความดีงาม ความเจริญ

(๔) รู้จักเคารพนับถือผู้หลักผู้ใหญ่ตามควรแก่ฐานะของท่าน ให้ความสำคัญในถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

(๕) รู้จักให้เกียรติกุลสตรี ไม่ข่มเหงรังแกหรือเบียดเบียนสตรีโดยวิธีใดวิธีหนึ่งอันไม่ชอบธรรม

(๖) รู้จักเคารพปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ อันเป็นที่รวมจิตใจของคนในหมู่คณะ หรือในชาติ

(๗) จัดให้มีการอารักขา คุ้มครองป้องกัน ให้ความสะดวกอันชอบธรรมแก่นักบวชผู้อยู่ในศีลในธรรม ไม่เบียดเบียน หรือประพฤติมิชอบต่อนักพรตผู้มีศีลธรรม

๓. เหตุที่ทำให้ผู้บริหารไม่ค่อยสนใจในจริยธรรม

ข้อนี้พิจารณาด้วยดีน่าจะมีหลายสาเหตุ เช่น

๓.๑ ไม่ได้สนใจเป็นพื้นฐานมาแต่ต้น เจริญเติบโตขึ้นมาในครอบครัวที่ไม่ได้สนใจในจริยธรรม

๓.๒ ขาดผู้แนะนำชักจูงไปในทางที่เป็นสัมมาทิฐิ ไม่ค่อยได้ยินได้ฟังเรื่องศาสนาและจริยธรรม ไม่เข้าใจศาสนาในส่วนที่เป็นเนื้อแท้ แต่ไปติดอยู่ในเรื่องรูปแบบ พิธีกรรม และความเชื่อตามประเพณี จึงมองไม่เห็นสาระของศาสนาหรือจริยธรรม

๓.๓ ค่านิยมในสังคมไทย ซึ่งไม่ได้เน้นเป็นพิเศษเรื่องคุณธรรมของผู้บริหาร เน้นแต่ดีกรีและความสามารถในหน้าที่นั้นๆ แต่เมื่อขาดคุณธรรมอุดหนุน ก็กลายเป็นผู้มีความรู้ความสามารถแต่เป็นคนเลว

๓.๔ มีทัศนคติที่เป็นอคติต่อเรื่องของศาสนาและจริยธรรม คือเห็นว่าเรื่องเหล่านี้ไม่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันของตน เห็นไปว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของพระ เด็ก และคนแก่ที่ไม่ทำงานแล้ว ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็น

อยู่ทั่วไป ซึ่งเด็กที่อบรมมาดี แต่พอเข้ากลุ่มผู้ใหญ่ก็กลายเป็นผู้ใหญ่ที่เลวไป

๓.๕ อ้างว่าไม่มีเวลาสนใจ ข้อนี้ก็น่าเห็นใจอยู่เหมือนกัน แต่ความจริงแล้ว การสนใจในจริยธรรมหรือศาสนานั้น ไม่ต้องใช้เวลามากเลย และผู้อำนวยความสะดวกในทางนี้ก็มีอยู่มากแล้ว ขอแต่เพียงรู้ว่าผู้หลักผู้ใหญ่สนใจเท่านั้น

๔. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และวิธีแก้ไข

สำหรับข้อนี้ ขอเสนอปัจจัยสัก ๒ ประการก่อนคือ

๔.๑ ความหลงผิดของมนุษย์เอง ถ้าเราจะพูดว่ามนุษย์ส่วนใหญ่กำลังหลงทางอยู่ก็คงได้และไม่มากเกินไป หมายถึงหลงทางชีวิต หลงทางที่เกี่ยวกับอุดมคติของมนุษย์ ถ้าจะถามว่า มนุษย์เราเกิดมาทำไม ผมคิดว่าคนเป็นจำนวนมากจะตอบปัญหานี้ให้ตัวเองไม่ได้ หาคำตอบอันเป็นที่พอใจไม่ได้ ถ้าเราถามใครสักคนหนึ่งซึ่งกำลังเดินอยู่ว่าเขาจะไปไหน เขางงและตอบไม่ได้ ท่านจะคิดอย่างไร

๔.๒ โครงสร้างของสังคมที่ไม่เอื้ออำนวยให้มนุษย์พัฒนาตัวเองไปสู่อุดมคติอันสูงสุด คือ ความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง แต่โครงสร้างของสังคมมนุษย์ส่วนใหญ่เอื้ออำนวยให้คนในสังคมสะสมกิเลสและกองทุกข์มากกว่าความสิ้นทุกข์ ยั่วยุให้มนุษย์มีความต้องการอันไม่สิ้นสุด ไม่ค่อยมีใครยอมเป็นคนดีที่ยากจน ถ้าเป็นคนดี มีเกียรติ มีชื่อเสียง แล้วอยู่ในความยากจน คนทั้งหลายก็จะมองในแง่ลบ ถือว่าอยู่ไม่สมเกียรติ อะไรคือเกียรติ ? เอาอะไรมาวัดเกียรติของคนในสังคม ควรจะถือเอาคุณธรรมคุณความดีมิใช่หรือ ตามแนวพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระอรหันต์ว่ามีเกียรติสูงสุด เพราะเป็นผู้มีคุณความดีมากที่สุด

วิธีแก้ไข

สำหรับประการที่ ๑ นั้น น่าจะแก้ไขได้ด้วยการให้ดวงตา คือปัญญาแก่มนุษย์ ให้เขาหายหลงผิด แนะทางที่ถูกต้องแท้จริงแก่เขา จุดไฟ คือดวงปัญญาให้แก่เขา อบรมสั่งสอนให้เขาเข้าใจตามเป็นจริง ด้วยเหตุผลที่ตรองตามแล้วเห็นได้ ไม่งมงายในวิถีชีวิตต่อไป เพราะความงมงาย ความถือมั่นผิดๆ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนามนุษย์มาก เป็นเครื่องถ่วงไม่ให้มนุษย์ก้าวหน้าในการพัฒนาจิตใจ ติดตันอยู่กับเรื่องงมงายไร้สาระ เสียเวลาเสียประโยชน์ และอาจถึงกับทำให้เสียชาติที่เกิดมา แทนที่จะได้ก้าวหน้าไป กลับถอยหลัง เป็นผู้มืดไป มีความมืดอยู่เบื้องหน้า เพราะฉะนั้น**ใครจะสว่างมาหรือมืดมาก็ตาม เมื่อได้รับการศึกษาอบรมในทางที่ถูกแล้ว ก็ควรจะสว่างไป มีชีวิตที่มีจุดมุ่งหมายอันถูกต้องถ่องแท้ ให้มีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำชีวิต** ไม่ใช่มิจฉาทิฐิ

ส่วนประการที่ ๒ เกี่ยวกับโครงสร้างของสังคม ค่านิยมของสังคมนั้นก็น่าจะเปลี่ยนไปได้ด้วย ถ้าเราสามารถแก้ไขประการที่ ๑ ได้ เพราะจิตเป็นสิ่งนำโลกอยู่ เราจะเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมก็ต้องเปลี่ยนที่จิตใจของคนในสังคมนั้นก่อน จริงอยู่โครงสร้างหรือค่านิยมทางสังคมมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนในสังคมอยู่ไม่น้อย แต่จิตใจของคนได้สร้างค่านิยมขึ้นก่อน เมื่อนานๆ เข้า ค่านิยมนั้นก็กลับมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคน ตัวอย่างที่เห็นง่าย เช่น มนุษย์สร้างเงินตราหรือธนบัตรขึ้นเพื่อสะดวกในการแลกเปลี่ยน เงินตราในตัวมันเองไม่มีความหมายอะไร แต่มันมีอิทธิพลเพราะสัญญาประชาคมให้มีอำนาจแลกเปลี่ยนปัจจัยแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์ต้องการได้ เงินไม่มีความหมายอะไร สำหรับคนที่อยู่ในป่าลึกซึ่งไม่มีการแลกเปลี่ยนซื้อขาย ธนบัตรใบละ ๕๐๐ บาทเป็นฟ่อนๆ ก็สู้เผือกมันผลไม้ในป่าไม่ได้ เผือกมัน ผลไม้ มันมีความหมายในตัวเอง และความสำเร็จประโยชน์ในการดำรงชีพได้โดยตรง แต่เพราะเราอยู่ในบ้านเมืองที่ต้องใช้ธนบัตรเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ธนบัตรจึงมีค่ามีความหมายขึ้น

การที่โครงสร้างทางสังคมไม่เอื้ออำนวยให้มนุษย์พัฒนาตัวเองไปสู่อุดมคติอันสูงสุด และดูเหมือนจะลืมอุดมคติของมนุษย์เสียด้วยซ้ำไปนั้น เป็นเรื่องน่าเสียดายอย่างยิ่ง เพราะทำให้มนุษย์ในสังคมเพ่งเล็งพุ่งตัวไปที่คุณค่ารองมากกว่าคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต เช่น มุ่งไปทางลาภ ยศ สรรเสริญและสุขเทียม มากกว่ามุ่งไปทางสุขแท้ คือความสุขอันเกิดจากความสงบ และการประกอบคุณงามความดี ทำให้สังคมมนุษย์สับสนวุ่นวายและเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ อย่างที่เห็นกันอยู่ปัจจุบันนี้ เราจะไปถึงสังคมอุดมคติไม่ได้ ถ้าเรายังเปลี่ยนจิตใจของคนไม่ได้

สรุป

ทรัพยากรมนุษย์ ตามสายตาของมนุษย์เองแล้ว เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในโลกนี้ ในมนุษย์ จิตใจสำคัญที่สุด และในจิตใจ ธรรมสำคัญที่สุด มนุษย์ที่ดีก็เพราะมีจริยธรรมทำให้ดี มนุษย์ยังอยู่ได้ก็เพราะธรรมคุ้มครองไว้ บ้านเมืองอยู่ได้เพราะคนในบ้านเมืองยังประพฤติธรรมกันอยู่ตามสมควร มิฉะนั้นแล้วจะอยู่ไม่ได้ สมดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. ๖) ว่า "เมืองใดไร้ธรรมอำไพ เมืองนั้นบรรลัยแน่นอน"

มนุษย์เป็นผู้มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ถึงขีดสุดคือ ไม่มีความชั่วหลงเหลืออยู่เลย มีแต่ความดีล้วนๆ และเมื่อถึงจุดนั้นมนุษย์จะน่ารักน่าเคารพที่สุด แม้ในระหว่างที่กำลังพัฒนาอยู่ก็จะเป็นผู้มีร่มเงาอันเย็น คือเป็นผู้ปราศจากเวรภัยแก่ใครๆ อำนวยแต่ความสุขสวัสดีแก่ผู้เข้าใกล้ ก่อให้เกิดความบันเทิงจิตทั้งแก่ตนและผู้อื่น เป็นความสุขที่หาได้ในโลกนี้

ตอบคำถาม

ผู้บริหารถาม : เกี่ยวกับความเจริญทางวัตถุของโลกตะวันตกและของประเทศไทย

ผู้บรรยายตอบ : การหันไปพัฒนาทางวัตถุเพราะอยากจะตามเขามากกว่า เพราะคิดว่าเขาเป็นอารยประเทศ คือมีนั่นมีนี่ก็อยากจะมีกับเขาด้วย เพราะฉะนั้น การพัฒนาของเรานี่พื้นฐานไม่ค่อยมี ผมขอเปรียบให้ดูว่าเด็กบ้านนอกโดยสภาพแล้วแกอยู่แต่บ้านนอก เลี้ยงวัวควายอยู่ แล้ววันหนึ่งได้มาเห็นเด็กกรุงเทพฯ มีความเป็นอยู่ห่างไปจากตน เช่น ความเป็นอยู่ การแต่งกาย แกก็อยากทำอย่างเขา มีความเป็นอยู่อย่างนั้นบ้าง แต่ว่าโดยสภาพโดยตัวของตัวเองแล้วยังไม่พร้อมที่จะเป็นอย่างนั้น พอแต่งอย่างเขาบ้าง กริยาอาการก็ไม่เหมือน อะไรๆ ก็ดูเพี้ยนไปหมด เพราะความที่ไม่มีพื้นฐานที่จะไปเป็นอย่างนั้น แต่ก็ไปเป็นอย่างนั้นเข้า เพราะฉะนั้นการพัฒนาในตะวันตกที่เขาคิดว่าสมบูรณ์ทางวัตถุแล้ว เขาก็เลยไม่รู้จะไปทางไหน ก็เลยกลายเป็นฮิบปี้บ้างอะไรบ้าง ไม่มีหลักยึด แต่ทางตะวันออกต้องการพัฒนาไปให้เหมือนเขา แต่ว่ามีรูปแบบอะไรหลายอย่างที่ขัดกันอยู่ ก็จะเป็นเหมือนเด็กบ้านนอกที่จำเขามาแต่งตัวทำนองนั้น เพราะฉะนั้น **ถ้าต้องการให้มีการพัฒนาที่ค่อยเป็นค่อยไป มันจะต้องเริ่มจากการปลูกฝังทางจิตใจอย่างทางตะวันออกเอง** ทางจิตใจก็ยังไม่สมบูรณ์ยังบกพร่องอยู่มาก ผมว่าด้านจริยธรรมนั้นก็ยังสู้ตะวันตกบางประเทศไม่ได้ ในตะวันตกที่เขาเจริญนั้น จริยธรรมเขาต้องมั่นคงดีพอสมควร คนเขาต้องดีด้วย

ผู้บริหาร : แนวทางของไทยก็เห็นอยู่ในลักษณะนี้เช่นกัน บางทีก็มีความรู้สึกว้าเหว่ ก็เลยไม่รู้จะไปทางไหน ยิ่งเด็กสมัยนี้มีความรู้สึกสับสนไม่ทราบว่าจะไปทางไหนดี มองไปทางหนึ่งก็ว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมดี มองไปทางโน้นก็ว่าวัฒนธรรมทางโน้นก็สวย ทีนี้ในฐานะที่เราเป็นผู้ใหญ่ จะชี้นำทางให้เด็ก เราพอจะมีแนวทางใดไหมที่จะไปสู่จุดที่เห็นว่าเหมาะ

ผู้บรรยาย : ผมอยากจะเรียนว่า อยากให้เขาได้รับวัฒนธรรมตะวันตกพอสมควร แต่ว่าควรจะยึดเอาคุณธรรมเป็นหลักเข้าไว้ ไม่ได้หมายความว่าเราจะปฏิเสธทางโน้นทั้งหมด เพราะเรื่องของวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการถ่ายเท เราจะกั้นกระแสวัฒนธรรมไม่ได้ วัฒนธรรมจะต้องมีการถ่ายเทไปทั่วโลก แต่ว่าเราจะรับไว้เฉพาะสิ่งที่จำเป็นและเห็นว่าสมควร อันนี้ผมก็ว่าท่านทั้งหลายคงเห็นเหมือนกับผมนะครับ แต่ว่าต้องปลูกฝังคุณธรรมในสังคม คือให้รู้ว่าอย่างอื่นก็อย่างอื่น แต่ว่าคุณธรรมต้องให้มั่นคงเอาไว้ เพราะว่าเด็กเลื่อนลอยมาก เวลานี้แกเลื่อนลอยจนไม่รู้ว่าอะไรคือความดี เราต้องวิเคราะห์กันให้ชัดว่านี้คือความดี เนื่องจากเด็กวิจารณญาณยังน้อย เขาจะเอาคุณค่าภายนอกมาตัดสินความดี ทีนี้ถ้าผู้ใหญ่พลอยเออออไปด้วย เด็กก็เลยเป็นไปกันใหญ่ แม้แต่ผู้ใหญ่ที่มีการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ก็เอาคุณค่าภายนอกเป็นเครื่องตัดสินเหมือนกัน ตัดสินความสำเร็จในชีวิต ตัดสินวิถีชีวิต

ผู้บริหาร : การปลูกฝังคุณธรรมให้กับเด็กนี่ ที่ดูแล้วก็ต้องผ่านทางบิดา มารดา ผู้ปกครอง และก็อาศัยทางโรงเรียนอีก ทีนี้สำหรับสภาพสังคมในปัจจุบันนี้ การปลูกฝังจริยธรรมนี่ บางทีพ่อแม่ก็อาจไม่มีเวลาหรือความรู้เพียงพอ ทางด้านโรงเรียนก็ยังหย่อน ก็ตกลงไปที่วัด ผู้ปกครอง พ่อ แม่ ก็อาจพาบุตรหลานของตนไปหาพระ สิ่งที่ได้ก็คือเป็นจริยธรรมที่เด็กเบื่อ คือเราต้องยอมรับสภาพความเป็นจริงอันนี้ เพราะว่าอาจไม่ได้ประยุกต์เข้ามาหาแล้วให้เด็กเกิดความสนใจ สมมติว่าเด็กเข้าไปหาพระรูปหนึ่งแล้วท่านสอนทางด้านจริยธรรมออกศัพท์มาทางภาษาบาลีก็ทำให้ความสนใจของเด็กด้อยไป ก็อยากเรียนถามว่ากรณีพระพยอมที่แสดงธรรมนั้น อันนี้จะเป็นแนวหนึ่งที่เป็นวิธีที่ดีหรือควรปรับปรุงอย่างไรบ้าง

ผู้บรรยาย : ผมขอผ่านการวิจารณ์ข้อนี้นะครับ ผมถือว่าเป็นวิธีการสั่งสอนศาสนาของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่เรามีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือต้องการให้คนเป็นคนดี แต่วิธีการที่ทำอาจจะไม่เหมือนกัน เป็นเพียงวิธีการ ผมก็เลยขอโยงไปถึงที่มีผู้ถามที่นอกห้องว่า ที่มีสำนักสมาธิต่างๆ

ที่มีการพูดว่า สำนักนี้ว่าสำนักโน้นไม่ถูก สำนักนั้นว่าสำนักนี้ไม่ถูกต้อง อันนี้ผมก็ขอตอบว่านั้นเป็นวิธีการ วิธีการเหล่านั้นก็เพื่อให้เหมาะสมกับ**อุปนิสัยของแต่ละคน คนไหนเข้าไปทางไหนแล้วรู้สึกว่าไปได้ดีก็ไปทางนั้น แต่ถ้าทำไปแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เท่าไรๆ ก็อยู่แค่นั้น ก็ลองเปลี่ยนวิธีไปสำนักอื่นบ้าง แต่ถ้าทำได้ดีอยู่แล้วก็ทำต่อไป คือวิธีการเหล่านี้จะเหมาะสมกับอุปนิสัยของแต่ละคนเท่านั้น** เพราะฉะนั้นการประกาศศาสนาหรือการสอน จะมีพระหลายแบบ แต่ละแบบก็ได้รับความนิยมในกลุ่มคนแต่ละกลุ่มตามอุปนิสัยของผู้ฟัง ผู้ฟังแต่ละคนชอบไม่เหมือนกัน เราก็เลยมีไว้หลายๆ แบบ เพื่อจะได้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ฟังหลายประเภท

ผู้บริหาร : ผมมีหน้าที่ดูแลกำกับสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเงินทุน ก็มีปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตของพนักงาน ก็มีปัญหาเวลามีการตรวจสอบ ก็พยายามให้ข้อแนะนำในเรื่องเกี่ยวกับการควบคุมภายใน คือการดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบที่กำหนดไว้ แต่ก็มีปัญหาที่เราได้รับจากผู้บังคับบัญชาระดับสูง บอกว่าพวกเรา ให้มาช่วยกันคิดหาวิธีการที่จะเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตของลูกน้อง เพื่อไม่ก่อให้เกิดการทุจริตในหน้าที่การงาน *ผมขอเรียนถามว่า การเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริตของพนักงาน เพื่อให้มีความจงรักภักดีหรือมีความซื่อสัตย์ต่องาน เราควรเริ่มจากจุดไหน และควรจะดำเนินการ อย่างไร*

ผู้บรรยาย : ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ถามได้แต่ตอบยาก ทุกวงการก็มีคนที่ไม่ซื่อสัตย์ปะปนอยู่ และทุกวงการก็ต้องการคนที่มีความซื่อสัตย์ทั้งนั้น เราจะมีวิธีปลูกฝังอย่างไร มีวิธีทำอย่างไรให้มีคนซื่อสัตย์มากๆ ถ้ามีคนที่ไม่ซื่อสัตย์บ้างก็ให้มีน้อยลง ผมขอโยนปัญหานี้กลับเข้าที่ประชุมขอให้ที่ประชุมช่วยกันหาวิธี หรือวิจารณ์ว่าเรามีวิธีอย่างไรที่ดีที่สุดในการเสริมสร้าง ซึ่งผมขอแนะนำดังนี้ครับ

วิธีปลูกฝัง : สอนหิริโอตตัปปะ หิริ แปลว่า ความละอาย ความรู้สึกขยะแขยง ความรู้สึกรังเกียจความชั่ว หิริมีอยู่ ๒ อย่างคือ หิริแท้ กับ หิริเทียม *หิริแท้* คือมีความละอาย ความรู้สึกขยะแขยง มีความรู้สึกรังเกียจความชั่วด้วยใจจริง เกิดขึ้นในใจจริง *หิริเทียม* คือความละอายผู้อื่น ละอายว่าเมื่อทำผิดกลัวเพื่อนร่วมงานจะรู้ ละอายสังคม ละอายพ่อแม่ ละอายครูอาจารย์ ที่เราไปทำความชั่ว ถ้าเราปลูกฝังหิริบ่อยๆ คือมีความละอายที่จะทำชั่ว เพราะแม้จะไม่มีใครเห็นแน่ๆ ก็จริง แต่ตัวเราเองจะรู้จะเห็น ใครจะเดือดร้อนไม่รู้หรอก แต่ที่แน่ๆ คือตัวเราเองที่เดือดร้อน *โอตตัปปะ* คือความกลัวต่อผลของความชั่วหรือความไม่ซื่อสัตย์ ควรชี้ให้ดูว่าความไม่ซื่อสัตย์มีผลอย่างไร โอตตัปปะ ก็มีอย่างแท้กับเทียมเหมือนกัน *โอตตัปปะแท้* คือกลัวผลของความชั่วจริงๆ ที่ตามมาเผาใจให้เดือดร้อน *โอตตัปปะเทียม* ก็คือกลัวถูกจับได้ กลัวคุก กลัวกฎหมาย กลัวถูกไล่ออกจากงาน

ทีนี้ทำอย่างไรที่จะปลูกฝังหิริโอตตัปปะให้เกิดขึ้นในที่ทำงาน ถ้าธรรมข้อนี้มีแล้ว ความซื่อสัตย์ก็จะมีมา เป็นไปได้ที่สังคมยังขาดจริยธรรมข้อนี้มาก และก็เป็นไปได้ว่า ถ้าทำผิดแล้ว ถ้าใครยังจับไม่ได้ก็ถือว่ายังไม่มีความผิด ทำชั่วอะไรถือว่าไม่มีคนเห็นก็ถือว่าไม่ชั่ว นี่เพราะไม่มีหิริ ไม่มีความรู้สึกละอายตัวเอง คอยแต่จะละอายคนอื่น

มีผู้อื่นกล่าวเสริม : นอกจากมีหิริแล้ว ก็ต้องมีการปลูกฝังพร่ำสอน ทำตัวอย่างให้เห็น แล้วแก้ให้ท้องอิ่มก่อน จะได้ไม่ลักขโมย จะได้ถ่วงกันได้ อย่างเช่นรู้ว่าจะติดคุก คนก็จะไม่ทำผิด ขอเสนอว่าการพร่ำสอนให้เห็นคุณโทษของการโกง เช่น จะตกนรกภูมิต่างๆ ทำให้เกิดมโนภาพกลัว หรือสอนว่าการขโมยเงินเพื่อนนั้น เพื่อนก็จะทุกข์ร้อนมากและอาจเลยไปถึงลูกเมียด้วย และเสนอให้ตั้งเป็นชมรมชาวพุทธ แล้วนิมนต์พระมาเทศน์มาสั่งสอนบ้างในบางโอกาสก็คงจะดี

ผู้บรรยาย : ก็เห็นด้วยในการตั้งชมรม แล้วเชิญวิทยากรมา อาจได้ผลดีขึ้น เพราะ ๕๐% จะเป็นคุณธรรมทางใจ และอีก ๕๐% นั้นเป็นปัญหาเศรษฐกิจ คือถ้ามีพออยู่พอกินแล้ว และมีคุณธรรมด้วยก็พอจะช่วยกันไปได้ บางคนก็ทำความผิดเพราะไม่รู้ คือไม่รู้ถึงโทษ บางคนรู้แต่ทำเพราะความลำบากในการครองชีพ บางคนเลวเพราะจน แต่ถ้าพอมีพอกินก็จะไม่เลวมาก บางคนก็เสียคนเพราะเป็นคนมั่งมีก็มี คือถ้าไม่รวยก็อาจยังเป็นคนดีอยู่ได้ แต่พอมั่งมีก็เสียคน คือแพ้ต่อสิ่งยั่วยวนได้

ผู้บริหาร : การเป็นคนดีมักจะจนอยู่อย่างเดิม เนื่องจากเขาเป็นคนดีจนเกินไป ผมว่ามันขึ้นอยู่กับพื้นฐานของใจคน ทีนี้มันมีวิธีการที่จะพัฒนาการเด็กอย่างไรที่จะให้เด็กมีพื้นฐานทางจริยธรรม จะไม่ขอพูดถึงการฝึกวิปัสสนา พื้นฐานที่เราจะเห็นได้ชัดที่นำมากำหนดเป็นหลักสูตรอย่างที่เราเรียนหน้าที่ศีลธรรมมาตั้งแต่เด็กท่องเพื่อสอบมันก็ไม่ได้ผลอะไร ทีนี้การจะได้ผลมันก็จะต้องให้กรรมมันเกิดขึ้นเสียก่อน แล้วก็มาชี้แจงในทันทีทันใด เราก็ไล่มาทีละตอนตั้งแต่เหตุจึงเกิดผล คือมีกรรมอย่างนี้ผลแห่งกรรมจะเป็นอย่างนั้นๆ ทีนี้มันช้าเพราะมีเหตุการณ์ (event) หนึ่งเกิดขึ้น เราก็มาอธิบายกรรมกันทีหนึ่ง ถ้าเราไม่มี event ต่างๆ มันก็เงียบกันไป กรรมวิธีนี้จะถูกต้องหรือไม่

ผู้บรรยาย : แบบนี้ก็ใช้ได้ดีครับ พระพุทธเจ้าก็ใช้เป็นแบบในการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระ คือปล่อยให้เรื่องเกิดขึ้นเสียก่อน แล้วอาศัยเรื่องนั้นเป็นเหตุมาสอนเรื่องที่ทำผิด แล้ววางเป็นกฎว่าทำอย่างนี้ผิด วินัยนั้นที่บัญญัติขึ้นมาเพราะพระประพฤติผิดก่อน ไม่มีที่บัญญัติไว้ล่วงหน้า แต่พระธรรมนั้นต้องพร่ำสอนก่อน เหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้นเป็นการสอนล่วงหน้าว่า ถ้าทำอย่างนี้จะมีผลอย่างนี้ บางทีเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้วก็สอนเหมือนกัน ไม่ได้ทำผิดแต่เป็นพฤติกรรมที่ออกมาในสังคม แล้วฉวยเอาพฤติกรรมนั้นเป็นมูลเหตุในการที่จะสอน อย่างนี้ก็ได้

มีผู้กล่าวเสริม : เพราะฉะนั้น แบบนี้ให้ผลช้าแต่เราก็วัดไม่ได้ เพราะว่าเหตุการณ์จะเกิดขึ้นครบถ้วนกระบวนความ ก็ต้องไปกันอยู่เรื่อย ผมไม่ทราบว่าเดี๋ยวนี้หลักสูตรในชั้นประถมและมัธยม เขามีอะไรกันบ้าง ก็มาถึงรูปแบบ เราต้องมีรูปแบบที่ดี ทีนี้ปัญหาของสังคม (เสียงในเทปเงียบหายไป) ทางที่จะอยู่ในลักษณะธรรมชาติ เริ่มที่จะมีน้ำ มีไฟ มีเตาแก๊ส ความสะดวกสบายที่เขาคิดมาให้ใช้ ทีนี้เราจะหยิบฉวยความสะดวกสบายขึ้นมานี่ มาเริ่มก่อเป็นกิเลสตัณหา มีการติด อยากจะมีนั่นมีนี่ มันสะดวกดี ก็ทำให้มีตัวอย่างแก่เด็ก พ่ออยากมีรถ มีอย่างนั้นดีนี่ มันก็เป็นการเริ่มสั่งสมตัวอย่างแล้วว่า พ่อก็ติดอยู่ที่ความสะดวกสบายเหมือนกัน การจำกัดความสะดวกสบายของของที่เราจะเสพนี่ ไม่ใช่มีอยู่แค่นี้ ในระดับหนึ่งนะครับ ผมบอกว่าผมขับรถยนต์ญี่ปุ่นแล้วละก็ ถ้าได้ขับรถชั้นดีมันคงจะอำนวยความสุขและปลอดภัยมากขึ้น มองในฐานะก็ไม่เหมือนกัน ว่าเราจะสามารถซื้อหาไว้นี่มาอำนวยความสะดวกเราได้ ในฐานะอย่างเรา แต่เรามีอย่างนั้น ลูกเราเกิดมาก็เห็นเราเสพไอ้นั่นไอ้นี่ มีความสะดวกสบายต่างๆ ลูกมันก็เริ่มสร้างกิเลสตั้งแต่เด็ก แล้วจะมาบอกว่าไอ้หนูนี่ไม่ดีนะ เมื่อห้ามแต่พ่อก็ทำให้ดู เดี๋ยวพ่อก็เปลี่ยนรถ เดี๋ยวอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็ค้านอยู่ในตัว หรือจะให้จับไอ้หนูมาบวชเณรตั้งแต่เด็กล่ะ แล้วท่านจะมีข้อแนะนำอย่างไร

ผู้บรรยาย : คำถามนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งเกิด Conflict กับความรู้สึกกับตัวอย่างที่เห็น ไม่ใช่ว่าเฉพาะเด็ก ผู้ใหญ่ก็เป็นเหมือนกัน ทีนี้เรามีวิธีว่า ความสะดวกสบายนั้นไม่ใช่สอนให้ตัด ถ้ามีได้ก็ขอให้มี แต่ว่าขอให้มีโดยสุจริตและยุติธรรม นี่คือแบบ เราแสวงหาความสะดวกสบายได้ แสวงหาทรัพย์สินได้ ตั้งตัวให้ดียิ่งขึ้นไปได้ แต่ตัวแบบนี้ก็คือต้องสุจริตและยุติธรรม อย่าให้แสดงแบบไปในทางทุจริตและไม่ยุติธรรม พ่อหารายได้มาด้วยความยากลำบากเหลือเกินในการที่พ่อจะเปลี่ยนรถแต่ละครั้ง ไม่ใช่พ่อหามาได้ง่ายๆ เลย ลูกก็เห็น พ่อใช้ธรรมะคือความเพียรพยายาม

มีอุดมคติ เข้าหน้าบ้านหลังบ้านพ่อไม่เอาเด็ดขาด แต่โดยสุจริตยุติธรรม พ่อเอา ฐานะดีขึ้นเรื่อยๆ ลูกเห็นว่า อ้อ! พ่อได้มาด้วยความยากลำบาก ลูกไม่ดูหมิ่นเลยและไม่เกิดการขัดแย้งในใจด้วย ในลักษณะนี้ แต่ถ้าอยู่ๆ พ่อรวยตูมตามขึ้นมา เอ๊ะ! พ่อรวยมาได้อย่างไร ไม่เห็นพ่อทำอะไรเลย ลูกชักสงสัยแล้ว พ่อก็ไม่กล้าบอกลูก อันนี้แหละจึงเป็นตัวแบบที่ไม่ดีสำหรับเด็ก

นักบริหาร : ผมมีข้อแย้ง อยากเรียนถามเพื่อให้ดวงตาเห็นธรรม สิ่งที่เราแสวงหา มันก็ได้มาโดยหยาดเหงื่อของเราก็จริง แต่เราต้องเสียสละวันเสาร์ก็ต้องไปทำงาน บางทีเสาร์อาทิตย์ก็ไม่อยู่บ้านเลย ขึ้นเหนือล่องใต้ ลูกก็บอกว่า ทำไมพ่อไม่อยู่บ้านล่ะ พ่อไปทำงานหาเงิน เพื่อไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก นี่แหละ ซึ่งมันไม่จำเป็นเลย เราไม่เปลี่ยนรถได้ไหมเอ้า ไม่เปลี่ยนก็ได้ ทีนี้เด็กเห็นตัวอย่างมาว่าพ่อตีนถีบปากกัด ก็เลยเป็นแบบอย่างมา เด็กก็ต้องเอาบ้างซิ ไต่เต้ามา คราวก่อนพ่อหาบก๋วยเตี๋ยว เดี๋ยวนี้พ่อเป็นนายธนาคารใหญ่ ทำงานหนักวันละ ๔๘ ชั่วโมง เนื่องจากเขาเป็นคนรวยเขาจึงเป็นคนไม่ดี ก็เลยไปกันอย่างนี้แหละ ก็คนดีก็ไม่รวย ทีนี้ไอ้ความบกพร่องในบ้าน ความอบอุ่นของเด็กก็ไม่มี นี่คนมันต้องรวย ต้องทำงานหนัก เป็นการจุดเชื้อกิเลสให้แก่เด็ก ฉันต้องทำอย่างนี้ๆ ลูกก็ว่าพ่อไม่เคยอยู่บ้าน วันหลังพอโตขึ้นฉันก็เป็นอย่างนี้บ้าง ทำงานๆ งานในโลกนี้มีให้ทำเยอะแยะ ไอ้ความโลภมันจุกอยู่ในใจ พ่อจะสร้างธนาคารได้ พ่อต้องนั่งทำงานเช้าจรดเย็น จะมานั่งกับลูกก็ไม่ได้ เพราะต้องนั่งอยู่ที่ทำงาน อันนี้เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี แต่ถ้าไม่มีตัวอย่างอันนี้ ถ้าบุคคลแบบนี้ไม่มี ธนาคารใหญ่ๆ ก็จะไม่มี

ผู้บรรยาย : ถ้าลูกเห็นอย่างนั้น พ่อก็ต้องลดเพดานของความต้องการลงบ้าง เพื่อจะได้ให้เห็นว่า ไม่เป็นการกระเสือกกระสนจนเกินไป จนเห็นว่าครอบครัวไร้ความสุข ขาดความอบอุ่นไป เอาแต่พอดี ทางสายกลาง

ผู้บริหาร : ความจริงผมเชื่อว่าเจ้าของธนาคารทำขึ้นมาถึงขนาดนี้ไม่ใช่ว่าเขาอยากจะหาเงินมากหรอก แต่เป็นเพราะว่าทำแล้วมันเกิดความสนุก สนุกตรงที่ว่ามีปัญหาให้แก้ มันเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นความสุขของคนทำ

ผู้บรรยาย : คือถ้าเขามีธนาคารใหญ่มีเงินมาก มีจุดอยู่ที่ว่าเพื่อต้องการเฉลี่ยอันนี้ให้แก่สังคม ให้สังคมได้รับประโยชน์จากน้ำในบึงใหญ่อันนี้ซึ่งมีเหลือล้นอยู่นี่เพราะเป็นแหล่งน้ำใหญ่ ถ้ามีอุดมคติอย่างนี้ก็ใช้ได้

ผู้บริหาร : ท่านอาจารย์บอกว่าคนทำงานนั้นมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน แต่ผมเชื่อว่า ธุรกิจนี่มันเริ่มขึ้นมาโดยความละโมบอยากจะได้ครับ ไม่มีใครคิดถึงว่าจะทำเพื่อสังคมตั้งแต่ ก. หรอกครับ ต่อเมื่อเขาเดินมาถึง ฮ. แล้ว เขาจึงจะคิดช่วย ไม่ทราบว่าจะถูกหรือผิดครับ

ผู้บรรยาย : ที่กล่าวมาก็เป็นข้อเท็จจริง (fact) ในสังคมนะครับ แต่อีกมุมที่เราพูดในแง่ของอุดมคติ ถ้าพูดข้อเท็จจริงก็โอเคครับในสังคมเป็นอย่างนั้นจริงแต่ที่เราพูดอยู่นี้พูดในแง่ของอุดมคติว่าควรจะเป็นอย่างไร ไม่ใช่มันเป็นอย่างไร เราพูดในแง่ว่ามันควรจะเป็นอย่างไร แต่ที่มันเป็นอย่างไรนั้น เรารู้อยู่แล้วว่าข้อเท็จจริงมันเป็นอย่างนี้ ผมเทียบให้ดูหนังไทยนะครับ หนังไทยนั้นแสดง fact ตลอด เช่น พระเอกผิดหวังแล้วไปเมามาจนเอาตัวไม่รอดต้องให้คนหาม หรือไม่ก็ขับรถไปชนต้องนอนโรงพยาบาล แล้วนางเอกไปเยี่ยม อันนี้คือ fact นะครับ ความจริงที่มีอยู่ ที่สังคมประพฤติกันอยู่ ถ้าเป็นหนังแบบอุดมคติ (ideal) จะต้องตั้งปัญหาว่า เมื่อพระเอกผิดหวังในความรัก พระเอกควรจะทำอย่างไรถึงจะดีที่สุด ถ้าปัญหาแบบนี้พระเอกจะไม่ไปเมาเหล้า พระเอกจะหันเข้าหาปัญหาว่าอะไรคือปัญหา เราจะแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างไรถึงจะดีที่สุดโดยที่ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ใคร จะไปในรูปของอุดมคติ คนดูซึ่งติดอยู่กับ fact ตลอดเวลาก็ว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะเขาติดอยู่กับ fact ของเรื่องอยู่ตลอด เพราะสังคมที่เราอยู่มันเป็นแบบนี้ แต่ว่าในรูปของอุดมคติทางชี้นำมีว่า

เมื่อประสบปัญหาแบบนี้ ควรทำอย่างไรใช่ไหมครับ หรือว่าสามีภรรยาน้อยมักจะทนไม่ได้ ต้องมีเรื่องราวด่าว่ากันใหญ่โต อันนี้คือความจริงที่เป็นอยู่ แต่ว่าในรูปของอุดมคติ เขาควรจะทำอย่างไรจึงจะดีที่สุด เราไม่พูดในเรื่อง fact แล้ว เราจะพูดเรื่องอุดมคติ ดังนั้น ที่ผู้ถามได้เล่ามานั้นเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในชีวิตคนทั่วๆ ไป และเรามักจะเห็นใจในรูปแบบนี้ด้วย ถ้ามีคนมาด่ามาว่าเสียดสี รอบๆ ตัวเราจะชี้นำให้เราต่อต้านต่อสู้เฉยอยู่ไม่ได้ ทีนี้ในรูปของอุดมคติเราจะทำอย่างไรถึงจะแก้ปัญหานี้ได้ดีและเรียบร้อยที่สุด

ผู้บริหาร : ผมขอกล่าวเสริมว่า ที่กล่าวมาข้างต้นก็ถูกนะครับ ผมว่ามันเกิดขึ้นตามกฎและเหตุผล จากตัวอย่างที่พ่อพยายามจะต่อสู้ทำงานหนัก เมื่อพ่อทำเหตุนั่น ผลก็คือลูกจะเจริญรอยตามแบบ แต่ถ้าพ่อจะทำเหตุใหม่คือลดเพดานลง คือเหตุนี้อีกอย่างหนึ่ง ลูกก็จะมองไปอีกแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องที่บกพร่องหรือผิดพลาด แต่เป็นข้อเท็จจริงที่ว่า ถ้าเขาทำเหตุแบบนี้ มุมานะแบบนี้ ลูกก็จะต้องทำแบบนี้เหมือนกัน แต่ถ้าเขาต้องการเปลี่ยนพฤติกรรมของลูก มันก็ต้องเปลี่ยน Pattern ของชีวิตพ่อเป็นอีกแบบหนึ่ง เช่น ไม่ต้องการกำไรมากถึง ๓๐๐ ล้าน ทำแค่ ๕๐ ล้านพอ เวลาของพ่อก็จะเหลือ ลูกก็จะเกิดภาพใหม่มา ถ้าลดเหตุ ผลก็จะเกิดตามมาในทำนองเดียวกัน

มีผู้กล่าวเสริมอีก : เรามาสังเกตดูลูกเศรษฐีบางรายนั้นไม่ได้ทำงานหนัก พ่อสบายแล้ว ลูกก็เลยขี้เกียจไปเลย มันไม่ได้เป็นอนุกรมต่อเนื่องแบบนี้ไปตลอดเวลา

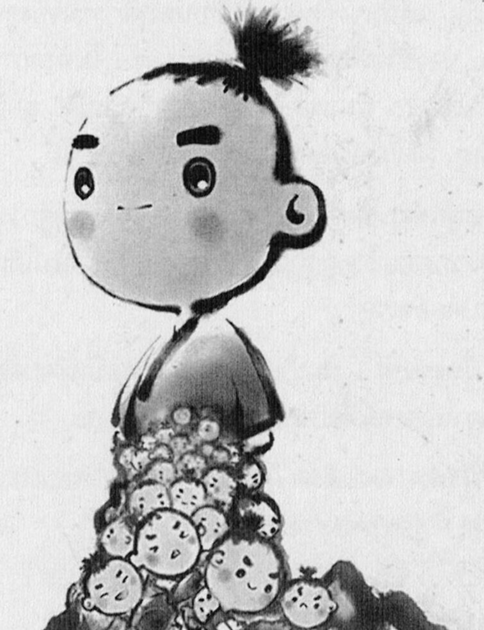
ผู้บรรยาย : นั่นเป็นเพราะเขาไม่จำเป็นที่จะต้องทำ ทีนี้มันอาจจะเป็นพื้นฐานของคนที่อยากมีความสะดวกสบาย

ผู้กล่าว (คนเดิม) : ทีนี้เมื่อเขาสะดวกสบายแล้ว เขาก็ไม่ต้องทำอะไรแล้ว กำลังเสพผลของพ่อ

๒

การวิเคราะห์และควบคุมตนเอง เพื่อความสำเร็จในการบริหาร

แนวคำบรรยายที่ธนาคารกรุงไทย
ในการฝึกอบรมหลักสูตร "ผู้จัดการสาขา"
วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๖

๑. ความนำ

ขอแสดงความยินดีต่อท่านทั้งหลายที่ได้รับเลือกจากธนาคาร เพื่อเตรียมรับตำแหน่งอันสำคัญคือผู้ช่วยผู้จัดการหรือผู้จัดการสาขาต่างๆ ตามที่ธนาคารเห็นเหมาะสมเพื่อบริหารกิจการธนาคารให้เจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป เพราะการจัดการบุคคลให้เหมาะสมแก่ตำแหน่งนั้น ถือว่าเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จ

โดยประสบการณ์ของผมซึ่งมีอยู่บ้างนั้น รู้สึกว่าผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของกิจการต่างๆ เรื่องนี้ผมแน่ใจว่าท่านทั้งหลายซาบซึ้งดีอยู่แล้ว พูดขึ้นเพื่อเพียงย้ำให้ระลึกอีกครั้งหนึ่งเท่านั้น

ท่านทั้งหลายคงมีความรู้สึกอย่างเดียวกับผมว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เราต้องการความสำเร็จในชีวิตด้านใดด้านหนึ่งอยู่เสมอ แต่จะสำเร็จหรือไม่เพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น มีคุณสมบัติที่นำไปสู่ความสำเร็จนั้นหรือไม่ มีความรู้สึกต่อความสำเร็จนั้นอย่างไร มีความพอใจหรือไม่พอใจ

พูดกันตามความเป็นจริงแล้ว มนุษย์เราได้ประสบความสำเร็จอยู่เสมอ แต่ที่บางคนรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจว่าตนเป็นคนอาภัพ ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตนั้น ก็เป็นเพราะเมื่อความต้องการอย่างหนึ่งสำเร็จลงในระดับหนึ่งแล้ว ก็มีความต้องการอย่างใหม่เกิดขึ้นอีก หรือความต้องการอย่างเดียวกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่าเกิดขึ้นมาใหม่ ให้ต้องขวนขวายพยายามเพื่อความสำเร็จที่สูงขึ้นไป

ในกรณีดังกล่าวนี้ ถ้าเขารู้จักพอใจในความสำเร็จนั้น ความรู้สึกว่าประสบความสำเร็จก็ดำรงอยู่นานหน่อย เท่าที่ความพอใจของเขายังคงดำรงอยู่ **แต่ถ้าเขารู้สึกไม่พอใจ ความสำเร็จก็จะมีค่าเท่ากับความไม่สำเร็จ และดูเหมือนให้ความทุกข์ทรมานแก่เขายิ่งขึ้น**

สำหรับคุณธรรมที่จะเกื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนา มีหลายประการ เช่น ต้องมีศรัทธาคือความเชื่อมั่นในทางที่ดำเนินอยู่ หรือ*มีฉันทะ* ความพอใจในสิ่งที่ทำ ทำด้วยความพอใจไม่ใช่ด้วยความเบื่อหน่าย

การประชุมสัมมนาและการฝึกอบรมต่างๆ นั้นมีความจำเป็นอยู่บ้าง เปรียบเหมือนนั่งร้านที่ช่างก่อสร้างต้องอาศัยในการสร้างตึก แต่ที่สำคัญและจำเป็นที่สุดก็คือ*ศรัทธาในคุณงามความดี* ซึ่งจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในใจอย่างมั่นคงและอย่างไม่เสื่อมคลาย นอกจากนี้ยังจะต้องมีความ*พากเพียรพยายาม* อย่างสม่ำเสมอ มีความเอาใจใส่อย่างจริงจัง *มีสติ*รอบคอบ มีความตั้งใจมั่นคง และ*มีปัญญา* ความรอบรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งในกิจการนั้นๆ หรือวิมังสา พิจารณาอย่างแยบคาย มีวิจารณญาณอันเฉียบคม ลึกซึ้ง หยั่งเหตุการณ์ได้ทะลุปรุโปร่ง

เหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติอันสำคัญที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จ คุณธรรมประการสุดท้ายคือ ปัญญาหรือวิมังสานี่แหละ ที่เป็นหัวข้อใหญ่ซึ่งจะนำมาสนทนากับท่านทั้งหลายในวันนี้ แต่มาในหัวข้อว่า “การวิเคราะห์และการควบคุมตนเองเพื่อความสำเร็จในการบริหาร”

๒. การวิเคราะห์และการควบคุมตนเอง

หัวข้อนี้มีความหมาย และมีความสำคัญอย่างยิ่ง (ขออนุโมทนาต่อท่านผู้ตั้งหัวข้อนี้ไว้ในที่นี้ด้วย) ต่อความสำเร็จในการบริหาร ผู้บริหารจะต้องรู้จักตนเองเป็นอันดับแรก เพราะ**ผู้ไม่รู้จักตนเอง ไม่เข้าใจตนเองเสียแล้ว จะเข้าใจผู้อื่นได้อย่างไร ถ้ารู้จักตนเอง ก็จะได้เอาตนเองเป็น**

เครื่องเปรียบเทียบ แล้วจักได้ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่ปรารถนาให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน

ก่อนจะก้าวไปสู่ปัญหาอื่น จะขอทำความเข้าใจคำว่า ตน หรือ ตัวตน เสียก่อนว่าหมายถึงอะไร พูดให้กว้างออกไปหน่อยว่า **ที่เรียกว่าตัวเรานี้คืออะไร**

ทรรศนะทางสสารนิยมหรือวัตถุนิยม (Materialism) เห็นว่าตัวตนของเราเป็นสสาร หรือวัตถุล้วนๆ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า จิต หรือวิญญาณเลย สิ่งที่เรียกว่าจิตหรือวิญญาณนั้น เป็นเพียงผลิตผลของสาร หรือจะเรียกว่าเป็นปฏิกิริยาทางเคมีก็ได้ กล่าวคือ เมื่อนำสสารมาประกอบถูกส่วน ก็เกิดปฏิกิริยาอย่างหนึ่งขึ้น เหมือนการผสมสี ๒ สี แล้วกลายเป็นอีกสีหนึ่งขึ้นมา หรือเอาเหล็กกับหินมากระแทกกันเกิดเป็นไฟขึ้น เอาหมากพลูและปูนมาเคี้ยวรวมกันเกิดเป็นสีแดงขึ้น โดยทำนองเดียวกันนี้ จิตจึงไม่มีโดยตัวเอง ตัวตนจึงเป็นวัตถุล้วนๆ เมื่อตายแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็สิ้นสุดลง มนุษย์แต่ละคนเป็นผลิตผลชิ้นใหม่ของกระบวนการธรรมชาติ และจบสิ้นลงเมื่อตาย ชีวิตก็มีเพียงเท่านี้ ไม่มีชาติก่อนหรือชาติหน้า

ทรรศนะทางจิตนิยม (Idealism) เห็นว่าตัวตนประกอบด้วยสสารและจิต คือมีกายและจิตรวมกัน ทั้ง ๒ อย่างเป็นอิสระแก่กัน แต่อาศัยกัน คือแยกกันได้ แต่อาศัยกันดำเนินไป เหมือนรถยนต์กับคนขับรถยนต์ วัตถุซึ่งเป็นกายภาพนั้นเป็นรูปธรรม หรือวัตถุธรรม ส่วนจิตหรือวิญญาณเป็นนามธรรม แต่อาศัยกันดำเนินไป เหมือนคนตาบอดกับคนง่อยแต่ตาดีอาศัยกันเดินทาง คนบอดอาศัยตาของคนง่อย, คนง่อยอาศัยร่างกายของคนบอด นั่งบนบ่าของคนตาบอด แล้วคอยชี้ทางไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างปลอดภัย

ทฤษฎีแบบของเพลโต นักปรัชญากรีกสมัยโบราณ ก็จัดอยู่ในพวกจิตนิยมเหมือนกัน เพลโตเห็นว่าแบบเป็นอสสาร (immaterial) ไม่มีตัวตน ไม่มีวัตถุ จับต้องไม่ได้ มองไม่เห็น รู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕

แต่รู้ได้ด้วยเหตุและปัญญา ตัวอย่างเช่น ความเป็นคน ความเป็นสุนัข หรือม้า ความเป็นสี่เหลี่ยม เป็นต้น ตลอดถึงความดี ความชั่ว ความงาม ความขี้เหร่ที่เราเห็นนั้น เป็นเพียงภาพจำลองของแบบ ชีวิตเราก็มองไม่เห็น เห็นแต่สิ่งมีชีวิตเท่านั้น เรารู้จักสิ่งเหล่านี้ได้เพราะมีแบบเฉพาะของแต่ละอย่าง และทำให้สิ่งหนึ่งแตกต่างจากควาย เป็นต้น ในคนด้วยกันก็ยังมีความแตกต่างเฉพาะอีก ทำให้คนนั้นแตกต่างจากคนนี้ แบบตามทรรศนะของปรัชญาเพลโตมีอยู่เป็นนิจนิรันดร มีอยู่เองโดยธรรมดา เพียงแต่มนุษย์ไปพบหรือค้นพบเท่านั้น เหมือนกฎธรรมชาติในธรรมชาติวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ มีอยู่เองโดยธรรมดา มนุษย์เพียงแต่ไปค้นพบเท่านั้น

ทรรศนะทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาเห็นว่าตัวตนประกอบด้วย ขันธ์ ๕ หรือธาตุ ๖ ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รวมเป็นกายกับจิต ธาตุ ๖ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ (space element) และวิญญาณ รวมเป็นรูปธรรม และนามธรรม เรื่องเหล่านี้มีรายละเอียดมาก ไม่อาจกล่าวโดยพิสดารในที่นี้ได้

แต่เมื่อพระพุทธศาสนาสอน ๒ ระดับคือ ระดับสมมติ ถือว่ามีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคล ตัวตน เรา เขา แต่ในระดับปรมัตถ์ ถือว่าไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคล หรือสัตว์ มีเพียงรูปธรรมและนามธรรมมาประกอบกัน จึงเรียกชื่อไปต่างๆ เป็นโลกโวหารให้พอรู้กัน แต่อันที่จริงแล้วทุกอย่างเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนและไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น สิ่งทั้งหลายเกิดหรือดับเพราะเหตุปัจจัย

ที่จะพูดในที่นี้เฉพาะด้านสมมติ คือในด้านที่เรียกว่ามีตัวตน มีเรามีผู้อื่น เพื่อปฏิบัติจริยธรรมให้สมบูรณ์ถูกต้องเหมาะสมเป็นเรื่องๆ ไป การที่จะเป็นอย่างนี้ได้ก็ต้องอาศัยการวิเคราะห์ตนเองเสียก่อน การวิเคราะห์ตน ในที่นี้ใคร่ขอเสนอว่า *ให้รู้จักตัวเอง* มองตนเองด้วยกระจกเงาที่สะอาดสดใส ไม่ใช่ด้วยกระจกที่มืดมัว หรือกระจกหลอกซึ่งทำให้ภาพคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง มองหาข้อบกพร่อง ข้อเสียในตัวเอง และ

อย่าลืมมองหาข้อดีด้วย เพื่อให้เห็นตามเป็นจริง **หลักในการประมาณตนเพื่อให้ได้ความจริงก็คือ ความยุติธรรม เราต้องยุติธรรมกับตัวเองว่าอะไรควรได้ อะไรไม่ควรได้ อะไรควรเป็นและอะไรไม่ควรเป็น ไม่มีอคติเข้าข้างตัวเอง แต่ความยุติธรรมไม่ใช่ความเสมอภาค ความยุติธรรมคือการทำใจให้เที่ยงตรงต่อเหตุผล ยอมรับความจริงว่าตนเองเป็นอย่างไร ควรได้หรือไม่ได้อะไร ถ้าเกี่ยวกับคนอื่น ก็ให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับ**

คนที่สามารถวิเคราะห์ตนได้อย่างถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริง ก็จะสามารถมองเห็นตนอย่างชัดเจน เห็นจุดอ่อนและจุดดีในตน สะดวกในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง และรักษาคุณงามความดีที่มีอยู่แล้วให้ยั่งยืนมั่นคง **เครื่องมือในการวิเคราะห์ตนหรือประมาณตนก็คือ ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า ธรรมทาสะ (กระจกธรรม) ในที่นี้เสนอความยุติธรรม และก็มีหลักง่ายๆ ว่า ถ้าคนอื่นทำอย่างเรา จะเป็นอย่างไร คิดไว้อย่างนี้บ่อยๆ ถ้าในทางดีก็จะดี แต่ถ้าในทางร้ายจะเป็นอย่างไร** เราอาจคิดว่า เป็นไปไม่ได้หรอก ที่ใครๆ จะทำอย่างเราทั้งหมด แต่เราลองสมมติขึ้นมาดู เช่นว่า เรามักหลีกเลี่ยงความรับผิด (โดยธรรมดามักไม่หลีกเลี่ยงการรับชอบ) ถ้าคนอื่นๆ เขาทำอย่างเราด้วย ธนาคารจะเป็นอย่างไร ผู้บริหารที่ดีจะมีลักษณะที่ดีหลายอย่าง เช่น ยกความชอบให้ผู้ร่วมงาน แต่ถ้าถึงคราวจะต้องรับผิดแล้วก็ออกหน้า ยื่นมือออกมารับเสียเอง อย่างนี้ผู้ร่วมงานจะเห็นใจและเคารพนับถือ อย่างน้อยก็ไม่ป้ายความผิดให้ผู้อื่น

การควบคุมตนเอง

เรื่องที่ยากกว่าการวิเคราะห์ตนก็คือ การควบคุมตนเองให้อยู่ในคุณธรรมอันพึงประสงค์ จนเป็นที่พอใจของตนเองและของผู้อื่น **มนุษย์เรามีเรื่องไม่พอใจตนเองอยู่เป็นอันมาก สาเหตุสำคัญของความไม่พอใจก็คือไม่สามารถควบคุมตนเองได้ อยากจะทำอย่างหนึ่งแต่ไปทำเสียอีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุผลหรือปัญญาพ่ายแพ้แก่อารมณ์**

ในจิตของคนเรามีสิ่ง ๓ สิ่ง ทำบทบาทกันอยู่ในสนามคือจิตนี้ ๓ สิ่งที่ว่านี้คือ ปัญญา คุณธรรม และกิเลส **ปัญญา** เป็นสิ่งที่ทำให้มองเห็น ผิด ถูก ดี ชั่ว บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ **คุณธรรม** คือสิ่งที่จิตได้สะสมไว้อันเป็นส่วนดี **กิเลส** หรืออารมณ์ก็เป็นสิ่งที่จิตได้สะสมไว้เหมือนกัน แต่เป็นส่วนชั่ว

เมื่อใดกิเลสหรืออารมณ์ทำบทบาทเหนือสติปัญญาและคุณธรรม ครอบงำคุณธรรมและสติปัญญาเสีย เมื่อนั้นก็ชักนำบุคคลไปสู่ทางที่ชั่ว เมื่อปัญญาหรือคุณธรรมทำบทบาทเหนือกิเลส ก็ชักนำบุคคลไปในทางที่ดี

บุคลิกภาพหรือทรรศนะของบุคคล จะเป็นอย่างไรก็สุดแล้วแต่ส่วนไหนทรงพลังควบคุมจิตอยู่ คนหลงอำนาจ เพราะความหลงทรงพลังครอบงำจิตอยู่ หมกมุ่นมัวเมาอยู่ในอำนาจ มักจะหามิตรภาพได้ยาก เพราะเขาคิดแต่จะทำบุคคลอื่นให้เป็นเครื่องมือของเขา เพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจ และถ้าเขาเป็นคนโลภด้วยก็จะใช้อำนาจนั้นเป็นเครื่องมือแสวงหาความมั่งคั่ง และถ้าเขาเป็นคนเจ้าสำราญด้วย เขาก็จะหาความมั่งคั่งเพื่อแสวงหากามารมณ์ต่อไป ความสุขของเขาวนเวียนอยู่กับเรื่องเหล่านี้ ไม่เคยคิดถึงปัญญาและคุณธรรมอันเป็นสิ่งถาวรและมีคุณภาพดีกว่าชาวบ้านทั่วไป มีจุดมุ่งหมายของชีวิตอยู่เพียงเท่านี้ คือ เงิน อำนาจ และกามารมณ์ ซึ่งหมายรวมถึง รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสอันยั่วยวนชวนใจให้หลงใหลมัวเมาและหมกมุ่นอยู่ และดูเหมือนจะถือเอาเป็นมาตรฐานวัดระดับชั้นของคนเสียด้วยว่า ชั้นสูง หรือชั้นต่ำ ผู้ดีหรือคนสามัญ **ถ้าเขาไม่แสวงหาปัญญาอยู่เป็นปกติ ถึงจะมีปริญญาตรี โท เอก ก็หาเป็นปัญญาชนได้ไม่ เพราะปริญญาที่เขาแสวงหาก็เพียงเพื่อนำไปสนองอารมณ์ คือการตามใจตัวเองเพื่อการพอกพูนกิเลสให้ทวีสูงขึ้นและรุนแรงมากขึ้น เข้มข้นขึ้น และเป็นเครื่องมือให้มี ego สูงขึ้น เป็นเหยื่อให้อัตตาเติบโตขึ้น ยกตนข่มผู้อื่นสะดวกขึ้นเท่านั้น ถ้าเขาไม่แสวงหาคุณธรรม แม้จะมีเงิน มีตำแหน่งใหญ่โต ก็หาชื่อว่าเป็นสาธุชน หรือผู้ดีแต่ประการใดไม่ เป็นได้ก็แต่เพียงผู้ดีเทียมหรือปลอมเท่านั้น**

เพราะฉะนั้น ถ้าอยากให้ชีวิตประเสริฐ ต้องยึดปัญญาเป็นหลัก ถ้าอยากให้ชีวิตมีความสุข ต้องยึดคุณธรรมเป็นหลัก

ในสามัญชนทั่วไป อำนาจของอารมณ์ทรงพลังสูงมาก พวกเขาเกือบจะไม่มีเวลาสำหรับปลูกฝังปัญญาและแสวงหาคุณธรรมเลย หมกมุ่นอยู่แต่เรื่องกระเป๋าและกระเพาะ การเที่ยวเตร่ เฮฮา สนุกสนาน ถือเอาอบายมุขประเภทต่างๆ ตามที่ตนฝึกฝนมาจนถนัดแล้วนั่นเองเป็นเกมทดลองของชีวิต คนเหล่านี้เป็นที่น่าสงสาร เขาเกิดมามีกรรม เพราะไร้ปัญญาจักษุและถูกทอดทิ้งไว้ในทะเลแห่งตัณหา เขาดื่มอารมณ์เหล่านั้นเหมือนดื่มน้ำเค็ม ยิ่งดื่มยิ่งกระหาย อนึ่ง **ในการแสวงหาอารมณ์เหล่านี้เพื่อสนองความอยากนั้น เขาต้องเสี่ยงภัยนานาประการ พร้อมทั้งเสี่ยงต่อความตกต่ำแห่งมนุษยภาพของเขาเอง และต้องต่อสู้ดิ้นรนมากเกินเหตุ หรือต้องทุ่มชีวิตทั้งชีวิตลงไป เสร็จแล้วก็พบแต่ความว่างเปล่า**

ปราศจากปัญญาและคุณธรรมเสียแล้ว การลงทุนลงแรงเพื่อแสวงหาเกียรติหรือความมั่งคั่งก็จะพบแต่ความว่างเปล่า เหมือนคนกลิ้งครกขึ้นภูเขา โดยไม่รู้ว่าจะเอาครกขึ้นไปทำอะไรบนภูเขา เห็นคนอื่นเขากลิ้งก็กลิ้งบ้าง เมื่อขึ้นไปแล้วก็พบแต่ความว่างเปล่า มนุษย์ถูกลงทัณฑ์ให้ประสบชะตากรรม คือการลงทุนลงแรงที่เกือบจะสิ้นหวังและไร้ผลตอบแทนอันคุ้มเหนื่อยก็เพราะความเขลาของมนุษย์เอง เหมือนคนโง่พยายามบีบหาน้ำมันจากเม็ดทรายหรือรีดนมโคที่เขาโค ฉะนั้น ความพยายามเพื่อเอาชนะความชั่วในคนนั้น เป็นความพยายามที่สำคัญยิ่งใหญ่และจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตมนุษย์ เราจะต้องพยายามไปตลอดชีวิต ชีวิตเดียวไม่เพียงพอเสียด้วยซ้ำไป แต่ต้องใจเย็น ค่อยทำค่อยไป ในการนี้ ความอดทนเป็นคุณธรรมที่จำเป็นจริงๆ

ในขณะที่ฝึกฝนเพื่อเอาชนะความชั่วในตนอยู่นั้นย่อมจะต้องมีสิ่งยั่วยวนเข้ามาทดสอบกำลังใจและความตั้งใจของเรา ทำให้สะเทือนหวั่นไหว และชักจูงให้เขวออกนอกทางอยู่บ่อยๆ จึงต้องใช้ความอดทนอดกลั้น

เพิ่มพูนขึ้นเป็นอันมาก ถ้าสติซึ่งเป็นเหมือนทำนบ ไม่พังทลายเสียก่อน ก็จะฝึกฝนได้สำเร็จ เมื่อสำเร็จครั้งหนึ่งแล้ว ความสำเร็จครั้งต่อๆ ไปก็จะตามมา เพราะกำลังใจจะแข็งแกร่งขึ้นทุกครั้ง ในการนี้ควรตั้งกฎให้แก่ตัวเองว่า **“ยอมทนทุกข์ทรมาน เพราะความผิดของผู้อื่น ดีกว่าไปทำความผิดเสียเอง”**

ขอให้ตระหนักแน่ว่าศัตรูอันแท้จริงและรุนแรงของมนุษย์ชาตินั้น ไม่ใช่ความยากจน ไม่ใช่โรคภัยไข้เจ็บ แต่มันคืออารมณ์หรือกิเลสร้ายที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ ลองคิดดูเถิด ถ้ามนุษย์ไม่โลภเกินไป เพียงแต่ควบคุมความโลภไว้ได้ ความยากจนจะไม่มีในโลกนี้ ทรัพยากรธรรมชาติจะเหลือพอเลี้ยงพลโลกให้อยู่สุขสบายทั่วหน้ากัน ถ้ามนุษย์สามารถควบคุมหรือทำลายความโกรธได้ อาชญากรรมต่างๆ การทะเลาะเบาะแว้งต่างๆ จะสูญสิ้นไปทันที การป้องกันและการปราบปรามอาชญากรรมก็ไม่ต้องมี ลองนึกดูเถิดว่าจะช่วยเศรษฐกิจได้เท่าใด อาวุธสงครามทั่วโลกนั้นมีมูลค่าเท่าใด ถ้าเอาเงินจำนวนมหาศาลที่ต้องทุ่มเทไปกับอาวุธสงครามนั้นมาบำรุงประเทศของตนในด้านต่างๆ แล้ว ประชาชนจะได้รับประโยชน์และสุขสบายเพียงใด

ถ้ามนุษย์สามารถควบคุมหรือขจัดความหลง (โมหะ) ความไม่รู้ตามเป็นจริง (delusion) ได้แล้ว ความฟุ่มเฟือย สิ่งไม่จำเป็นแก่การครองชีวิตต่างๆ ก็จะหมดไปจากสังคม สิ่งฟุ่มเฟือยเหล่านั้นล้วนราคาแพงและมอมเมาจิตใจให้ลุ่มหลงดำมืดลงไปทุกวัน แต่มันมาในรูปของอารยธรรม (Civilization) จึงทำให้คนหลงผิดคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี มันเป็นความมืดสีขาว* เปรียบเหมือนเมื่อเรามองไปที่ดวงอาทิตย์ซึ่งสว่างจ้านั้น ตาเราแสบและมองไม่เห็นอะไรเลย

เพียงแต่มนุษย์หัดควบคุมอารมณ์ร้าย คือ โลภ โกรธ หลง และพยายามทำให้เบาบางลงเท่านั้น สังคมนี้ โลกนี้จะกระเตื้องขึ้นทันที สังคม

---

* จากปาฐกถาของท่านพุทธทาส ภิกขุ แสดง ณ กรมประชาสัมพันธ์เมื่อ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๒๖ เวลา ๐๘.๐๐ - ๘.๓๐

อารยะที่แท้จริง ต้องเป็นสังคมที่พยายามลดละและทำลายกิเลส มิฉะนั้นแล้วจะเป็นอารยะปลอมหรือเทียม และเอียงเทไปในทางทำลายคุณภาพแห่งความเป็นมนุษย์ให้ต่ำลง อนึ่ง **สังคมก็มีส่วนอยู่มากในการกำหนดแนวคิด หรือค่านิยมของคนในสังคม เพราะฉะนั้นเราจะต้องใช้ปัญญาและคุณธรรมเข้าไปส่องดูว่า ค่านิยมนั้นมีคุณค่าจริงหรือไม่ เพราะถ้าไม่ใช้ปัญญาและคุณธรรมไปส่องดูแล้ว ความเคยชินที่สังคมเลือกทางเดินที่ผิดให้เรา อาจทำให้เราเข้าใจไปว่าทางผิดนั้นเป็นทางถูก แล้วพากันเดินทางผิดไปเป็นแถวยาวเหยียด เหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด**

เรื่องนี้ย่อมเกี่ยวกับการแสวงหาสัจจะ ในการแสวงหาสัจจะนั้นหรือรักษาไว้เฉพาะสิ่งอันเป็นสัจจะนั้น *(สัจจานุรักษ์)* เราจำเป็นต้องละทิ้งความคิดเห็นเก่าๆ ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงเสียบ้าง ไม่ยึดมั่นอยู่อย่างเดียว อันเป็นเหตุให้มีจิตใจคับแคบ มืดและร้อน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า *สัจจาภินิเวส* คือยึดมั่นอยู่ว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเป็นเท็จทั้งหมด และสิ่งที่ยึดมั่นอยู่นั้นมิได้สอดคล้องกับสภาวะที่เป็นจริงในปัจจุบัน

การควบคุมอายตนะ

ถ้าจะถามว่า ในการควบคุมตนเองนั้น ให้ควบคุมอะไรและควบคุมอย่างไร คำตอบก็คือ ให้ควบคุมอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเปรียบเหมือนม้าพยศ ๖ ตัว ให้เชื่อง พยายามควบคุมไว้ให้อยู่ **ความจริงถ้าควบคุมตัวที่ ๖ คือ ใจได้ อีก ๕ ตัวก็จะพลอยเชื่องไปด้วย**

อายตนะทั้ง ๖ นั้น เรามีเพื่อใช้งาน ลองนึกดูถึงสัตว์ที่เราเลี้ยงไว้ใช้งาน ถ้ามันยังพยศอยู่ ย่อมใช้มันไม่ได้ แต่เราต้องให้อาหารมัน ต้องให้ที่อยู่แก่มัน ต้องคอยดูแลปรนนิบัติมัน ต้องเสียทั้งอาหารและเวลา แต่ใช้อะไรมันไม่ได้อย่างใจ ต้องตกเป็นทาสมัน ฝึกมันไม่สำเร็จ เปลืองอาหารเปลืองเวลาไปเปล่าไม่รู้กี่สิบปี

ขอให้ลองนึกดูต่อไปว่า มนุษย์เราต้องตกเป็นทาสของอายตนะนานเท่าใด ตั้งแต่เด็กจนโตเป็นหนุ่ม เป็นสาว วัยกลางคน และแก่ชรา ก็ยังตกเป็นทาสของอายตนะอยู่ คอยปรนเปรอ บำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายตนะเหล่านี้มีอารมณ์ (sense-objects) เฉพาะอย่างคือ

ของตา ก็คือ รูปหรือสิ่งสวยงามทั้งหลาย

ของหู ก็คือ เสียงอันไพเราะ

ของจมูก ก็คือ กลิ่นดี

ของลิ้น ก็คือ รส

ของกาย ก็คือ โผฏฐัพพะ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า สิ่งสัมผัส

ของใจ ก็คือ ธรรมารมณ์ หมายถึงสิ่งที่ใจคิด

ที่ว่าตกเป็นทาสของอารมณ์ก็คือ อารมณ์ทั้ง ๖ นี้เอง อะไรตกเป็นทาส ก็ใจนั่นแหละตกเป็นทาสก่อน แล้วใช้อายตนะทั้ง ๕ เป็นเครื่องมือแสวงหาอารมณ์มาปรนเปรอจิต ไม่รู้อิ่ม ไม่รู้เบื่อ ไม่รู้พอ ยิ่งเสวยยิ่งอยากเหมือนไม่ได้ เชื้อมันทำท่าจะมอดดับลง เมื่อใส่เชื้อลงไปใหม่ๆ แต่พอเชื้อใหม่ถูกไหม้ให้ร้อนดีแล้ว เพลิงกลับโหมแรงขึ้นอีก การพยายามดับความอยากโดยวิธีตามใจตนเองก็เป็นอย่างนี้ สัตว์ ๖ ตัวนี้แผลงฤทธิ์จนเอาไว้ไม่อยู่เมื่อไร เป็นต้องยุ่งทุกทีและทุกแห่งไป

เพราะฉะนั้นในเบื้องแรก ขอให้พยายามควบคุมให้อยู่ก่อน ให้คลายพยศลง และสิ้นพยศไปในที่สุด เป็นสัตว์เชื่องใช้งานได้ตามปรารถนา อายตนะทั้ง ๖ จะมีประโยชน์อย่างมากก็ตรงฝึกได้นี่แหละ

วิธีฝึกหรือควบคุมอายตนะ

ทางพระพุทธศาสนาเรียกวิธีการนี้ว่า *อินทรียสังวร* (Control of Senses) แปลว่าการสำรวมอินทรีย์ กล่าวคือ ระวังไม่ให้บาปอกุศลครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ มีตาเป็นต้น ไม่มีจุดมุ่งหมายในการที่จะบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ แต่การกระทำไปด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ตรงตามจุดมุ่งหมายแห่งการบริโภคใช้สอยนั้นๆ พยายาม

ควบคุมความต้องการปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพให้อยู่ในขั้นปฐมภูมิ (Primary needs) คือต้องการเท่าที่จำเป็น ไม่ให้ดิ้นรนไปต้องการในขั้นทุติยภูมิ (secondary needs) อันเป็นความต้องการที่ฟุ่มเฟือยเกินจำเป็น ขอยกตัวอย่างสักเล็กน้อยเช่น การกินเพื่ออยู่ เพียงเพื่อพออยู่ได้ ไม่ใช่เพื่อฟุ่มเฟือย สุรุ่ยสุร่ายในการกิน หรือเพื่อเกียรติยศ เพื่อหรูหรา ใช้เสื้อผ้า เพียงเพื่อความสุภาพเรียบร้อย ป้องกันหนาว ร้อน หนอน ยุง บุ้ง ริ้น เป็นต้น ไม่ใช่เพื่อประกวดประชันกันในด้านความสวยงาม หรือราคาแพง จะดูจะฟังอะไร ก็เพื่อเพิ่มพูนปัญญา ไม่ใช่เพื่อเพิ่มพูนกิเลสตัณหา

โดยวิธีการแห่งอินทรียสังวรนี้ ท่านจะเห็นว่า เราจะสามารถตัดสิ่งฟุ่มเฟือยลงไปได้ทั้งหมด สังคมจะดีขึ้น เศรษฐกิจจะดีขึ้น สถานเริงรมย์อันเป็นแหล่งสูบเงินและแหล่งเพาะอาชญากรรมก็ไม่จำเป็นต้องมี เพราะทำให้คนลุ่มหลงมัวเมา ทำให้สภาพมนุษย์ตกต่ำ เป็นสาเหตุให้คนบางพวกคอรัปชั่น เพื่อเอาเงินมาปรนเปรอบำเรออายตนะให้พยศยิ่งขึ้น ควบคุมไม่อยู่ยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจะต้องควบคุมอายตนะด้วยการให้อาหารที่ไม่เป็นพิษเป็นภัย แต่เป็นไปเพื่อสติปัญญา เป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางจิตใจ

การควบคุมตนเองให้มั่นคงในอุดมการณ์

อุดมการณ์หรืออุดมคติ จัดเป็นสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนว่าจะดำเนินชีวิตไปทางใด ถ้าไม่มีอุดมคติ ชีวิตก็แกว่ง ซัดส่าย เหมือนเรือไม่มีหางเสือ ไม่มีเครื่องยนต์ หรือแจว พาย สุดแล้วแต่น้ำจะพัดพาไป คนเช่นนั้นย่อมหาความสำเร็จในชีวิตไม่ได้ เพราะถูกความปรารถนาหรือความทะเยอทะยานอยากชักไปทางโน้นทีทางนี้ที ทำเรื่องนี้ยังไม่ทันสำเร็จก็ถูกความอยากอย่างอื่นชักไปทางอื่นเสียอีก เมื่อไปทำเรื่องใหม่ ก็อยากทำเรื่องอื่นต่อไปอีกไม่จบสิ้น เข้าทำนองที่ว่า "ตอนต้นเป็นทุกอย่าง แต่แล้วก็ไม่เป็นอะไร เพียงชั่วระยะพระจันทร์หมุนไปรอบเดียว เขาเป็นนักเคมี นักไวโอลิน รัฐบุรุษและตัวตลก แต่แล้วก็ไปหมกมุ่นอยู่กับสุรา นารี

ดนตรี และอาหาร รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ตั้งหมื่นสิ่ง โดยที่ไม่ได้ทำอะไรเลย”[๑]

ด้วยเหตุนี้ เพื่อความสำเร็จในการบริหาร ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องควบคุมตนเองให้มั่นคงอยู่ในอุดมการณ์หรืออุดมคติที่ดีงาม เพื่อความสำเร็จของตน และเพื่อเป็นเยี่ยงอย่างที่ดีของผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นเพื่อนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้พวกเขาได้พูดว่า “ผู้จัดการเป็นคนมีอุดมคติ มีหลักใจอันมั่นคง ไปเหลาะแหละกับท่านไม่ได้” ตัวอย่างเช่น มั่นคงอยู่ในอุดมคติที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต คือทำตนเป็นที่มั่นใจตนเองและเป็นที่มั่นใจของคนอื่นว่า เรื่องอย่างนี้ไว้ใจตนเองได้ และคนอื่นก็มั่นใจในตัวเรา ยกตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง เช่น เรื่องเงิน ถือให้ได้อย่างมั่นคงว่า จะซื่อสัตย์สุจริตเกี่ยวกับเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็นเงินจำนวนเท่าใด ก้อนเล็กก้อนใหญ่อย่างไร มีโอกาสดีอย่างไร ก็รักษาความซื่อสัตย์สุจริตในเรื่องนี้ไว้ได้ ไม่ให้เขวไปจากสุจริตธรรม

สุจริตธรรม คุณงามความดี ย่อมอำนวยผลให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขสำราญ มีชีวิตราบรื่น ได้รับความชื่นอกชื่นใจทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด ได้รับความพึงพอใจในชีวิตพอสมควรแก่ขั้นแห่งการปฏิบัตินั้น **แต่ขอให้พึงระวัง ผู้ที่ได้รับความพึงพอใจในชีวิตแล้ว จะต้องไม่ติดในความยั่วยวนของสิ่งที่ให้ความพอใจนั้น เพราะโดยธรรมดา สิ่งที่ให้ความพึงพอใจจะมีอำนาจยั่วยวนสูงมาก นอกจากนี้เมื่อให้ความพอใจแก่เราครั้งหนึ่งแล้ว ทำให้จิตใจของเราพะวงถึงแล้ว มิได้หมายความว่าจะให้ความพึงพอใจแก่เราทุกครั้งไป และมักจะมีหนามของมันแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย** เรื่องนี้ขอให้ท่านทั้งหลายลองทบทวนนึกย้อนถึงประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา นอกจากนี้ ถ้าติดในความยั่วยวนของสิ่งที่ให้ความพอใจในระดับหนึ่งแล้ว โอกาสที่ก้าวไปข้างหน้าก็จงหยุดชะงักลง เพราะฉะนั้นจึงควรถือเอาความพึงพอใจนั้นเป็นบาทฐานสำหรับที่จะอาศัยและก้าวต่อไปจนถึงที่สุด

---

[๑] ไดเครน อ้างใน ซี.อี.เอม. โจด ปรัชญา วิทย์ วิทเวทย์ แปล หน้า ๓๒

ที่นี้มีปัญหาอยู่หน่อยหนึ่ง ที่น่าสงสัย คือ เมื่อกุศลธรรม หรือคุณงามความดีก่อให้เกิดความสุขความพอใจแล้ว เหตุไฉนจึงไม่ให้ติดอยู่ในความสุข ความพอใจนั้น คำตอบโดยรวบรัดได้กล่าวมาแล้ว คือ มันมีหนามหรือโทษแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคือทำให้ความก้าวหน้าต้องชะงักลง นอกจากนี้ยังมีเหตุผลที่ควรพิจารณาอีก ๓ ประการ คือ

๑. **ความเปลี่ยนแปลง** (วิปริณาม) เนื่องจากความสุข ความพึงพอใจดังกล่าวเป็นโลกียธรรม มันจึงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ความติดใจของเราจึงไม่ปรารถนาให้เปลี่ยนแปลง ความปรารถนาของเราจึงเข้าไปขัดขืนหรือขวางกระแสธรรมดา จึงก่อให้เกิดทุกข์ขึ้น อาจกล่าวได้ว่า **สิ่งใดเคยให้ความสุขแก่เรา สิ่งนั้นย่อมให้ความทุกข์แก่เราได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระแสแห่งโลกียธรรมทั้งปวง**

๒. **ความหวัง** ความหวัง ความปรารถนา ความใคร่ได้ใคร่เป็นย่อมผลักดันให้สัตว์ชีพทั้งหลายดำเนินการงาน หรือทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่หวังไว้ แต่ตราบใดที่ยังไม่บรรลุสำเร็จตามที่หวังไว้ ตราบนั้นเราก็มีความกังวลใจ เดือดร้อน แต่เมื่อบรรลุความสมปรารถนาแล้วจึงต้องเดือดร้อนอยู่ร่ำไป นี่คือความทุกข์แห่งชีวิตที่ยังเวียนว่ายอยู่ในความหวังต่างๆ ที่กล่าวแล้วนี้ เพียงแต่บอกความจริงให้ทราบ ส่วนใครจะหวังหรือไม่หวังอย่างไรก็สุดแล้วแต่จะตัดสินใจเอาเอง

๓. **ความคำนึงถึงอดีตและอนาคต** เป็นธรรมดาของคนทุกคนจะต้องมีอดีต ซึ่งเป็นเหตุให้หวนระลึกถึงอดีตนั้น เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง เมื่อหวนระลึกถึงสุขในอดีตก็ให้มีใจรัญจวน ใคร่ให้ความสุขเช่นนั้นเกิดขึ้นอีก แต่อดีตได้ล่วงไปแล้ว ยากที่จะหวนกลับมา แต่จิตใจของเรายังผูกพันอยู่ หมกมุ่นอยู่ จึงถูกอดีตดึงไปให้จมอยู่ในอดีต จนเสียการงานและเสียผลที่พึงได้ในปัจจุบัน ถ้าอดีตเป็นทุกข์ก็เกรงกลัวว่าความทุกข์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นอีก จึงเกลียดชังและไม่ปรารถนาที่จะประจันหน้าหรือ

เผชิญหน้ากับความทุกข์ แต่ความหวั่นเกรงต่อความทุกข์ในอนาคตก็ดี ล้วนทำให้จิตใจกังวลและเป็นทุกข์ทั้งสิ้น

วิธีแก้ปัญหาเรื่องนี้ก็คือ พยายามทำปัจจุบันให้ดีที่สุด อดีตล่วงไปแล้ว อนาคตยังมาไม่ถึง ปิดไว้ก่อน เมื่อปัจจุบันดี อนาคตย่อมจะดีเอง เพราะปัจจุบันย่อมเป็นอดีตของอนาคต และอนาคตเล่าก็เป็นผลของปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้

ด้วยเหตุดังกล่าวมา จึงควรควบคุมตนเองให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อสุขหรือทุกข์จนเกินไป หรือพยายามให้หวั่นไหวน้อยที่สุด ถ้าไม่หวั่นไหวเลยได้ยิ่งดี ในการนี้ คุณธรรมที่สำคัญยิ่งคือ สติสัมปชัญญะ และความไม่ประมาท

เมื่อสามารถควบคุมตนเองได้ดีพอสมควรอย่างนี้แล้ว กล่าวได้ว่ามีคุณสมบัติอันสำคัญประจำตนในการวิเคราะห์เวลา สถานที่ สถานการณ์ ย่อมได้คุณธรรมที่จำเป็นในการประมาณตน ประมาณผู้อื่น ตลอดถึงการปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน สามารถเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและทำงานอย่างสูงได้ สมคำที่ว่า plain living high doing ซึ่งเป็นคุณสมบัติของคนสำคัญ และคนที่จะทำงานใหญ่อันเป็นประโยชน์แก่สังคม บินอย่างอินทรีย์ แต่กินอยู่อย่างนกกระจอก ไม่จำเป็นต้องแสดงศักดิ์ศรีของคนมีระดับ เพราะนั่นมันเป็นเรื่องโอ้อวดและเป็นที่มาของความฟุ้มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย และเป็นบ่อเกิดของคอรัปชั่นในรูปแบบต่างๆ เป็นค่านิยมที่ควรจะลบล้างให้สิ้นไปในสังคมไทย แล้วหันมาเผชิญหน้ากับความเป็นจริง

เกี่ยวกับการประมาณผู้อื่นนั้น ผมขอฝากความคิดเห็นไว้เพียงเล็กน้อยว่า ขอให้ประมาณเขาตามความเป็นจริง คือไม่มองเขาในแง่ดีและไม่มองเฉพาะในแง่ร้าย แต่มองตามความเป็นจริง ทั้งในเรื่องความรู้ ความสามารถ และความประพฤติ เมื่อเห็นตามเป็นจริงแล้ว จะทำอย่างไรต่อไป ก็ทำไปตามธรรม คือความยุติธรรม ตัวผู้บริหารคือตัวแบบ **เรื่องคุณงามความดีนั้นเป็นสิ่งที่สอนกันได้ ถ้ามีตัวแบบที่ดีพอสมควร แต่**

ถ้าขาดแบบก็สอนได้ยากมาก เพราะตัวอย่างที่ได้เห็นนั้นเด่นชัดกว่าคำสอนมาก แต่ก็อีกนั่นแหละ เรื่องของมนุษย์เป็นเรื่องซับซ้อนมาก ไม่มีสูตรสำเร็จใดๆ ที่จะนำมาใช้กับมนุษย์ได้โดยสมบูรณ์ทั่วหน้า เรื่องตัวแบบที่ดีนี้ก็เหมือนกัน **ไม่ใช่ว่าได้แบบที่ดีแล้ว คนจะดีได้ทุกคน** บางคนอยู่ใกล้แบบดี แต่ไปเอาอย่างแบบที่เบี้ยวบูดเหยเกก็มี คนดีจึงจะทำตามคนดีได้โดยสะดวก คนชั่วก็ทำตามคนชั่วได้สะดวกเช่นกัน สมดังพระพุทธดำรัสที่ว่า

“คนดี ทำดีได้ง่าย ทำชั่วได้ยาก
คนชั่ว ทำชั่วได้ง่าย ทำดีได้ยาก
เมื่อคนดี ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก ทำสิ่งที่ทำได้ยากอยู่
คนชั่ว ทำตามไม่ได้ เพราะธรรมชาติของคนดีหรือทางของคนดีนั้นคนชั่วเดินตามได้ยาก”

เพราะฉะนั้น ทางดำเนินของคนดีและของคนชั่วจึงต่างกัน คนชั่วดำเนินไปทางต่ำ ส่วนคนดีดำเนินไปทางสูงหรือทางดี ธรรมและอธรรมมีผลไม่เสมอกัน อธรรมนำคนไปนรก ส่วนธรรมนำคนไปสู่สวรรค์”

สรุปความ

รวมความว่า การบรรยายครั้งนี้ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสำเร็จในการบริหารนั้น ผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรมหลักคือ การวิเคราะห์ตนเองและควบคุมตนเองให้ได้ก่อน อย่างไรเรียกว่าความสำเร็จ ข้อนี้ก็สุดแล้วแต่เราตั้งจุดมุ่งหมายไว้อย่างไร ในที่นี้ท่านทั้งหลายตั้งจุดมุ่งหมายไว้ที่การบริหารงานธนาคาร ถ้างานธนาคารเป็นไปได้ด้วยดี ก็ถือว่าประสบผลสำเร็จแล้ว เราจำเป็นต้องทำใจให้รู้จักพอใจต่อความสำเร็จเป็นขั้นเป็นตอนไป และเราเชื่อมั่นว่าจะมีความสำเร็จที่สูงขึ้นไป ประกอบตนอยู่ด้วยคุณธรรมอันเป็นเหตุแห่งความสำเร็จตามที่กล่าวมาแล้วแต่ตอนต้น ที่เน้นเป็นพิเศษคือ **การควบคุมตนเอง** เพราะว่านักปราชญ์ทั้งหลายทั่วโลก

มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เห็นพ้องต้องกันว่า ตนเองนั่นแหละควบคุมได้ยาก เอาชนะได้ยาก ผู้ควบคุมตนเองได้ เอาชนะตนเองได้ ปกครองตนเอง ก็ย่อมสามารถปกครองควบคุมผู้อื่นได้โดยง่าย เพราะการเอาชนะตนเองควบคุมตนเองทำได้ยากกว่าการเอาชนะผู้อื่น หรือควบคุมผู้อื่น ในการควบคุมตนเองนั้น ท่านสอนให้ควบคุมอายตนะ ๖ มีตาเป็นต้น แต่ที่สำคัญที่สุดคือ ใจ เอาใจไว้อยู่ ใจเป็นสิ่งที่คุ้มครองยาก รักษายาก ฝึกยาก แต่ถ้าฝึกได้แล้วย่อมจะเป็นความสุขอันประณีต ในการนี้ควรจะต้องยึดคุณธรรมและปัญญาเป็นหลัก การพยายามเอาชนะความชั่วในตนนั้นเป็นความพยายามที่สำคัญยิ่งใหญ่ น้อยคนนักที่จะทำได้เป็นที่พอใจของตน ถ้าสามารถควบคุมได้ถึงระดับนั้นก็จะได้รับความสุขอันแท้จริงในชีวิต และจะเป็นผู้บริหารที่ดีเยี่ยม เพราะมีความบริสุทธิ์ ความกรุณาและปัญญาสถิตมั่นอยู่ในตัวเขา เขาจะบริหารงานด้วยธรรม คือ ปัญญา ความกรุณา และความบริสุทธิ์นั่นเอง

ตอบคำถาม

ผู้บรรยาย : มีท่านสุภาพสตรีถามนำขึ้นมาก่อนว่า ที่คนสมัยนี้บางคนไม่เชื่อเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนี่ ถามว่าผมมีความเห็นอย่างไร คือว่า.........ที่เขาเชื่ออย่างนั้น เขาคิดอย่างนั้นก็เพราะสติปัญญาเขาเห็นอย่างนั้น เขามองเห็นเท่านั้น เขามองเห็นอย่างนั้นเขาก็คิดอย่างนั้นและเชื่ออย่างนั้น ถ้าสติปัญญาเขาประณีตขึ้น ดีขึ้น กว้างขึ้นและลึกลงไป เขาอาจจะเปลี่ยนความเชื่อ ความคิดก็ได้ ดังนั้น ความเชื่อของคนเรามันอยู่ที่ปัญญา ถ้ามีปัญญาถูก เขาก็จะเชื่อในสิ่งที่ถูก ถ้ามีปัญญาผิด เขาจะเชื่อในทางที่ผิด เพราะฉะนั้น เราจึงต้องปรับปรุงปัญญาของเขา แต่ทีนี้ประสบการณ์ที่เขาได้เห็นมันไม่ลึกซึ้ง ที่ว่าทำดีแล้วไม่ได้ดีนี่ เพราะเขาไปมุ่งในความดีอย่างเทียม หรือ Extrinsic value ไปเอาคุณค่าภายนอกตัดสินไม่ใช่คุณค่าภายใน คุณค่าภายในที่เป็นสิ่งตัดสินความดีนั้นเขามองไม่เห็น ปัญญาจักษุยังน้อยอยู่ ซึ่งเป็นคนที่น่าสงสาร เราจะต้อง

ช่วยเหลือให้เขาตาสว่างขึ้น แล้วเขาก็จะเห็นตามความเป็นจริงเอง

ผู้ฟัง : อะไรคือสิ่งตัดสินหรือหรือสิ่งชี้ว่าอะไรผิด อะไรถูก ?

ผู้บรรยาย : เครื่องชี้ว่าอะไรผิด อะไรถูกใช่ไหมครับ ปัญหานี้ยากจังเลย อะไรผิดถูกนี่นะครับ ผมขอพูดทางแนวทัศนะทางปรัชญานิดนะครับ พวกสสารนิยมหรือพวกวัตถุนิยมเห็นว่า คุณค่าที่แท้จริงไม่มี คือสิ่งต่างๆ ที่แท้จริงไม่มีค่าในตัวมันเอง เขามีความเห็นอย่างนี้ก็มีครับ เพราะฉะนั้นค่าต่างๆ ที่ว่าดีหรือชั่ว ผิดหรือถูกเป็นสิ่งที่คนเป็นคนให้ คนในกลุ่มนี้ กลุ่มนี้ กลุ่มนี้ ซึ่งทำให้ค่าของสิ่งนั้นๆ ไม่ตรงกัน สิ่งที่ผิดก็เลยไม่ตรงกันด้วยครับ คราวนี้เราจะเอาอะไรตัดสินล่ะ ว่าอันนี้ผิดหรือถูก อันนี้ดี อันนี้ชั่ว ท่านผู้ใดจะช่วยให้คำอธิบายได้บ้างไหมครับ

ผู้ฟัง : (เสียงในเทปหายไป)

ผู้บรรยาย ครับ ใช่ครับ ที่ท่านพูดนี้ถูกต้องแล้ว นอกจากที่ท่านพูดแล้วผมขอพูดเสริมหน่อยว่า สิ่งที่คนคิดว่าดีในสมัยหนึ่ง ในสมัยต่อมามันกลับเป็นไม่ดี หรือว่าสิ่งที่คิดว่าไม่ดีในสมัยหนึ่ง ในสมัยต่อมากลับเห็นเป็นสิ่งดีก็มี

ผู้ฟัง : (เสียงในเทปหายไป)

ผู้บรรยาย : ครับ ต้องไปปรับปรุงที่ปัญญานะ ให้เขามองเห็นชัดเจนว่า อันนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้อง อันนี้เป็นสิ่งที่ดี ถ้าปัญญาไม่เท่ากัน คนจะเห็นไม่ตรงกันตลอด จะต้องเถียงกันตลอด นอกจากนั้นยังมองคนละแง่กันด้วย คือคนหนึ่งมองในแง่นี้ อีกคนไปมองในแงโน้น ความขัดแย้งก็เกิดขึ้น นอกจากสติปัญญาเท่ากันแล้ว ก็ยังมองคนละแง่กันอีก ก็เลยหาข้อยุติไม่ได้ แต่ถ้าเมื่อไหร่ปัญญาเท่ากันขึ้นมา ผมจะขอยกตัวอย่างนิดหนึ่ง คือเด็กแกชอบเล่นโคลน นี่ในกลุ่มเด็กด้วยกัน จะเล่นด้วยกันหมด จะเห็นว่านั่นเป็นสิ่งที่ดีและให้ความสนุก ให้ความเพลิดเพลิน พ่อแม่กลับมองเห็นว่า การที่เด็กไปเล่นโคลนนั้นเป็นสิ่งไม่ดี พ่อแม่ก็พยายามห้าม พยายามกัน พยายามที่จะให้ขึ้นมาอาบน้ำสะอาด เด็กไม่

พอใจมากเลย เพราะเด็กรู้สึกว่าพ่อแม่ไปทำลายความสำราญของพวกแก เพราะดวงปัญญาของเด็กไม่พอที่จะมองโทษของสิ่งนั้นได้ แต่ผู้ใหญ่ได้มองเห็นโทษของสิ่งนั้น จึงไปขัดขวาง เด็กก็เลยไม่พอใจ อันนี้เป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ ทีนี้ในสังคมก็เหมือนผู้รู้หรือนักปราชญ์หรือคนที่มีจิตใจสูงได้มองเห็นว่า สิ่งนี้มันไม่ดีขอให้เว้นเสีย แต่คนที่จิตยังไม่สูงพอหรือพัฒนายังไม่พอก็ยังมองเห็นว่าดีอยู่ ทำอยู่ พอถูกห้ามเข้าก็ขัดใจ ต้องอาศัยปัญญา อาศัยบุคลากร ที่มีจิตใจสูง ที่ทางศาสนาเขาเรียก *วิญญูชน* วิญญูชนนั้นหมายถึงคนที่มีศีลธรรมดี แล้วก็มีปัญญาดีด้วย มีศีลธรรมดีและมีปัญญาดี

ผู้ฟัง : (เสียงในเทปหายไป)

ผู้บรรยาย ครับผมเห็นด้วย ที่ท่านผู้หนึ่งบอกว่า ความดีที่แท้จริงมันควรเป็นสิ่งที่มีจริงและเป็นสิ่งที่แน่นอน ไม่ใช่ใครเห็นว่าดีก็ดี อย่างคนโน้นเห็นว่าดีก็ว่าดี ถูกแล้วครับ มันต้องเป็นความดีที่เป็น Objective อยู่ แต่ว่าคนมองไม่เห็น แล้วเราก็มักไปเถียงกันในเรื่อง Subjective คือเรื่องที่เป็นส่วนเฉพาะคน คนนั้นเห็นว่าดี ก็ดีสำหรับคนนั้น คนนี้เห็นว่าดีก็ดีสำหรับคนนี้ อันนี้มันเป็น Subjective ถ้าเขาเห็นว่าถูกก็ถูกสำหรับเขา ถ้าคนนั้นเห็นว่าผิดก็ผิดสำหรับคนนั้น อันเป็น Subjective ไม่มีข้อยุติ แต่ว่ามันน่าจะเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็น Objective ถือเป็นความดีจริงๆ เช่น เรื่องความยุติธรรม ความสามัคคีกันทำความดี ไม่ใช่ว่าสามัคคีกันทำความชั่ว

ผู้ฟัง : (เสียงในเทปหายไป)

ผู้บรรยาย : ความเที่ยงธรรมก็คือการที่จัดการให้เหมาะกับบุคคลนั้น ไม่ใช่การจัดการให้เสมอภาค แต่ว่าให้เหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ หรือว่าการจัดการกระทำให้เหมาะกับบุคคลนั้น ไม่ใช่จัดการให้เสมอภาค แต่ว่าให้เหมาะสมกับที่เขาได้ทำ

ผู้ฟัง : การกำหนดคุณธรรม ควรกำหนดอย่างไร

ผู้บรรยาย : ความจริงการกำหนดนี่ยากครับ เพราะว่าคุณธรรมที่แท้จริงคือการกระทำให้เหมาะสมเป็นเรื่องๆ ไป ถ้าหากไปกำหนดตายตัวอาจจะผิดพลาดได้

ผู้ฟัง : (เสียงในเทปหายไป)

ผู้บรรยาย : ครับ ผมขอเรียนว่าสิ่งที่เรากำลังอยู่นี่ อยู่ในขั้นโลกียธรรม หรือสังขตธรรม มันมีเงื่อนไขมาก คือสิ่งพวกนี้มันเป็น Condition ทั้งนั้น เป็น Condition truth เป็นเงื่อนไขทั้งนั้น เพราะมันเป็นโลกียธรรมอยู่ มองในแง่นี้ถูก มองในแง่นั้นผิด ฉะนั้นคุณธรรมที่เราจะต้องกระทำในขั้นโลกียธรรมนั้นจะต้องทำให้เหมาะสมเป็นเรื่องๆ ไป แล้วก็ใช้ได้ เช่นว่า โดยหลักศีลธรรมแล้ว เราห้ามไม่ให้ฆ่าคนหรือฆ่าสัตว์ แต่ท่านเห็นไหมว่า ได้มีการฆ่าคนโดยถูกต้องหรือสมควรจะถูกฆ่า โดยรัฐบาลเป็นผู้ทำเอง เราก็ไม่ตำหนิ ไม่มีใครที่จะตำหนิ นี่ก็แสดงว่า เป็นเรื่องที่มีเงื่อนไข เป็นความจริงที่มีเงื่อนไข เป็นความดีที่มีเงื่อนไข ไม่ใช่ Absolute ไม่ใช่สมบูรณ์แบบ กระทำให้ถูกเป็นเรื่องๆ ไป ท่านองนั้นรู้สึกว่าคุณธรรมที่เราว่าดี เช่น ความเมตตากรุณา เราไปเมตตาต่อโจรผู้ร้ายที่เขากำหนดให้เข้าคุก แล้วเราก็ไปเอาเขาออก เอาออกจากคุกเสียเพราะสงสารมัน อย่าเอาไปเข้าคุกเลย ด้วยเมตตากรุณา แบบนี้เราก็ทำไม่ถูกนะครับ ดังนั้นคุณธรรมเหล่านี้มันเป็นโลกียธรรม มันมีเงื่อนไขทั้งนั้น คำว่า “เงื่อนไข” ถ้าอยู่ในสถานการณ์แบบนี้ทำอย่างนี้ ถ้าอยู่ในสถานการณ์แบบนั้นต้องทำแบบนั้น มันเป็น if - then - law ทั้งนั้นกฎที่ว่ามีเงื่อนไขถ้าเป็นอย่างนี้ต้องทำอย่างนี้ ถ้าท่านเป็นคนคุมกองทัพ แต่ท่านถือสัจจะ ท่านบอกไปตามความจริงหมด เมื่อท่านถูกจับ เขาถามความลับของกองทัพ ท่านบอกความจริง ท่านก็ไม่มีคุณค่าอะไรมันก็เกิดมีเงื่อนไขขึ้นมาว่าถ้าบอกความจริงแล้วจะไม่ดี

ผู้ฟัง : วิธีปรับปรุงปัญญาหรือเสริมสร้างปัญญา ทำอย่างไร

ผู้บรรยาย : วิธีปรับปรุงภูมิปัญญาตามที่บัณฑิตได้ทำกันมา เช้าขึ้นมาก็ตั้งปัญหา เขียนปัญหาไว้สักข้อที่โต๊ะ แล้วก็คิดตอบปัญหานั้นให้ได้ แล้วก็ทำตัวเป็นทั้งผู้ถามและผู้ตอบในตัว ตอบ ตอบ ตอบจนผู้ถามในตัวซึ่งเราแบ่งตัวเราเป็นสอง หมดปัญญาที่จะตอบ เช้าขึ้นมาปัญหานี้เราตอบเป็นที่พอใจแล้ว ก็ตั้งปัญหาขึ้นมาใหม่ ลองตอบดู คิดปัญหาดู ความจริงผมได้ทำไว้เรื่องหนึ่งแต่ไม่ได้เอาติดมา อันนี้พระพุทธเจ้าท่านก็มีเหมือนกันนะครับ *วิธีปลูกฝังปัญญา* เช่นว่า หมั่นสดับตรับฟังและหมั่นมีสิ่งที่เขาว่าคิดรอบคอบ ทั้งด้านได้ ด้านเสีย ด้านดี ด้านไม่ดี หมั่นฟังสุภาษิตของคนดี ทดสอบคำสอนหรือหลักนั้น อันนี้ก็เป็นวิธีปลูกปัญญาวิธีหนึ่ง พยายามเลิกอคติ ไม่เข้าข้างอะไรทั้งหมดเอาเฉพาะสัจจะแล้วเราอาจจะได้ปัญญาเพิ่มขึ้น ก็คงมีอีกหลายอย่างนะครับ นี่ก็เข้าปัญหาเดิมอีก ผมขอต่ออีกสักนิด เช่นว่า ความรู้ที่ถูกต้อง เราจะรู้ได้อย่างไรว่าถูกต้อง อันนี้เขามีคำตอบว่า ความรู้ที่ถูกต้องจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง นำไปสู่ความสำเร็จประโยชน์ที่ถูกต้อง แล้วก็มี efficiency ถึงจะเรียกว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง นำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง

ผู้ฟัง : (เสียงในเทปหายไป)

ผู้บรรยาย : พอคิดจะทำความดีนั้นนะครับ ในขณะที่ทำนั้นใจก็สงบเยือกเย็น สูงขึ้น ประณีตขึ้น แต่พอจะคิดทำชั่วได้ชั่วทันที จิตใจของเราจะเร่าร้อน กระวนกระวาย ไม่สงบ ทรุดลง ต่ำลง เพราะฉะนั้นที่เราจะสังเกตจากสิ่งแวดล้อม พอจิตใจของเราได้ไปเสพกับความดี ใจของเราจะรู้สึกเยือกเย็นและอภิรมย์กับสิ่งนั้น แต่คราวใดที่คิดจะทำความชั่ว จิตใจก็จะดิ้นรน กระสับกระส่าย อยากจะสลัดสิ่งนั้นออก แต่เนื่องจากว่าความชั่วนั้นมีพลังสูงมากจึงครอบงำจิตใจของคนนั้น ทำนานเข้าก็จะเกิดความเคยชิน ท่านสังเกตไหมว่าวัวที่เรากำลังไถนั้นเราฝึกมัน ครั้งแรกที่เราเอาแอกไปสวมมันเข้า มันดิ้น ดิ้นตลอดเวลา ไม่ยอม ครั้นต่อมามันเกิดความเคยชิน บางคนก็เคยชินกับความชั่ว จนเห็นความชั่วเป็นเรื่องปกติ เขาบอกเขาทำความชั่วไม่เห็นเขาเดือดร้อนนี่ เขาก็สนุกดี ทำความชั่ว

แล้วสนุกดี นั่นคือ *ความเคยชินเข้ามามีบทบาท* อย่างดื่มเหล้านี่นะครับ คนที่ดื่มไม่เป็น ทีแรกอาเจียนบ้าง อะไรบ้าง ปวดศีรษะบ้าง คือร่างกายพยายามต่อต้าน ไม่รับเข้าไป แต่พอนานก็ชินขึ้นมา ท่านผู้ที่ถามมา ถ้าคำตอบยังไม่เป็นที่พอใจก็ถามต่อได้นะครับ ผมอาจจะตอบไม่ตรงตามที่ท่านต้องการก็ได้

ผู้ฟัง : ถามถึงการกระทำตามความเชื่อทางศาสนาของคนแต่ละกลุ่ม

ผู้บรรยาย : ครับ ที่ท่านผู้ถามถามมานั้นเป็นเพียงความเชื่อเท่านั้นนะครับ คือว่าคนที่ทำอะไรต่างๆ กันไป **โดยเฉพาะความเชื่อในศาสนานั้น เขาเชื่ออย่างไร เขาก็ทำกันอย่างนั้น แต่ไม่ได้หมายความว่าสิ่งที่เขาเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่เป็นจริงหรือถูกต้องตามความเป็นจริงเสมอไป เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้น ความเชื่อนั้นไม่ได้ไปทำให้สิ่งที่เป็นจริงเปลี่ยนแปลง ความเป็นจริงมันต้องยืนตัวอยู่** คนที่หลงทางนี่นะครับ คิดว่าทิศตะวันออกเป็นทิศตะวันตก มันก็ไม่ได้ทำให้ทิศตะวันออกเป็นทิศตะวันตกไปได้ตามอย่างที่เขาเชื่อ อย่างเขาเชื่อหินกาบะ เขาก็ไปไหว้หินกาบะกัน เขาเชื่อพระพุทธรูป เขาไปไหว้พระพุทธรูปกัน แต่ความจริงก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไร ความเป็นจริงต้องเข้าถึงโดยตรง เข้าถึงด้วยจิตใจ

ผู้ฟัง : เทปไม่ชัด

ผู้บรรยาย : ครับ ใช่ครับ

ผู้ฟัง : ถามว่าการที่จะรู้ความจริงต่างๆ บางทีเราจำเป็นต้องนำตนเองออกจากความเชื่อทางศาสนาเสียก่อนไหมครับ

ผู้บรรยาย : ทีนี้มาถึงปัญหานี่นะครับ ปัญหามันยิ่งสูงขึ้นเรื่อยๆ ถ้ายิ่งไต่สูงขึ้นเรื่อยๆ เดี๋ยวก็จะลงไม่ได้... คือว่าการเข้าถึงความจริงนี้จะต้องเข้าถึงด้วยการทดสอบ ปฏิบัติให้รู้จริงด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นผมเห็นด้วยกับผู้ถามที่ว่า ต้องเอาตัวออกจากพุทธศาสนาเสียก่อน เอาตัวออกจากศาสนาทุกศาสนา แล้วก็มาเพ่งพินิจด้วยปัญญาชอบ ทีนี้เราจะได้

เห็นตามความเป็นจริง แต่ว่ามีข้อแม้อยู่นิดหน่อยว่า ถ้าปัญญาเราไม่ถึง จะทำอย่างไร คือเราต้องการจะเป็นอิสระ เราต้องการใช้ภูมิปัญญาของเราเอง แต่แล้วปัญญาของเรามันไม่ถึง มันก็เลยมองสิ่งนั้นไม่ได้ เข้าถึงไม่ได้ เหมือนกับผลไม้ที่อยู่สูงมาก ตัวเราก็เตี้ยเอื้อมไม่ถึง แล้วเราก็เอาบันไดออกเสีย คือเราบอกว่าไม่เอาหรอกบันได เราไม่ใช้ เราจะพยายามเอาให้ถึงเอง เราเอื้อมเท่าไร เท่าไร ก็ไม่ถึง เราจะทิ้งบันไดหรืออาศัยบันไดปีนขึ้นไป ลองดูจะทำอย่างไรดี อันนี้**ผมหมายความว่าหลักศาสนานี้ บางทีก็เป็นบันไดให้เราไต่ขึ้นไป แต่ถ้าเราไม่อาศัยบันไดนั้น ตัวเองก็ยังไม่สูงพอที่จะเอื้อมสิ่งนั้นขึ้นมาได้ เอามาได้ เราก็คงเอาไม่ได้อยู่ดี**

ผู้ฟัง : การที่มีผู้นับถือพุทธศาสนาน้อยลง แสดงว่าพุทธศาสนาไม่ดี ได้หรือไม่ ?

ผู้บรรยาย : ประการแรกนะครับ การที่มีผู้นับถือน้อยหรือพุทธบริษัทน้อยลง ก็ไม่เป็นเครื่องตัดสินว่าไม่ดี นั่นประการหนึ่ง เพราะบางทีสิ่งที่ดีนั้นก็มีคนรู้จักน้อย มีคนเข้าถึงได้น้อย รู้ได้น้อย บางทีก็เป็นอย่างนั้น ส่วนผู้นับถืออยู่แล้ว ก็มักจะนับถือโดยพิธีการมากกว่าที่จะรู้แจ้งเห็นจริง หรือว่าทดสอบ ขวนขวายจะปฏิบัติให้เห็นจริง จึงมักนับถือเป็นพิธีการ ก็เลยไม่รู้จริงอยู่นั่นเอง

ผู้ฟัง : เทปไม่ชัด

ผู้บรรยาย : ครับ ทีนี้หลักการต่างๆ นะครับ เขามีเป็นขั้นๆ นะครับ เขามีเป็นขั้นที่จะใช้มากมาย แต่เรามักจะข้ามขั้นไป หรือไปพูดในระดับสูงทีเดียว ไปพูดในระดับสูงสุดเลย แต่ในขั้นต้นๆ ที่จะใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันนี้ คนก็ไม่สนใจเท่าไร ก็เลยมองข้ามประโยชน์อันนั้นไปเสีย อย่างที่ท่านสอนประโยชน์ในปัจจุบัน สอนประโยชน์ในภายหน้า และชีวิตคนควรจะมีที่สิ้นสุด ว่าที่สิ้นสุดนั้นมันอยู่ที่ไหน บางทีก็ไปสนใจกับเรื่องนั้นเรื่องเดียว ก็เลยมองข้ามปัญหาในปัจจุบัน ซึ่งก็คือปัญหาที่ล้อมรอบตัวอยู่ นี่ท่านสอนเอาไว้

ผู้ฟัง : ในสถานการณ์ปัจจุบันมีสิ่งยั่วยุมากมาย ทำอย่างไรจึงจะดำรงตนให้สงบสุขอยู่ได้โดยไม่ไปเป็นทาสของสิ่งยั่วยุอะไรต่างๆ เหล่านั้น

ผู้บรรยาย : ครับ ผมจะทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ท่านผู้ถามทั้งสองถามว่า ทำอย่างไรจึงจะดำรงตนอยู่ได้ในสังคมปัจจุบันโดยไม่เป็นทาสของสิ่งยั่วยุต่างๆ อันนี้สิ่งเหล่านี้ที่เราไปยอมเป็นทาสของมัน ยอมเป็นเพราะว่าพยายามที่จะเทียบตัวเองกับผู้อื่น พยายามเทียบผู้อื่นกับตัวเองเสมอ หลักปฏิบัติเพื่อความสงบสุขไม่ใช่หลักทางโลกนะครับ เป็นทางธรรม **เพื่อความสงบสุขของชีวิต เราต้องไม่เทียบตัวเรากับผู้อื่น ไม่นำผู้อื่นมาเทียบกับตัวเอง เราจะทำอะไรไปตามหน้าที่ด้วยปัญญาบริสุทธิ์** ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ไม่ใช่เราเทียบว่า เขามีสิ่งนั้นแล้ว มีสิ่งนี้แล้ว เรายังไม่มี เขาได้สิ่งนั้นแล้ว ได้สิ่งนี้แล้ว เรายังไม่ได้อย่างเขา เวลานี้เขาสูงกว่าเราแล้ว เมื่อก่อนเขาต่ำกว่าเรา คอยเทียบอยู่ตลอดเวลา เสร็จแล้วความดิ้นรน ความทะยานอยาก ความไม่ต้องการที่จะให้เขาเสมอเรา ต้องการเด่นกว่าเขา ดีกว่าเขา ความไม่สงบมันก็เกิดขึ้น ทำให้เสียดุลของความสงบไป และในที่นี้ผมขอเสนอแนวหนึ่งในหลายๆ แนวคือว่า **พยายามถอนตนออกจากความเปรียบเทียบ ไม่เทียบตนกับผู้ใด ไม่นำผู้ใดมาเทียบกับตน ไม่มีความรู้สึกว่าเราด้อยหรือเราเด่น ไม่มีทั้งสองปม ก็จะมีชีวิตอย่างสุขสงบ** ที่เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่จะขัดกับความเป็นจริงนะครับ มันตรงกับความเป็นจริงทั้งสิ้น **คนเรานี้ไม่มีใครที่จะดีกว่าผู้อื่นโดยประการทั้งปวง ไม่มีใครที่จะด้อยกว่าผู้อื่นโดยประการทั้งปวง เราแต่ละคนก็เป็นตัวของตัวเอง มีคุณสมบัติประจำตัวของตัวเอง** เราอาจจะด้อยกว่าผู้อื่นในบางแง่ คือพอเราเทียบว่าเด่นกว่าหรือด้อยกว่า เราต้องหามาตรฐานเทียบว่า เอามาตรฐานอะไรมาเทียบ เช่นว่า ภารโรง หรือผู้จัดการธนาคารโดยทั่วๆ ไปจะเห็นว่าผู้จัดการนั้นเด่นกว่าภารโรง เอาอะไรเป็นมาตรฐานว่าเด่นกว่า เอางานบริหารมาเป็นมาตรฐานเทียบ แต่พอเอางานถูพื้น ขัดพื้น ทำความความสะอาดอะไรต่างๆ มาแข่งขันกัน ผู้จัดการก็อาจจะสู้ภารโรงไม่ได้ หรือว่าอธิบดีไปถางหญ้าแข่งกับคนทำสวนก็คงจะสู้คนทำสวน

ไม่ได้ นั่นก็แสดงว่าอธิบดีไม่ได้เด่นกว่าคนทำสวนด้วยประการทั้งปวง แต่เป็นบางแง่เท่านั้น **เวลานี้เราอยู่ในโลกของการเปรียบเทียบ พยายามที่จะเปรียบเทียบนั่นเปรียบเทียบนี่ เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจบ้าง เกิดความทะนงตัวขึ้นมาบ้าง แต่พอเปรียบเทียบก็ไม่สบายใจ แต่เมื่อเราถอนตัวจากการเปรียบเทียบ ใจคอก็จะสงบสุขขึ้นมาว่าเราเป็นอย่างนี้แหละ** และก็ยังมีประการอื่นๆ อีกนะครับ ไม่ทราบว่าท่านจะถามอะไรเพิ่มเติมหรือเปล่า

ผู้ฟัง : ความคิดอย่างนี้จะเป็นการสกัดกั้นความเจริญก้าวหน้าของการงานหรือเปล่า

ผู้บรรยาย : ครับ อันนี้ผมว่าถ้าพูดตามวิถีของโลกนะครับ เขาสอนให้เปรียบเทียบและพยายามแข่งกัน แต่ว่าปัญหาที่ท่านถามนี้ ถามว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้จิตใจสงบสุข ทีนี้ถ้าท่านเดินตามวิถีทางของโลก ท่านก็อาจประสบความสำเร็จอย่างโลก แต่ก็ต้องเดินตามกระแสของความเร่าร้อน แต่ถ้าท่านเดินตามกระแสของธรรม ท่านอาจประสบความสำเร็จของโลกน้อยไปนิดหน่อยก็ได้ อาจจะนะครับ แต่ท่านก็จะได้รับความสุขสงบ ความร่มเย็น ท่านจะเอาอย่างไรก็เลือกเอา

ผู้ฟัง : อยากได้ทั้งสองอย่าง

ผู้บรรยาย : ครับ ถ้าท่านจะเอาทั้งสองอย่าง ท่านต้องแสวงหาความสำเร็จที่แท้ ไม่แสวงหาความสำเร็จเทียม แล้วจะได้ทั้ง ๒ อย่าง คือว่า **ทำงานมุ่งความสำเร็จของงานนั่นเป็นเกณฑ์** สำหรับเกียรติยศ ชื่อเสียงเงินทอง มันจะมาเอง ได้หรือไม่ได้ ไม่เกี่ยง ไม่ว่าอะไรทั้งนั้น ขอเพียงให้งานที่ทำนั้นสำเร็จก็พอ แล้วก็จะได้ทั้งสองอย่าง ก็จะเป็นความสำเร็จอย่างที่แท้ไม่ใช่อย่างเทียม สบายใจด้วย งานสำเร็จด้วย บรรลุจุดมุ่งหมายด้วย เขาเรียกว่า **สำเร็จโดยไม่ต้องพยายาม Success without effort is the way of sage เขามีสุภาษิตอยู่ สำเร็จโดยไม่ต้องพยายาม เรียกว่าทำใจให้สูงเอาไว้ ทำงานเพื่อเห็นแก่งานเท่านั้นเอง สิ่งที่ได้มาทั้งหมดนั้น**

เป็นสิ่งที่ได้มาโดยเรามิได้พยายาม แต่มันได้มาเอง เหมือนอย่างว่าท่านเดินไป เดินไปโดยไม่ต้องเร่งร้อน แต่เดินไม่หยุด และในที่สุดท่านก็ไปถึงตรงนั้น ตรงที่ท่านต้องการจะไป แต่อีกคนหนึ่งเดินทางไปอย่างเร่งร้อน อยากไปให้ถึงที่ตรงนั้นเร็วๆ มันก็ถึงเหมือนกันแต่ถึงอย่างเร่าร้อน กระหืดกระหอบ และอีกคนหนึ่งก็ไปถึงเหมือนกัน แต่ถึงอย่างไม่เดือดร้อน มันอยู่ที่การทำใจ ไม่ทราบว่าผมพูดให้ท่านเข้าใจได้หรือเปล่า อะไรที่ท่านไม่เข้าใจก็เป็นความผิดของผมเองที่ไม่สามารถจะพูดให้ท่านเข้าใจได้

ผู้ฟัง : มันได้เอง ได้โดยอัตโนมัติ

ผู้บรรยาย : ครับ โดยธรรมดาต้องได้โดยอัตโนมัติ มันมีเงื่อนไขเยอะ เราต้องยอมรับเงื่อนไขนั้น อย่างท่านปลูกต้นไม้ไว้ที่บ้าน หน้าที่ของท่านก็ต้องหมั่นรดน้ำพรวนดิน กำจัดศัตรูพืช และอะไรอื่นๆ ที่เป็นเหตุ หน้าที่ของการออกดอก ออกผล นี่เป็นเรื่องของต้นไม้ ไม่ใช่เรื่องของเรา เราไม่มีหน้าที่จะไปบังคับให้มันออกดอกออกผล มันจะออกก็ออกของมันเอง บางต้นมันก็ไม่ออก เมื่อไม่ออกก็แล้วไป อยู่ที่เงื่อนไขอื่น ท่านเคยนึกไหมว่าบางทีเราก็ทำความไม่ดี แต่ก็ไม่เป็นไร บางทีมันลืมไปเลย ในทางกลับกัน บางทีเราก็ทำความดี ความดีนั้นก็อิ่มไม่เหมือนกัน มันมีครับ เหมือนกับเราปลูกข้าวนั้น บางรวงก็อาจมีเม็ดลีบเหมือนกัน เราก็ต้องคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา ทำใจให้เป็นธรรมดา แล้วก็จะเห็นเป็นธรรมดา

ผู้ฟัง : เทปไม่ชัด

ผู้บรรยาย : ฉันทะใช่ไหมครับ ฉันทะ หมายถึงความพอใจที่จะทำอันนั้นท่านอาจจะหมายถึงสันโดษใช่ไหมครับ สันโดษนั้นเป็นเพียงธรรมะขั้นพื้นฐาน ให้คนอยู่ในสุจริต สันโดษนั้นเป็นสิ่งป้องกันการคอรัปชั่นทุกรูปแบบ ไม่ได้ขัดขวางความเจริญ เป็นเครื่องหมุน เป็นตัวหนุนหรือเป็นพื้นฐานให้เกิดความเจริญ นั่นคือสันโดษ

ผู้ฟัง : เทปไม่ชัด

ผู้บรรยาย : ครับ อันนี้ก็อยู่ที่คนนะครับ บางทีหลักการอันเดียวกัน แต่บางคนไม่เหมือนกัน ความสำเร็จในการปฏิบัติจะไม่เหมือนกัน อยู่ที่คนหรือคุณภาพคน

ผู้ฟัง : เทปไม่ชัด

ผู้บรรยาย : ครับ ก็อาจจะเป็นไปได้ แต่ที่ผมมองเห็นก็คือคุณภาพของคน

ผู้ฟัง : เทปไม่ชัด

ผู้บรรยาย : ครับ ก็อาจจะมีองค์ประกอบเยอะนะครับ ก็ตัดสินอะไรไม่ได้ มันมีองค์ประกอบมากเกินไป

๓

คุณลักษณะของพุทธศาสนิกชน

บรรยายที่ธนาคารแห่งประเทศไทย
วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๒๗
แก่สมาชิกชมรมศึกษาและปฏิบัติธรรมธนาคารแห่งประเทศไทย

ท่านประธานชมรมฯ ท่านสมาชิกชมรมฯ และท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

การที่ทางชมรมศึกษาและปฏิบัติธรรมของธนาคารแห่งประเทศไทย ได้จัดให้มีการฟังธรรมหรือสนทนาธรรมขึ้นครั้งนี้ ก็ต้องถือว่าเป็นมงคลที่สูงสุด ตามนัยพระพุทธภาษิตที่ว่า "กาเลนะ ธัมมัสสวนัง" หรือ "กาเลนะ ธัมมะสากัจฉา เอตัมมังคลมุตตะมัง" คือการฟังธรรมตามกาล การสนทนาธรรมตามกาล ถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุด เพราะฉะนั้น การที่ท่านทั้งหลายที่ยอมสละเวลามาฟังการบรรยายธรรมในวันนี้ ก็ถือว่าเป็นการมาแสวงหาสิ่งที่เป็นมงคล คือสิ่งที่ดี เมื่อท่านแสวงหาสิ่งที่เป็นมงคล ก็ต้องได้พบกับสิ่งที่เป็นมงคล คือสิ่งที่ดี เพราะหลักธรรมดามีอยู่ว่า คนเราแสวงหาสิ่งใดก็ตาม จะได้สิ่งนั้นเป็นธรรมดา เมื่อแสวงหาสิ่งที่เป็นมงคลก็ย่อมต้องได้สิ่งที่เป็นมงคล อันนี้เมื่อคุยกันจบแล้ว ท่านทั้งหลายก็คงจะได้เห็นด้วยตัวเองว่าท่านได้อะไรบ้าง

ประการต่อมา ผมคิดว่านอกจากจะเป็นมงคลแล้ว การที่ท่านทั้งหลายได้สนใจมาฟังการบรรยายธรรมในวันนี้ ก็เป็นการสอดคล้องกับชื่อและนโยบายของชมรมที่ให้ไว้ว่า *ชมรมศึกษาและปฏิบัติธรรม* อันนี้เมื่อตั้งชื่อชมรมว่าศึกษาและปฏิบัติธรรมแล้ว ก็ให้มีการฟังบรรยายธรรม ถือว่าเป็นการศึกษาธรรม เพื่อจะได้นำไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้อง เพราะว่าถ้าไม่มีการศึกษาเสียก่อนให้รู้แน่ ให้รู้แท้จริง ให้รู้ถูกต้องแล้ว ท่านจะปฏิบัติได้ถูกต้องอย่างไร บางคนอาจจะบอกว่า ไม่ต้องศึกษาปฏิบัติเลย ลงมือปฏิบัติเลยดีกว่า ไม่ต้องศึกษาให้เสียเวลา อย่างนั้นก็ได้ ถ้าหากว่าปฏิบัติถูก แต่ว่าเป็นการเสี่ยงเกินไป เริ่มปฏิบัติเลย เมื่อขณะที่ปฏิบัติไปก็ไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ไม่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น อย่างบางคนไปปฏิบัติ

สมาธิวิปัสสนาโดยไม่ได้ศึกษามาก่อน ในขณะที่ทำสมาธิอยู่ มันมีอะไรเกิดขึ้นแปลกๆ บางคนก็เป็นบ้าไปก็มี นิมิตในสมาธิเกิดขึ้นแล้ว ไม่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น ฟุ้งซ่าน กลัว ก็เป็นบ้าไปก็มี อันนี้เพราะว่ามีความทะนงตัวและอวดเก่งว่าไม่ต้องศึกษาก่อน ปฏิบัติเลย ศึกษาเสียเวลา อันนี้คือความผิดพลาด หลุมพรางของการสนใจทางศาสนาที่ยั่วใจให้คนปฏิบัติโดยไม่ศึกษา เห็นว่าการศึกษานั้นไม่สำคัญ เพราะฉะนั้น การที่ท่านทั้งหลายตั้งชมรมให้ชื่อว่า ชมรมศึกษาและปฏิบัติธรรม ให้มีการศึกษาโดยการฟัง อันนี้ผมว่าเป็นความคิดที่ถูกต้อง จะได้ไม่พลาด นอกจากนั้น การได้ศึกษาก่อนนี้ ก็เป็นการตรงตามหลักของพุทธศาสนาที่ได้ให้หลักของสัทธรรม ๓ อย่าง คำว่า "สัทธรรม" เขียน "สัทธรรม" แปลว่าธรรมที่ดี ตามหลักของสัทธรรมนั้น ท่านได้แบ่งเอาไว้ ๓ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ เรียกว่า *"ปริยัติสัทธรรม"* ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนให้เข้าใจ ถูกต้อง ถ่องแท้

ประเภทที่ ๒ เรียกว่า *"ปฏิบัติสัทธรรม"* หมายถึงการลงมือปฏิบัติตามที่ได้เรียนรู้แล้ว

ประเภทที่ ๓ เรียกว่า *"ปฏิเวธสัทธรรม"* แปลว่า การบรรลุผล การบรรลุผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ คือ ปฏิบัติได้แค่ไหน ขั้นใด ก็บรรลุผลตามขั้นที่ปฏิบัติได้ อันนี้เรียกว่า **ปฏิเวธสัทธรรม ไม่ได้หมายถึงนิพพานอย่างเดียว หมายถึงว่าเราปฏิบัติธรรมะ ปฏิบัติธรรมะขั้นต่ำก็ได้รับผลเล็กๆ น้อยๆ ตามขั้นของการปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติธรรมะสูงขึ้นไปก็ได้รับผลสูงขึ้นไป** ปฏิบัติธรรมะละเอียดอ่อน ก็ได้รับผลละเอียดอ่อน ปฏิบัติธรรมะหยาบๆ ก็ได้รับผลหยาบๆ ยกตัวอย่างเช่น ท่านปฏิบัติเรื่องการแผ่เมตตา หรือว่ามีเมตตากรุณา ถ้าลองทำจริงๆ ทำด้วยใจจริงๆ มีเมตตา แผ่เมตตาทุกวัน ทั้งเช้า ทั้งกลางวัน เย็น มีเมตตา ไม่ประทุษร้ายใคร ไม่พยาบาทปองร้ายใคร ไม่คิดร้ายต่อใคร ไม่ให้ร้ายใคร ท่านลองทำสักระยะหนึ่ง ทำจริงๆ และก็โดยที่สุด ท่านแผ่เมตตา

ให้ต้นไม้ก็ได้ ท่านลองดูก็ได้ ทดลองด้วยตัวเอง ปลูกต้นไม้ไว้ ๒ ต้น ที่บ้านของท่านเอง แล้วให้ปุ๋ยเหมือนกัน ให้น้ำเหมือนกัน บำรุงรักษาเหมือนกันทุกอย่าง แล้วเช้าขึ้นมาท่านไปแผ่เมตตาให้ต้นหนึ่ง อีกต้นไม่แผ่ให้ เช้าขึ้นมาท่านก็ไปแผ่เมตตาให้ต้นหนึ่ง ขอให้ต้นไม้นี้มีความสุข ความเจริญ ปราศจากสิ่งเบียดเบียน ท่านนึกอย่างนี้ พูดอย่างนี้ นึกอย่างนี้ จ้องไปที่ต้นไม้ แล้วไปจับใบของมัน ทำทุกวัน ท่านลองพิสูจน์ดู ต้นที่ท่านแผ่เมตตาให้มันจะเจริญเติบโต สวยงามกว่าต้นที่ท่านไม่ได้แผ่เมตตาให้มัน บางคนเขาทดสอบได้ ปลูกต้นไม้เอาไว้อีกต้นหนึ่ง มันเหี่ยวลงๆ ไปถามคนปลูก ไปแช่งมันทุกวันใช่ไหม เขาบอกว่าใช่ ทีแรกสงสัยว่าต้นนี้ทำไมมันถึงเหี่ยวลงๆ เจ้าเด็กนั่นก็เลยทดสอบ และเจ้าเด็กคนนั้นแกก็รับ บอกไปแช่งมันทุกวันให้ต้นไม้ต้นนี้ตาย กระแสจิตของคนมี ลองดูก็ได้ ถ้าทดลองดู เราจะเห็นด้วยตัวเอง อันนี้พระธรรมของพระพุทธเจ้าท่านต้องการให้เราพิสูจน์ให้เห็นด้วยตัวเอง หรือที่ภาษาทางปรัชญาสมัยใหม่เขาเรียกว่า “self evident” ให้มีตนเป็นพยาน ให้ประจักษ์ด้วยตัวเอง เราจะได้มีความเชื่อมั่นว่าจริงหรือไม่จริง

อันนี้ก็เป็นหลักของพระสัทธรรมทั้ง ๓ คือ การศึกษาเล่าเรียนให้ถูกต้องให้เข้าใจถ่องแท้เสียก่อนที่จะลงมือปฏิบัติว่าอันนี้มันคืออะไรๆ เวลานี้ท่านทั้งหลายสับสน สังเกตดูว่าชาวพุทธสับสนไม่ใช่น้อย เพราะว่าสำนักปฏิบัติเกิดขึ้นมากมาย เราไม่รู้ว่าสำนักไหนถูกต้อง สำนักไหนไม่ถูกที่เราไม่รู้เพราะอะไร เพราะว่าเราไม่ได้ศึกษาปริยัติก่อน แล้วเราก็เลยถูกดึงไปยังสำนักโน้นบ้าง สำนักนี้บ้าง แล้วแต่ละสำนักก็ยืนยันว่าสำนักของตัวนี้ถูกที่สุด ยืนยันอย่างนี้ทุกสำนัก ท่านเข้าไปสำนักไหน ท่านจะถูกปลูกฝังว่าสำนักนี้ถูกต้อง เป็นทางตรงที่สุด สำนักอื่นไม่ถูก ท่านจะได้ยินอย่างนี้แล้วท่านจะเชื่อใคร แล้วท่านก็จะต้องสับสน ที่ท่านสับสนเพราะอะไร เพราะว่าท่านไม่ได้ศึกษาปริยัติไปก่อน ถ้าท่านได้ศึกษาโดยอาศัยพระไตรปิฎก โดยอาศัยท่านผู้รู้ที่เชื่อถือได้ ผ่านประสบการณ์ทางนี้มาโดยตรง อ้างเหตุอ้างผล อ้างอะไร ท่านเข้าใจได้ด้วยตัวเอง ท่านตัดสินใจได้เลยว่า

สำนักนี้ถูก สำนักนี้ยังใช้ไม่ได้ หรือว่าทั้งหมดใช้ได้ ใช้ได้ทั้งหมด เป็นแต่เพียงวิธีการคนละอย่าง อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านบอกว่านิพพานนั้นเปรียบเหมือนสระที่ลงได้โดยรอบ สระมันกลมนี่ครับ จะลงทางไหนก็ได้ลงไปในสระได้ทั้งนั้น บางคนลงทางนี้ บางคนลงทางโน้น ลงทางไหนก็ได้โดยรอบ เราก็รู้แล้วว่านี่ตรงใช้ได้ เราไม่สงสัย คือท่านเกิดความมั่นใจในตัวเองว่าไม่สงสัย อันนี้ถูกต้อง ขอให้ทำต่อไปเถิด ถูกต้องไม่ต้องสงสัย

คราวนี้ที่ผมพูดว่าปริยัติ หรือการศึกษาเล่าเรียนนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญอยู่ไม่น้อยทีเดียว ถ้าหากท่านอ่านคำนำหนังสือภาษาบาลีซึ่งเป็นหลักของพุทธศาสนาอยู่ คือว่าพุทธศาสนาในเมืองไทยเรานี้ใช้คัมภีร์ภาษาบาลีเป็นหลัก ทีนี้ถ้าท่านอ่านคำนำในหนังสือภาษาบาลีทางพุทธศาสนา ท่านจะรจนาไว้แทบทุกเล่มเลย บอกว่าเมื่อปริยัติสัทธรรมอยู่ คือหมายความว่าเมื่อปริยัติการศึกษาเล่าเรียนยังอยู่ ปฏิบัติก็ย่อมจะต้องมี เมื่อปฏิบัติมีอยู่ ปฏิเวธคือการบรรลุผลก็ต้องมี และเมื่อตอนพระพุทธเจ้าท่านจะปรินิพพาน มีปริพพาชกคนหนึ่งไปเฝ้า ขอให้ตรัสนั่นตรัสนี่ ท่านก็ตรัสสอนจนเขาได้บวชในวันนั้น **แล้วพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสย้ำเป็นประโยคสุดท้ายสำหรับบุคคลผู้นั้นว่า ถ้าภิกษุหรือพุทธบริษัทพึงอยู่โดยชอบ คือปฏิบัติชอบแล้วล่ะก็ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์** พระอรหันต์นั้นฆราวาสก็เป็นได้ ไม่ใช่เป็นเฉพาะพระ ฆราวาสอย่างท่านทั้งหลายอย่างเราๆ เป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่ต้องสงสัย มีคนเคยเป็นมาแล้วมากมายเป็นฆราวาสในสมัยพระพุทธเจ้านั้นก็มี พระนางเขมามเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร ก็ได้เป็นพระอรหันต์ตั้งแต่เป็นฆราวาส พระพาหิยะก็ได้เป็นอรหันต์ตั้งแต่เป็นฆราวาส พระยสะ สาวกรุ่นที่ ๒ ของพระพุทธเจ้า หลังจากพระโกญฑัญญะ หลังจากกลุ่มปัญจวัคคีย์แล้ว ก็มีกลุ่มของพระยสะ ท่านยสะก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่เป็นฆราวาส และโดยที่สุดสันตติมหาอำมาตย์ เมาเหล้าฉลองไปปราบปัจจันตชนบท พระเจ้าปเสนทิมอบราชสมบัติให้ครอง ๗ วัน แล้วก็ไปเห็นนางฟ้อนคนหนึ่ง ฟ้อนรำฉลองรับหน้าที่เป็นคนฟ้อนรำแล้วก็อดอาหารเพื่อให้ร่างกายมันอ้อนแอ้น รำสวย

อดอาหารหลายวันเป็นลมฟุบไปต่อหน้าต่อตา สิ้นชีวิตไปต่อหน้าต่อตา สันตติมหาอำมาตย์ ได้ความสังเวชสลดใจ เป็นพระอรหันต์เลย ทั้งที่ท่านเป็นฆราวาส อันนี้ท่านลองคิดดู **สติปัญญาของคนเรานี่มันมี Potentiality ที่จะสำเร็จอะไรต่ออะไรอยู่ ขอให้มันไปตรงกับอะไรของเราที่มีอยู่ ให้มีเรื่องอะไรไปกระทบที่มันตรงกับพื้นเพหรือตรงกับวาสนาบารมีของเราที่มันมีอยู่ อาจจะพลุ่งโพล่งขึ้นมาทันทีทันใด เป็นพระอรหันต์ไม่รู้ตัวขึ้นมา หรือเป็นโสดาบันขึ้นมา อย่าไปดูถูกตัวเองว่าชาตินี้เราไม่มีหวังแล้ว อย่าคิดอย่างนั้น เราดูถูกตัวเองตั้งแต่ต้นแล้วว่าชาตินี้เราไม่มีหวังแล้ว เราจะมีหวังได้อย่างไร เราต้องมีหวัง ชาตินี้เราอาจจะมีหวังเป็นโสดาบันก็ได้** อย่างน้อยๆ เกิดมาในชาตินี้ ได้เรียนพุทธธรรมมาเยอะแล้วได้สักขั้นหนึ่ง ได้เป็นโสดาบันสักขั้นหนึ่งเป็นทุนไว้ก่อน มันดีอย่างไร ดีกว่าเป็นจักรพรรดิอีก ดีกว่าเป็นประธานาธิบดีอเมริกันเป็นไหนๆ เป็นโสดาบันไม่ตกนรกแล้ว รับรองเป็นโสดาบันแล้วสบายมาก สูงขึ้นไปอย่างเดียวไม่ตกต่ำ คนอื่นไม่แน่ ตกต่ำได้ เป็นสัตว์เดรัจฉานได้ ตกนรกได้ น่ากลัวกว่า

เพราะฉะนั้น เมื่อยังมีการเป็นอยู่โดยชอบ มีการปฏิบัติชอบล่ะก็โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์ เมื่อไม่ว่างจากพระอรหันต์ โสดาบันนี้ไม่ต้องพูดต้องมีอยู่เสมอเลย ในวงการพุทธบริษัทต้องมีอยู่เสมอ คนที่ได้เป็นโสดาบันเพราะฉะนั้น การศึกษาพุทธศาสนาก็มีความสำคัญเป็นอันดับต้น สำหรับผู้ที่สนใจพุทธศาสนา หรือผู้ที่มาเข้าชมรมศึกษาและปฏิบัติธรรม ตัวกระผมขอเรียนสักนิดหนึ่งว่า ในการสนใจพุทธศาสนานี้ **ต้องศึกษาพุทธศาสนาทั้งระบบ** ท่านอาจจะยังงงต่อคำนี้อยู่ คำว่าทั้งระบบผมหมายความว่าศึกษาพุทธศาสนาให้ทั่วถึงเลย เช่น ท่านจะศึกษาต้นมะม่วง ศึกษาเรื่องมะม่วง ท่านต้องดูต้นมะม่วงทั้งต้น ขุดรากของมันดูได้ยิ่งดี ดูตั้งแต่รากของมัน สะเก็ดของมัน เปลือกของมัน กระพี้ของมัน แก่นของมัน ใบของมัน ดอกของมัน ผลของมัน ว่ามันมีลักษณะอย่างไร แล้วเราก็รู้จักมะม่วงทั้งต้น ทีนี้ถ้าหากท่านศึกษาพุทธศาสนาไม่เป็นระบบ หรือ

ไม่ทั้งระบบ ก็เหมือนกับคนที่เห็นมะม่วงเพียงส่วนเดียว คนหนึ่งเห็นผลมะม่วง แต่ไม่เห็นส่วนอื่นว่ามะม่วงคืออะไร เขาก็ชูผลมะม่วงให้ดูนี่คือมะม่วง อีกคนหนึ่งเห็นแต่กิ่งมะม่วง ไม่เคยเห็นส่วนอื่นว่านี่คือมะม่วง พอเราถามมะม่วงคืออะไร เขาชูกิ่งขึ้นมาว่านี่คือมะม่วง อีกคนหนึ่งได้เห็นแต่เปลือก ต้นมะม่วงไม่เคยเห็น พอเราถามมะม่วงคืออะไร บอกนี่คือมะม่วง เถียงกันตายใช่ไหมท่าน ต่างคนต่างก็ชูส่วนต่างๆ ของมะม่วงขึ้นมา แล้วบอกนี่คือมะม่วง อย่างที่เถียงกันอยู่เวลานี้ บางคนก็ยึดเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา แล้วก็บอกว่านี่คือพุทธศาสนา ก็เถียงกันแย่เลย เพราะว่าไม่ได้ศึกษาให้ทั่วถึงทั้งระบบ

มีอาจารย์ในมหาวิทยาลัยบางท่านเลื่อมใสพระสูตรในพุทธศาสนาอยู่ ๒ พระสูตร ในพระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม มีข้อความมากมาย ไม่รู้ว่ากี่หมื่น เขาเลื่อมใสอยู่ ๒ พระสูตร เสร็จแล้วเขาบอกนี่แหละคือพุทธศาสนา สูตรใดที่ไม่ตรงกับ ๒ สูตรนี้ เขาบอกนี่ไม่ใช่พุทธศาสนา เหมือนกับไปได้กิ่งมะม่วงมากิ่งหนึ่ง บอกว่านี่คือมะม่วง นอกจากนั้นไม่ใช่ ท่านคิดว่าเขาพูดถูกไหม พระพุทธเจ้าเคยยกตัวอย่างนิทานตาบอดคลำช้างให้ภิกษุฟัง เรื่องตาบอดคลำช้างไม่ใช่เรื่องสอนเด็ก เราเอามาสอนเด็ก ที่จริงเรื่องสอนผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่นี่มีเยอะเลยในลักษณะตาบอดคลำช้าง ไปคลำกันมาคนละส่วนแล้วเอามาเถียงกัน คนที่มองเห็นช้างทั้งตัว เขาจึงนั่งหัวเราะ พวกนี้ตาบอดคลำช้าง จับเอาส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วก็มาเถียงกันจะตั้งหมัดตั้งมวยกัน พระราชานั่งหัวเราะ ทำนองนี้

เพราะฉะนั้นต้องศึกษาพุทธศาสนาทั้งระบบ อันนี้เป็น introduction ของผมที่จะนำไปสู่เรื่องราวที่จะคุยกัน เวลาเหลืออยู่น้อยก็คุยน้อยๆ พูดน้อยๆ ผมคิดว่าการที่ท่านมาฟังธรรมในวันนี้ด้วยจุดมุ่งหมายอันนี้ คือการที่เราตั้งชมรมก็เพื่อจุดมุ่งหมายอันนี้ ท่านประธานชมรมก็ดี คุณมนูญก็ดี ผมเดาใจว่าต้องการให้ท่านทั้งหลายได้ศึกษาพุทธศาสนาเสียก่อนทั้งระบบ แล้วจึงมีรายการออกมาครั้งที่ ๑ เรื่องนี้ ครั้งที่ ๒ เรื่องนั้น ครั้งที่ ๓ ครั้งที่ ๔ หลายๆ เรื่อง เพื่อต้องการให้มองพุทธศาสนาทั้งระบบไปก่อน แล้ว

ท่านจะเข้าใจได้เป็นอย่างดี

เมื่อเราได้จัดให้มีการฟังธรรมกันขึ้น หรือธัมมสากัจฉากันขึ้น อานิสงส์หรือผลดีของการฟังธรรมหรือการสดับธรรมมีอะไรบ้าง อันนี้มีเยอะครับ ใครก็ว่าไปอย่างหนึ่ง แล้วแต่ประสบการณ์ของแต่ละคน ที่ผมจะนำมาคุยกับท่านคราวนี้ ผมจะนำข้อความที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเอาไว้คือไหนๆ เราจะเรียนพุทธศาสนา เราต้องเรียนคำสอนของพระพุทธเจ้ากระผมต้องขออภัยที่ต้องขอกราบเรียนท่านว่า ผมไปประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับศาสนาบ่อย คือทางปรัชญาบ้าง ทางศาสนาบ้าง ส่วนมากผมก็สนใจครับ มีท่านผู้ร่วมประชุมจำนวนไม่น้อยเลย พอจะวินิจฉัยอะไรเกี่ยวกับพุทธศาสนา แล้วไม่ได้เอาหลักฐานทางศาสนามา เป็นแต่เพียงว่าเอาแต่ความเห็นของตัวมาเท่านั้น ว่าเขาเห็นอย่างนี้ ผมคิดว่า บางคนเขาบอก "ผมคิดว่าๆ " หมดเลย แต่ว่าพระพุทธเจ้าว่าอย่างไรไม่รู้ เอาแต่ผมคิดว่าอย่างนั้นต้องเป็นลัทธิของเรา ไม่ใช่ Buddhism ถ้าหากเราต้องการจะรู้ Buddhism เราต้องรู้ว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนอย่างไร พระสารีบุตรท่านสอนอย่างไร พระมหาโมคลานะท่านสอนอย่างไร ใช่ไหมครับ อันนั้นสมควรเอาอันนั้นมาก่อน แล้วอันอื่นค่อยว่ากัน อันนี้ของแถม พระพุทธเจ้าว่าอย่างนี้ ผมว่าอย่างนี้ก็ไม่เป็นไร เอาของพระพุทธเจ้าก่อน ท่านว่าไว้อย่างไร เพราะฉะนั้นในที่นี้ขอนำมากล่าวที่พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงเอาไว้ว่า การฟังธรรม การสนทนาธรรมนั้นมีอานิสงส์อย่างไรบ้าง

ข้อ ๑ ท่านบอกว่า**ผู้ฟังย่อมจะได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง** ทีนี้บางคนฟังแล้วก็กลับตัวได้ มีผู้หญิงคนหนึ่งไปติดคุก ๒๐ ปี ถูกตัดสินจำคุก ๒๐ ปี ไปทำผิดอะไรครับ ยิงสามีตายกลางถนนเลย นั่งรถไปด้วยกันเปิดประตูออกมายิงสามีตาย ถูกตัดสินจำคุก ๒๐ ปี และระหว่างที่อยู่ในคุกนั้น ทางกรมราชทัณฑ์ก็จัดพระบ้าง จัดอนุศาสนาจารย์บ้าง ไปบรรยายธรรมเขาก็ได้ฟังธรรม ฟังไปๆ วันหนึ่งมาบอกว่าเขาจบปริญญาโท ตลอดเวลาที่เรียนหนังสือมาไม่เคยได้ฟังเรื่องพวกนี้ เรื่องที่พระไปพูดให้ฟัง ถ้าเขาได้ยินได้ฟังเรื่องพวกนี้มาก่อน เขาจะต้องไม่มาติดคุกเลย ไม่ได้ฟัง เรียน

แต่วิชาที่สอนว่าทำอย่างไรดีจึงจะได้เงินมาก ทำอย่างไรจึงจะเอาเปรียบคนอื่นได้มากที่สุด กำไรขาดทุน ทำอย่างไรจึงจะได้กำไรมาก ทำอย่างไรจึงจะขาดทุนน้อย วิชาที่เกี่ยวกับความเสียสละไม่ได้เรียน เรียนแต่วิชาที่สอนให้คนเห็นแก่ตัว วิชาที่เกี่ยวกับการเสียสละ วิชาที่เกี่ยวกับความอดกลั้น ความอดทน ความให้อภัย ไม่ได้เรียน เรียนแต่วิชาที่เข้าตัว ต้องได้มาเป็นกอบเป็นกำ เป็นเงินเป็นทอง เป็นสิ่งของ เป็นชื่อเสียงเกียรติยศ ของมายาทั้งนั้น อันนี้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

ข้อ ๒ สิ่งใดที่ได้เคยฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัดก็ย่อมจะเข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กระทรวงเกษตรคนหนึ่ง รู้สึกว่าจะซี ๗ หรือซี ๘ มาเรียนธรรมะอยู่ เรียนไปๆ บอกว่า ผมได้ยินได้ฟังเรื่องพวกนี้ไม่เข้าใจ วันหนึ่งเรียนกันเรื่องทุกข์โทมนัส ผมก็ได้ยินได้ฟังมานานแล้ว ทุกข์มันเป็นอย่างไร โทมนัสมันเป็นอย่างไร เพิ่งมาเข้าใจวันนี้เอง ความทุกข์นั้นถ้ามาโดดๆ ก็หมายถึงทั้งทุกข์กายทุกข์ใจ แต่ถ้าทุกข์คู่กับโทมนัส ความทุกข์นั้นหมายถึงความทุกข์ทางกาย โทมนัสนั้นหมายถึงความทุกข์ทางใจ ครูสอนเขาสอนอย่างนี้ ความสุขกับโสมนัสต่างกันอย่างไร ความสุขนั้นถ้ามาโดดๆ มาตัวเดียวก็หมายถึงทั้งสุขกายและสุขใจ ถ้ามาคู่กับโสมนัส ความสุขนั้นหมายถึงสุขกาย โสมนัสหมายถึงสุขใจ ตบโต๊ะผางเลย แหม ผมเพิ่งเข้าใจวันนี้เอง ฟังมานานแล้ว สุขโสมนัส ทุกข์โทมนัส ไม่เข้าใจ เพิ่งมาเข้าใจวันนี้ นี่ข้อ ๒ สิ่งใดที่เคยฟังแล้วยังไม่เข้าใจชัด ย่อมจะต้องเข้าใจสิ่งนั้นชัดเจน ควรฟังบ่อยๆ อริยสัจนี่ฟังไปเถอะ ฟังบ่อยๆ ฟังไม่เบื่อ ฟังทีเข้าใจที ใครเขียนอริยสัจไว้ที่ไหน กว้านมาอ่านให้หมดเลย แล้วเราจะเข้าใจชัดขึ้น มีพระภิกษุรูปหนึ่งจบเปรียญ ๘ ประโยค จบปริญญาเอกด้วยครับท่านทั้งหลาย กลับมาจากต่างประเทศ มาอ่านหนังสือเล่มหนึ่งที่มีผู้หนึ่งเขียน แหม อาตมาเพิ่งเข้าใจตัณหา ๓ คราวนี้เอง เปรียญ ๘ ประโยค เกือบจะ ๙ อยู่แล้ว เป็นปริญญาเอกด้วย ท่านลองคิดดู

ข้อ ๓ บรรเทาความสงสัยได้ ฟังไปๆ บรรเทาความสงสัยเสียได้ ฟังไปๆ ความสงสัยมันเกาะอยู่นิดเดียว มันค้างอยู่นิดเดียวก็บรรเทาได้

ถึงไม่หมดก็พอบรรเทาลงไปได้

ข้อ ๔ ทำความเห็นให้ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น บางคนนี้เห็นผิดอยู่ เช่น ไม่เชื่อเรื่องนรก ไม่เชื่อเรื่องสวรรค์ ไม่เชื่อเรื่องนิพพาน โดยที่สุดการดำเนินชีวิตในปัจจุบันก็ไม่รู้จะดำเนินชีวิตอย่างไรให้มันถูกต้อง ไม่รู้จะทำอย่างไร ไม่รู้อะไรเป็นจุดหมายของชีวิต ต้องไปฟังเขาบ่อยๆ มีนักศึกษาคนหนึ่งที่รามคำแหง บอกว่าผมแสวงหาทางชีวิตมานานแล้วว่าอะไรคือทางชีวิต มาได้ฟังการบรรยายที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา พบทางของชีวิตกับจุดหมายปลายทางของชีวิตว่า มนุษย์เรานี้เกิดมาเพื่ออะไร จะทำอย่างไร ทำความเห็นให้ถูกต้อง ต้องได้อย่างนั้น ไม่อย่างนั้นไม่รู้จริงๆ ว่าเรานี้เกิดมาเพื่ออะไร เกิดมาทำไม เกิดมาแสวงหาอะไรไม่รู้ เพราะฉะนั้นเด็กอเมริกันเวลานี้ด่าบรรพบุรุษ ทำอะไรมาให้เขาหมด ทุกอย่างเลย เขาไม่รู้จะทำอะไร ปัจจุบันเทคโนโลยีเจริญมาก เขาไม่รู้จะทำอะไรแล้ว เลยได้แต่เสเพลอย่างเดียว ไม่รู้อะไรเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต ไม่รู้จะทำอะไร เขาทำให้ดูสิครับ พวกเรานี้ยังดีความเจริญทางด้านวัตถุยังไม่มากเท่าไร เราลำบากบ้าง สบายบ้าง สมหวังบ้าง ผิดหวังบ้าง ยังค่อยยังชั่วหน่อย ชีวิตมันไม่เหงาเกินไป มันยังมีความทุกข์อยู่บ้าง แล้วความทุกข์นั้นทำให้เราได้รู้ความจริง มีคนหนึ่งเป็นนิสิตอยู่เหมือนกัน **เขาพยายามเหลือเกินที่จะทำประโยชน์แก่สังคม แต่ก็ทำไม่สำเร็จ** วันหนึ่งเจอกัน ซักกันถามกัน **ไล่เรียงไปไล่เรียงมาจับได้ว่า ทำไมคุณจึงทำไม่สำเร็จ** คุณลืมไป **คุณไม่ได้ทำตัวของคุณเองให้สำเร็จเสียก่อน ตัวเขาเองไม่ได้ประสบความสำเร็จอะไรเลย** เหลวเป๋วมาตลอดเลย พยายามคิดว่าตัวเองจะช่วยเหลือสังคม แต่ว่าพื้นฐานแห่งการช่วยเหลือสังคมคือการทำตนให้ประสบความสำเร็จ ไม่ได้ทำเลย เสร็จแล้วเขาช่วยอะไรไม่ได้เลย เพราะว่าการช่วยเหลือสังคมของเขาไม่สำเร็จ คล้ายๆ กับต้นไม้ต้นมันนิดเดียว มันจะเป็นที่พึ่งแก่ใครได้ ร่มเงามันก็ไม่มี ลูกมันก็ไม่มี ดอกมันก็ไม่มี ผลมันก็ไม่มี อะไรมันก็ไม่มีทั้งนั้น มันจะเป็นที่พึ่งแก่ใครได้ ตัวมันเองยังเป็นที่พึ่งแก่ตัวมันเองไม่ได้ ผมเลยบอกคุณเลิกคิดเรื่องอื่น

คุณทำตัวของคุณให้ประสบความสำเร็จเสียก่อนแล้วค่อยว่ากัน โอกาสข้างหน้ายังมีอีกเยอะแยะที่จะช่วยเหลือคนอื่น ช่วยเหลือสังคม นั่นแหละเดี๋ยวนี้เลิกแล้ว ไม่เอาแล้ว ไม่คิดอย่างนั้นอีกแล้ว คิดช่วยเหลือตัวเองเรียนให้จบ หางานทำให้ได้ ช่วยเหลือพ่อแม่ ช่วยเหลือญาติพี่น้อง ช่วยเหลือใครต่อใครที่เคยช่วยเหลือเรามา เอาในวงแคบก่อน แล้วจึงขยายวงออกไป นี้คือการทำความเห็นให้ถูกต้อง เพราะฉะนั้น เด็กหนุ่มสาวบางทีฟุ้งซ่าน ไม่รู้อะไรควรทำก่อน อะไรควรทำหลัง

ข้อสุดท้าย จิตของผู้ฟังย่อมดี ถ้าฟังด้วยดี ก็จะผ่องใส ฟังธรรมนี่จิตผ่องใสไม่เหมือนกับฟังอย่างอื่น ฟังอย่างอื่นใจมันร้อนนะครับ ผมเคยคิดกับเพื่อน ผมยังไม่มีทุนที่จะทำ ผมจะออกหนังสือพิมพ์ธรรมะหนังสือพิมพ์รายวันมีแต่เรื่องดีทั้งนั้น เรื่องร้ายๆ ไม่มี พาดหัวข่าวดีๆ ทั้งนั้น เรื่องร้ายๆ ไม่พาดหัวข่าว ไม่มีทุนจะทำ คือให้คนอ่านแล้วเย็นใจ อ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนี้แล้วสบายใจ เรื่องในหน้าหนังสือพิมพ์เรื่องร้อนทั้งนั้นเลย ไม่มีเรื่องอะไรที่ทำให้เราเย็นกายสบายใจ ไม่มี ใจมันไม่ผ่องใส ไปอ่านหนังสือทางโลก บางทีอ่านแล้วปวดหัว เวียนหัว อะไรก็ไม่รู้ โดยธรรมดาใจของคนเรามันก็เศร้าหมองขุ่นมัว เร่าร้อน กระวนกระวาย สับสนอยู่ด้วยเรื่องของโลกซึ่งเป็นเรื่องร้อนๆ ทั้งนั้นเลย แม้จะมีบางเรื่องที่เชื่อกันว่าทำให้จิตใจของเราเบิกบานอยู่บ้าง ผ่อนคลาย เช่นไปเที่ยว ดูหนัง ไปฟังเพลง เป็นต้น **แต่มันก็เป็นลักษณะของการกลบทุกข์เอาไว้ มันไม่ใช่เฉือนทุกข์ แต่มันเป็นการกลบทุกข์เอาไว้มากกว่า เป็นความเพลิดเพลินที่เจือด้วยกิเลส ไม่สงบร่มเย็นหรือผ่องแผ้วที่แท้จริง** แต่ว่าการฟังธรรมที่ดีอ่านหนังสือธรรมะที่ดี ทำให้จิตใจสงบ เยือกเย็น ผ่องใสอย่างแท้จริง ทำให้คุณภาพจิตดีขึ้นๆ เมื่อเรากินอาหารที่อร่อย ไม่ได้หมายความว่ามันจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายเสมอไป อาหารที่อร่อยกินแล้วอร่อยเพลิดเพลินกินส้มตำเผ็ดๆ อย่างนี้เพลิดเพลิน สนุกสนานกับการกิน เสร็จแล้วมันมีโทษตามมาในระยะเวลาไม่นานนัก แต่ว่าถ้าเรากินอาหารที่เป็นประโยชน์รสมันจืดไปหน่อย ฟังธรรมะอาจจะไม่สนุกสนานเพลิดเพลินเหมือนดู

หนังดูละครดูลิเก แต่ว่าทำให้คุณภาพจิตดีขึ้น สุขภาพจิตดีขึ้น

เพราะฉะนั้น คนที่อ่านหนังสือธรรมะ สนใจธรรมะ ฟังธรรมะแล้ว จิตใจสบาย ผ่องใส เยือกเย็น พอว่างเขาก็หาหนังสือธรรมะอ่าน บางทีก็ไม่ต้องว่าง ต้องจัดรายการไว้ให้เลยสำหรับหนังสือธรรมะ วันนี้อ่านกี่ชั่วโมง ต้องอ่านหนังสือธรรมะทุกวัน เป็นเพื่อนคุยกันทุกวัน คุยธรรมะกับหนังสือนั่นแหละ ไม่ต้องคุยกับผู้อื่น คนคุยธรรมะหายาก วันนี้อยากคุยกับท่านพุทธทาส เอาหนังสือของท่านพุทธทาสมาอ่าน วันนี้อยากคุยกับท่านปัญญา เอาหนังสือของท่านปัญญามาอ่าน วันนี้อยากคุยกับผม ก็เอาหนังสือผมไปอ่าน ก็เหมือนกับได้นั่งคุยกับผม นอนคุยก็ได้ ไม่อยากคุยด้วยก็เหวี่ยงเข้าข้างเตียงเลย ก็ไม่ว่าอะไร

ถ้าท่านสังเกตท่านจะพบว่า**มนุษย์เรานี้ใช้เวลาว่างของชีวิตให้สูญเสียไปกับเรื่องไร้ประโยชน์มากมาย** บางคนจนอายุ ๕๐ แล้ว รู้สึกว่าเวลาที่ผ่านมานี้ช่างไร้ประโยชน์เสียจริงๆ ไม่ได้ใช้เวลาอะไรให้มันเป็นประโยชน์เลย สูญเสียไปมาก ไม่ค่อยได้ทำสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ให้กับชีวิตจริงๆ เท่าไร แล้ว**แถมยังไม่ค่อยรู้ด้วยว่าอะไรคือสิ่งที่เป็นประโยชน์แท้จริงของชีวิต** เพราะฉะนั้น **มนุษย์จึงไม่ค่อยมีคุณภาพแห่งความเป็นมนุษย์เท่าไร** เมื่อไม่มีคุณภาพแห่งความเป็นมนุษย์แล้ว เป็นอะไรก็เป็นได้ไม่ดี เพราะว่าพื้นแห่งความเป็นมนุษย์มันเสียไปแล้ว เป็นผู้จัดการก็เป็นผู้จัดการไม่ดี ไปเป็นนายธนาคารก็เป็นนายธนาคารไม่ดี ไปเป็นตำรวจไม่ดี ไปเป็นอะไรมันไม่ดีหมด เพราะอะไร เพราะพื้นแห่งความเป็นมนุษย์เสีย เหมือนกับแตงกวา เราจะดองด้วยน้ำส้มอะไรก็ได้ ดองด้วยน้ำส้มราคาสิบสลึงก็ได้ ๒๐ บาทก็ได้ ถ้าเผื่อแตงกวา มันเน่าเสียแล้ว จะไปดองน้ำส้มราคาเท่าไร มันก็ไม่ได้เรื่องอยู่ดี พื้นเพของแตงกวามันเสียเสียแล้ว

คราวนี้ผมจะมาเข้าเรื่องหน่อย เพราะฉะนั้นคนเรานี้ เป็นอะไรให้ดี **ต้องมีคุณสมบัติในสิ่งที่ตัวเป็น** เช่นว่าเป็นพ่อแม่ ต้องมีคุณสมบัติของพ่อ

แม่ เป็นครูอาจารย์ต้องมีคุณสมบัติของครูอาจารย์ เป็นผู้กล้าหาญต้องมีคุณสมบัติแห่งผู้กล้าหาญ มิฉะนั้นจะล้มเหลว คือเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กล้าที่แท้เป็นผู้ขี้ขลาด เช่น คนพิการชอบบี้มดเล่น มีอาการเสมือนหนึ่งผู้กล้าหรือว่าผู้ชายแข็งแรงบึกบึน ไปข่มเหงผู้หญิง มีอาการเสมือนหนึ่งผู้กล้า แต่ที่แท้คนผู้นั้นเป็นคนขี้ขลาด ถ้าเป็นผู้กล้าแล้วเขาจะไม่ข่มเหงผู้หญิงเป็นอันขาด ผู้ชายที่เป็นผู้กล้าแล้ว เขาจะไม่ข่มเหงผู้หญิงเป็นอันขาด ผู้ชายที่เป็นผู้กล้าแล้ว เขาจะไม่รังแกผู้หญิงเป็นอันขาด เพราะเขารู้อยู่ว่าผู้หญิงสู้เขาไม่ได้ เขาจะไม่รังแกคนที่สู้เขาไม่ได้ เขาจะไปต่อสู้กับเสือตัวต่อตัว เขาจะแสดงความเป็นผู้กล้าและมีคุณสมบัติของผู้กล้า อย่างนั้นแล้วถึงจะมีคุณสมบัติของผู้กล้า

เพราะฉะนั้น คุณสมบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในทำนองเดียวกันเราเป็นพุทธศาสนิกชน ถ้าต้องการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ต้องมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของพุทธศาสนิกชน ถ้าจะถามว่าคุณสมบัติของพุทธศาสนิกชนหรือชาวพุทธที่ดีนั้นมีอะไรบ้าง อันนี้ผมต้องเอาของพระพุทธเจ้ามาตอบ ไม่ว่าเอาเอง พระพุทธเจ้าท่านว่าเอาไว้แล้วว่า อุบาสก อุบาสิกาหรือชาวพุทธที่ดีนั้น จะต้องมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะ ๕ อย่าง ถ้าเป็นอุบาสก ก็เป็นอุบาสกรัตนะ ถ้าเป็นอุบาสิกา ก็เป็นอุบาสิการัตนะ เป็นอุบาสกแก้ว อุบาสิกาแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสิกาปทุม เป็นอุบาสกบุณฑริกเป็นอุบาสิกาบุณฑริก เป็นรัตนะ เป็นดอกบัว แต่ถ้าตรงกันข้าม คือเป็นอุบาสกจัณฑาล ท่านว่าอย่างนั้น เป็นอุบาสกที่เป็นมลทิน เป็นชาวพุทธชั้นสวะ ถ้าตรงกันข้าม แต่**ถ้ามีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ ก็ถือว่าเป็นชาวพุทธที่ดี เป็นรัตนะ คุณลักษณะ ๕ ประการ คือ**

ข้อ ๑. มีศรัทธา

ข้อ ๒. มีศีล

ข้อ ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคลภายนอก ทำบุญบ้านมีใบเงินใบทองก็ได้ ไม่มีก็ได้ มีใบมะยมก็ได้ ไม่มีก็ได้ สายสิญจน์มี

หรือไม่มีก็ได้ ไม่ถือมงคลภายนอก ถ้าคนอื่นเขาจะมีให้ได้ก็เอาเถอะ ไม่ต้องไปทะเลาะกับเขา เพราะถ้าไปทะเลาะกับเขา มันจะร้ายยิ่งกว่านั้นอีก ไปทะเลาะกันเรื่องสายสิญจน์ เรื่องใบเงินใบทอง ทะเลาะกันทำไม ทะเลาะกันให้เดือดร้อน ผิดลักษณะของชาวพุทธที่ดี หนักเข้าไปอีก ไม่มีความออมชอม อดทน ก้าวร้าว ไม่เห็นอกเห็นใจผู้อื่นที่ยังขึ้นไม่ถึงอย่างเรา ก็ผิดอีก

ข้อ ๔. ไม่แสวงหาทักขิไณยบุคคลภายนอกพุทธศาสนา ทำความดีหรือทำบุญในพุทธศาสนาเท่านั้น

ข้อ ๕. ทำความดีแต่ในพุทธศาสนา

ผมขอขยายความนิดหนึ่ง พยายามที่จะรวบรัดให้สั้นเข้า ที่ว่าศรัทธามีศรัทธานั้น ชาวพุทธที่ดีจะต้องประกอบด้วยศรัทธา ๔ อย่าง คือ

ประการที่หนึ่ง เชื่อกรรม (กัมมสัทธา) คือ เชื่อกรรมดี กรรมชั่ว ยอมรับว่ากรรมดีกรรมชั่วมี บางคนปฏิเสธว่าไม่มี สมมติบัญญัติทั้งนั้นแล้วแต่สังคม กรรมดี กรรมชั่วจริงๆ ไม่มี แต่ว่าถ้าเป็นคนที่มีศรัทธาแล้ว ต้องมีความเชื่อมั่นในเรื่องกรรมดีกรรมชั่วว่ามี เห็นหรือไม่เห็น ใครว่าอย่างไรตามใจ ต้องเชื่อมั่นว่ามี เชื่อมันลงไปเลยว่ามีแน่ๆ เลย

ประการที่สอง ต้องเชื่อผลของกรรม (วิปากสัทธา) ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว วันนี้มันยังไม่เห็นผล สักวันหนึ่งต้องให้ผล ถ้าใครว่าทำชั่วไม่ได้ชั่วลองทำดู มีความชั่วก็ลองไปทำให้หมด จะได้ชั่วหรือไม่ได้ ลองดู แต่ผมเชื่อว่าทำดีได้ดี พิสูจน์กันด้วยตัวเอง เรากล้าทำ ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ลองทำดู ทำทุกอย่างที่เป็นชั่ว แล้วลองดูซิว่าทำชั่วไม่ได้ชั่ว ไม่กล้าทำ ไม่แน่จริง

ประการที่สาม ต้องเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัว (กัมมสกตาสัทธา) บางทีเราเป็นพี่น้อง เป็นญาติ เป็นพ่อแม่กันจริงๆ ช่วยกันไม่ได้ ถ้าถึงคราวที่กรรมจะให้ผลเฉพาะตัวเขา พ่อก็เป็นหมอ ลูกก็เป็นหมอ ลูกบางทีตายต่อหน้าต่อตา ช่วยไม่ได้ ลูกก็เป็นหมอ ลูกเขยก็

เป็นหมอ ลูกสะใภ้ก็เป็นหมอ พ่อตาก็ตายต่อหน้าต่อตาหมอนั่นแหละ เป็นเรื่องเฉพาะตัว ช่วยกันไม่ได้ นี่เป็นกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เราต้องเชื่ออย่างนี้ แต่ว่าเราต้องช่วย ไม่ใช่ไม่ช่วย ช่วยแล้วช่วยไม่ได้ เราก็ต้องเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ต้องปลงได้

และประการสุดท้าย ต้องเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) ว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จริง อะไรทรงสอนว่าดีก็ดีจริง อะไรทรงสอนว่าชั่วก็ชั่วจริง อะไรตรัสว่ามีโทษก็มีโทษจริง อะไรตรัสว่ามีคุณก็มีคุณจริง เชื่อลงไปเลย เชื่อพระพุทธเจ้าดีกว่าเชื่อคนอื่นตั้งเยอะแยะ คนสมัยใหม่นี้อ้างพระพุทธเจ้าไม่ได้ ไม่เชื่อ ต้องอ้างฝรั่ง ฝรั่งคนนั้นว่าอย่างนั้น ฝรั่งคนนี้ว่าอย่างนี้ ฝรั่งคนโน้นว่าอย่างโน้น อะไรที่พระพุทธเจ้าพูดไม่ตรงกับฝรั่ง เชื่อฝรั่ง อย่างนี้เป็นชาวพุทธที่ดีหรือเปล่า ฝรั่งคนนั้นใครก็ไม่รู้ ปฏิปทาเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ เรื่องส่วนตัวเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ ชีวิตของแกเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ พูดเอาไว้อย่างนั้นไปเชื่อเขา ผมก็เคยเจอด้วยตัวเอง ท่านผู้ใหญ่บางท่าน ไปกล่าวสุนทรพจน์ที่ไหน อ้างพระพุทธเจ้าเขาว่าเชย ต้องอ้างฝรั่งจึงทันสมัย แถมภาษาอังกฤษนิดหน่อย แต่ก่อนที่จะกล่าวสุนทรพจน์มีการบูชาพระรัตนตรัย อรหัง สัมมา สัมพุทโธ ภควา ยกย่องบูชาพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปนั้นเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า เคารพพระพุทธเจ้าอย่างสุดยอด คนที่เคารพอย่างสุดยอด ทำไมอ้างคำพูดท่านไม่ได้ ทำไมมันเชย ผมว่าเชยเป็นเชย ใครจะว่าเชยก็เชย ไหนๆ เราก็เป็นชาวพุทธ เชื่อพระพุทธเจ้าของเรา ต้องยอมรับคำสอนของท่าน ยกย่องเชิดชูให้เกียรติท่าน บางคนถึงกับปลอมแปลง ดัดแปลงก็มี ไม่อ้างพระพุทธเจ้า แต่ว่าเอาของท่านนั่นแหละมาแก้นิดแก้หน่อยเป็นของตัวไปแล้ว ทำนองนี้ อย่างนี้ ท่านคิดว่าไม่น่าจะเป็นอย่างนั้น ท่านพูดเอาไว้ ก็พูดตามที่ท่านว่า เราเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ประการที่สอง มีศีลบริสุทธิ์ตามภูมิชั้นของตน มีรายละเอียดมาก ผมขอผ่าน ศีลตามภูมิชั้นของตนบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย ขาดเป็นอย่างไร ทะลุเป็นอย่างไร ด่างพร้อยเป็นอย่างไร เอาไว้

วันหลังค่อยพูดกัน ศีลต้องเป็นไท ต้องวิญญูชนสรรเสริญ ต้องไม่เป็นสีลัพพตปรามาส ต้องเป็นไปเพื่อสมาธิ อันนี้ผมเอาของพระพุทธเจ้ามาพูดเท่านั้น

ข้อ ๓. ต้องไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคลภายนอก ถ้าระหว่างกรรมกับมงคลภายนอก เอากรรมไว้ก่อน มงคลภายนอกไม่สำคัญ ในมงคล ๓๘ ไม่มีเรื่องของมงคลภายนอกเลย ดังนั้นในมงคล ๓๘ ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้เรื่องมงคล แต่ว่าใครจะยังถืออยู่เอาไปก่อน คล้ายๆ ว่ายังเยาว์อยู่ ต้องให้อาหารอ่อนไปก่อน คล้ายๆ กับว่าถ้าเราเลี้ยงสัตว์เอาไว้ สัตว์ที่ยังอ่อน เราต้องขังคอกไว้ก่อน มันออกไปไม่ได้ เดี๋ยวเสือกินหมด สัตว์ประเภทต่างๆ มันทำอันตรายเอา เราต้องขังคอกเอาไว้ก่อน เลี้ยงดูไว้ก่อน แต่พอเขาเจริญเติบโตแล้ว เขาก็บินไปได้เอง เพราะฉะนั้น นกที่ปีกกล้าขาแข็ง แล้วบินไปได้เอง แต่นกที่ยังอ่อนอยู่ต้องอยู่ในรังพ่อแม่ ต้องหาเหยื่อมาให้ก่อน อย่าเพิ่งให้ออกไป เพราะฉะนั้น บางทีขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพุทธบางอย่าง ดูว่าไม่ค่อยเหมาะสมอย่างนั้นๆ **เราเห็นใจที่ยังเป็นชาวพุทธที่ยังเยาว์อยู่ แต่ว่าเราต้องค่อยๆ สอนเขาไป อย่าไปหักด้ามพร้าด้วยเข่า เป็นการสร้างเวรสร้างภัย สร้างศัตรู แล้วเขาไม่เชื่อเราหรอก ค่อยๆ พูดกันไป พอเขาเจริญเติบโตขึ้นมาทางจิต ทางวิญญาณแล้วเขาทิ้งไปเอง** แต่ว่าต้องให้การศึกษาแก่เขาตลอดเวลา แล้วเขาจะทิ้งไปเอง จะดูฤกษ์ดูยาม ไปไหนต้องดูฤกษ์ดูยาม ถึงเวลาไปไหน ไปได้เลย ไม่ดูแล้ว ไม่พลาดรถไฟๆ มันออกเป็นเวลา ไม่ดูฤกษ์ บางคนต้องดูฤกษ์ จะออกจากบ้านเวลาเท่านั้น รถไฟมันก็ไปก่อนแล้ว ไปรถไฟไม่ทัน เสียฤกษ์เลย

ข้อ ๔. ไม่แสวงหาทักขิไณยบุคคลนอกพุทธศาสนา คบหาสมาคม ทำความดีต่อศาสนาอื่นใด ไม่ใช่ไม่ได้ แต่ว่าทำในฐานะเป็นสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่ในฐานะเป็นทักขิไณยบุคคล อย่างเราเป็นชาวพุทธ นิมนต์พระมาฉันที่บ้าน ทำบุญบ้าน อีกอาทิตย์หนึ่งต่อมานิมนต์อิหม่ามมาทำพิธี ต่อไปนิมนต์พระคริสต์มาอีก เอาอย่างไรกันแน่ ท่านห้ามอย่างนี้ บอกว่าไม่ดี

เพราะว่าวิถีชีวิตของเรามันต้องแน่นอนว่าจะเอาอย่างไร คล้ายๆ ว่าภรรยาของใคร เป็นภรรยาสามีกันแล้ว ไม่ได้ห้ามไม่ให้ไปคบหาสมาคมกับคนอื่น คบหาสมาคมได้ แต่ต้องในฐานะเพื่อนบ้าน ไม่ใช่ในฐานะสามี **เราเป็นชาวพุทธ เราคบหาสมาคมศาสนาอื่นได้ เอาข้าวสารไปแจกสุเหร่าได้ เอาข้าวสารไปเข้าโบสถ์คริสต์ได้ สงเคราะห์ช่วยเหลือกัน พระพุทธเจ้าไม่ห้าม แต่ว่าอย่าทำในฐานะเป็นทักขิไณยบุคคล อย่าให้เสมอกันกับพระสงฆ์ที่เรานับถือเป็นทักขิไณยบุคคล**

แล้วประการสุดท้ายของคุณสมบัติของชาวพุทธที่ดี **ข้อ ๕ ทำความดีแต่ในพุทธศาสนา** ไม่แสวงหาทางชีวิตอื่น นอกจากทางพุทธศาสนา เป็นชาวพุทธเต็มตัว เป็นพุทธที่แท้จริง พุทธว่าอย่างนี้ เราจะเอาอย่างนี้ จะดำเนินชีวิตแบบนี้ ทำตามลักษณะของชาวพุทธที่ดี ผมไม่ได้แจงรายละเอียดให้พิสดาร ทิ้งเอาไว้ให้ท่านถามตามสมควร

ตอบคำถาม

ถาม การศึกษาศาสนาต้องเป็นระบบ อยากจะเรียนถามว่าองค์ประกอบของระบบมีอะไรบ้าง

ตอบ การศึกษาพุทธศาสนานั้นต้องศึกษาทั้งระบบ คือเราศึกษาพุทธศาสนาทั้งหมดเลย คำว่าพุทธศาสนากับพุทธศาสตร์ เวลานี้เราใช้อยู่ ๓ คำ พุทธศาสตร์ แล้วก็พุทธศาสตร์ พุทธศาสนานั้นจะรวมเอาคำสอน รวมเอาพิธีกรรม รวมเอาทั้งหมดที่เกี่ยวกับศาสนา แต่ว่าพุทธศาสตร์จะไม่รวม เอาเฉพาะพุทธศาสนาในภาควิชาการ เพราะฉะนั้น เรียนพุทธศาสนาทั้งระบบ หมายความว่ามองดูพุทธศาสนาทั้งหมดเลย ไม่ใช่ส่วนใดส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้รู้จักพุทธศาสนาทั้งระบบ ต้องตั้งหน้าตั้งตาศึกษาอย่างทั่วถึง ไม่ใช่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา แต่ต้องทั้งหมด อันนี้นี่ความหมายของกระผม หมายความว่าคือ**การศึกษาศาสนาทั้งระบบ ไม่ใช่เป็นระบบนะครับ** ทั้งระบบ

ถาม ระบบส่งกำลังของรถยนต์ ต้องประกอบด้วย เกียร์ คลัช เพลา เฟืองท้าย นี่คือระบบของมัน พุทธศาสนาจะประกอบด้วยอะไรจึงจะเรียกว่าเป็นระบบ

ตอบ เรามีหลายชุดเช่นว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันนี้เป็นระบบหนึ่ง ศีล สมาธิ ปัญญา อันนี้ก็เป็นระบบหนึ่ง แล้วก็ทาน ศีล ภาวนา ก็อีกระบบหนึ่ง แล้วก็มีชุดอื่นๆ อีกมากมายที่เข้ามาประกอบเป็นตัวพุทธศาสนาทั้งหมด เพราะฉะนั้น พอศึกษาสมาธิ ต้องศึกษาสมาธิทุกระบบ จะเป็นระบบยุบหนอพองหนอ เป็นระบบสัมมาอะระหัง หรือระบบสติปัฏฐาน หรือระบบอะไรของสมาธิ ศึกษาหมดทุกระบบ ตามที่พระพุทธเจ้าสอนเอาไว้ เรารู้แล้วว่าสำนักนี้ใช้อย่างนี้ๆ เรารู้หมดแล้วว่าใช้ระบบอะไร แล้วเราก็เลยบอกใช้ได้ อันนี้หมายถึงอันนี้ๆ เรารู้เลยว่าระบบยุบหนอพองหนอนั้นคืออะไร อานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้าออกรู้ทันทีเลย จะเปลี่ยนวิธีไปอย่างไรก็ตามใจ แต่เรารู้ว่าเอามาอย่างไร เสร็จแล้วเราหมดข้อสงสัย ไม่มีปัญหา ใช้ได้ เชิญเลย ไปทำกับท่านได้เลย ไม่ผิด

ถาม ถ้าเราศึกษาพระไตรปิฎกครบ ๓ ชุด จะถือว่าเราศึกษาพุทธศาสนาทั้งระบบหรือเปล่า

ตอบ ทั้งระบบครับ คือในจุดนี้ วินัยว่าอย่างนี้ พระสูตรว่าอย่างนี้ พระอภิธรรมเขาว่าอย่างนี้ แม้จะต่างกันบ้างเล็กน้อย แต่โดยความแล้วเป็นอันเดียวกัน โดยความหมายแล้วเป็นอันเดียวกัน

ถาม ศึกษาพระไตรปิฎกฉบับย่อ เรียกว่าศึกษาทั้งระบบหรือไม่

ตอบ ทั้งระบบ แต่ว่าระบบย่อยครับ ทั้งระบบแต่เป็นระบบเล็ก บางทีก็ย่อเกินไปจนเราอาจจะไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงก็ได้ ก็ดีกว่าไม่รู้เลย ถูกต้องครับ

ถาม คำว่า สมมติ กับ บัญญัติ อธิบายให้ชัดได้อย่างไร

ตอบ เป็น synonym ครับ เป็นคำไขของกันและกัน เป็นไวพจน์

ใช้แทนกันได้ บางทีเราใช้คำว่าสมมติ บางทีเราใช้คำว่าบัญญัติ เช่นว่าชื่อของคนคือสิ่งสมมติอันหนึ่ง เป็นสิ่งที่เราบัญญัติขึ้นว่าคนนั้นชื่อนั้น คนนี้ชื่อนี้

ถาม (ผู้ถามเอ่ยชื่อท่านผู้หนึ่งว่า) คำว่าสมมติและบัญญัติไม่เหมือนกัน

ตอบ อันนั้นเป็นความเห็นของท่าน ที่กระผมเรียนตอนนี้เป็นความเห็นของผมว่าเป็น synonym เท่านั้นเอง สิ่งหนึ่งเราจะเรียกว่าสมมติก็ได้ บัญญัติก็ได้ เช่น กฎจราจร เป็นสิ่งที่เราสมมติว่าอย่างนั้นๆ หรือจะบัญญัติ เขาบัญญัติเอาไว้อย่างนี้ ก็อันเดียวกัน สมมติว่าป้ายอย่างนี้หมายความว่าอย่างนี้ใช่ไหมครับ เราจะใช้คำสมมติหรือบัญญัติก็ได้

ถาม สมมติสงฆ์ จะเรียกว่าบัญญัติได้หรือไม่

ตอบ สมมติสงฆ์เป็นคำที่ใช้กันจนแพร่หลาย เข้าใจกันแล้ว ก็เรียกว่าสงฆ์ตามวินัย ทีนี้วินัยนั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นบัญญัติขึ้นเพื่อสงฆ์ที่เป็นสมมติสงฆ์ คำว่าสมมติสงฆ์นั้นเป็นสิ่งที่เราเข้าใจกันว่าหมายถึงพระสงฆ์ที่บวชตามวินัยเท่านั้น และเราจะใช้บัญญัติสงฆ์ก็น่าจะได้ คือพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติเอาไว้พระสงฆ์ตามวินัยเท่านั้นเอง แต่ว่าเราใช้สมมติสงฆ์แพร่หลายแล้ว

ถาม ขอให้อธิบายเพิ่มเติมคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาข้อที่ ๕

ตอบ ข้อ ๕ เพียงว่าให้ทำบุญหรือทำความดีแต่ในพุทธศาสนา ไม่แสวงหาแนวทางชีวิตจากศาสนาอื่น หรือไม่แสวงหาแนวทางชีวิตอื่นจากพุทธศาสนา คือเป็นคำที่ขยายออกมาจากข้อ ๔ เท่านั้นเอง เป็นคำที่ตามมาจาก ข้อ ๔ ข้อ ๓ ชื่อกรรมดี กรรมชั่ว ข้อ ๔ ไม่แสวงหาทักขิไณยบุคคลนอกศาสนา และข้อ ๕ ทำความดีหรือทำบุญแต่ในศาสนา

ถาม คนที่ไปนมัสการท่านไสบาบา ถือว่าไปแสวงหาทักขิไณยบุคคลนอกพุทธศาสนาหรือเปล่า

ตอบ เข้าใจว่าไปในฐานะไปทดสอบ หรือไปดูว่าแปลกดี แต่ใจจริงเขานับถือพระพุทธเจ้า ผมเจอกับท่านที่ไปหลายคนแล้ว ท่านที่แปลหนังสือท่านไสบาบา ก็สนิมสนมคุ้นเคยกันมาก ท่านก็บอกว่าเขาทำอย่างนี้ได้ พระพุทธเจ้าต้องทำได้แน่ๆ เลย อะไรที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ เขาเลื่อมใสพระพุทธเจ้ามากขึ้น ว่าขนาดท่านไสบาบายังทำได้ขนาดนี้ พระพุทธเจ้าจะทำได้สักแค่ไหน เป็นไปอย่างนั้นครับ

ถาม แต่บางท่านที่ไปแล้ว ไปสวดมนต์ด้วย เป็นการปฏิบัติไม่ถูกต้องหรือเปล่า

ตอบ อันนี้ผมไม่ทราบพฤติกรรมของเขาโดยตรงว่าเขาทำอย่างไรก็เลยตอบไม่ได้

ถาม เป็นคำถามที่ต่อกัน เราเป็นพุทธศาสนิกชน เราไปเลื่อมใส มีการไปอ้อนวอน คือว่าทำปฏิบัติคล้ายๆ กัน คือเลื่อมใสในตัวท่านแรง ทีนี้ถือว่าเข้าเกณฑ์ในข้อที่ว่าทำบุญนอกขอบเขตพุทธศาสนาหรือไม่

ตอบ ผมไม่ทราบว่าใจของเขาเป็นอย่างไร มันอยู่ที่ใจของเขาว่าเป็นอย่างไร อย่างบางคนตั้งปัญหาว่า เป็นชาวพุทธแล้วไหว้ศาลพระภูมิขาดพระรัตนตรัยไหม การถึงพระรัตนตรัยขาดไหม บางคนตั้งปัญหานับถือพระรัตนตรัย แต่ไปบูชาศาลพระภูมิ ไตรสรณคมณ์คือการถึงพระรัตนตรัย ขาดไหม ถ้าตามความเห็นผมเห็นว่าไม่ขาด ถ้าหากไตรสรณคมณ์ขาด ต้องขาดจากการเป็นชาวพุทธ แต่ความเห็นผม ผมว่าไม่ขาด เหตุผลเป็นอย่างไร เพราะว่า **แม้ว่าจะบูชาศาลพระภูมิ นับถือศาลพระภูมิก็จริง แต่ว่านับถือสูงสุดคือพระพุทธเจ้า ใจยังเคารพสูงสุดในพระพุทธเจ้าอยู่ อันนี้เป็นแต่เพียงรองๆ ลงมา นับถือเทวดาบ้างใจมันยังอยากจะนับถืออยู่** ยังกลัวอยู่ เขาลือกันว่าพระภูมิบ้านนี้แรงนักยังกลัวอยู่ ก็เอาใจพระภูมิหน่อย แต่ว่าใจยังเคารพพระพุทธเจ้าในบ้านยังมีพระพุทธรูปบูชาทุกวัน พระภูมิยังอยู่ข้างบ้าน พระภูมิยังอยู่หน้าสนามยังไม่มีโอกาสขึ้นไปอยู่บนบ้านเลย แต่พระพุทธเจ้าสง่าผ่าเผยอยู่บนห้อง

ที่ดีที่สุด ไตรสรณคมณ์ยังไม่ขาด ทีนี้จะเป็นทำนองเดียวกันไหมครับ ตัวอย่างเรื่องพระภูมิกับตัวอย่างเรื่องที่อ้างถึงเมื่อกี้นี้ จะเป็นตัวอย่างเรื่องคล้ายๆ กันไหมครับ

ถาม มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง

ตอบ ตอนนี้มีหลายระดับอยู่ จัดเป็นระดับๆ หลายระดับอยู่ เราก็อนุโลมให้กัน เห็นใจ เข้าอกเข้าใจ บางคนไม่ได้แขวนพระแล้วไม่สบายใจ ออกจากบ้านมาตั้งไกลครึ่งทางแล้ว ต้องนั่งรถย้อนกลับบ้านไปเอาพระมาอีก ไม่ได้แขวนพระออกไปแล้วไม่สบายใจ **แต่บางคนสบายมาก ไม่ต้องมีพระ มีพระอยู่ในตัวคือพระธรรม**

ถาม ขอฟังอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการไม่ให้แสวงหาทักขิไณยบุคคลนอกพุทธศาสนา

ตอบ คือเป็นแต่เพียงว่า**ไม่ให้เป็นคนหลายใจ**เท่านั้น แต่สำหรับคนทำความดีต่อศาสนาอื่น ไม่ทรงห้าม มีคนมาถามพระพุทธองค์ว่า พระพุทธเจ้าห้ามสาวกของพระองค์ ห้ามพุทธบริษัทไม่ให้ทำบุญกับลัทธิอื่นอย่างนั้นหรือ **พระพุทธเจ้าท่านบอกว่าแม้แต่คนที่เทน้ำล้างภาชนะลงไปในดินด้วยความตั้งใจว่าให้สัตว์ที่อยู่ในดินนั้นอาศัยกิน เรายังกล่าวว่าได้บุญ เพราะฉะนั้น เรื่องอะไรที่จะไปห้ามคนไม่ให้ทำความดีกับมนุษย์อื่น แต่เรากล่าวว่าถ้าจะให้ได้มีอานิสงส์มาก ต้องทำกับผู้มีศีลเท่านั้น** แต่ท่านไม่ห้าม แต่ว่าไม่ให้เป็นคนหลายใจแบบชายสามโบสถ์ ชาย ๓ โบสถ์ไม่ใช่บวช ๓ หน บวชเป็นพุทธ บวช ๑๐ หน ก็ได้ไม่เป็นไร ชายสามโบสถ์คือโบสถ์คริสต์มั่ง โบสถ์อิสลามมั่ง โบสถ์พราหมณ์มั่ง โบสถ์พุทธ คือว่าเข้าโบสถ์นั้นออกโบสถ์นี้ ต่างศาสนาไม่รู้จะเอาอย่างไรแน่ ไม่รู้ว่าเป็นคนอย่างไรก็ไม่เข้าใจ ถ้าเราไปเจอคนแบบนั้นเข้าสักคนหนึ่ง เราก็แปลกใจว่าเขาเป็นคนอย่างไรทำนองนี้

๔

แก่นพุทธศาสนาสำหรับฆราวาส

บรรยายที่ธนาคารแห่งประเทศไทย
วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๗
แก่สมาชิกชมรมศึกษาและปฏิบัติธรรมของธนาคาร

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพครับ การบรรยายในครั้งนี้ก็คงเป็นไปตามหัวข้อที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งท่านทั้งหลายได้ทราบจากท่านประธานชมรมแล้ว ก็คือแก่นพุทธศาสนาสำหรับฆราวาส ก่อนอื่นกระผมใคร่จะขอแสดงความชื่นชมต่อชมรมฯ ของท่านทั้งหลาย ซึ่งเมื่อคราวที่แล้วรู้สึกว่าจะบางกว่านี้อีก คราวนี้ก็คับคั่งขึ้น แน่นหนาขึ้น แสดงว่าดีขึ้น เจริญขึ้น น่าชื่นใจมากขึ้น

สำหรับวันนี้เรื่องแก่นธรรมสำหรับฆราวาส เบื้องแรกกระผมขอตั้งปัญหาขึ้นมาก่อน ฆราวาสคือใคร ที่เรียกว่าฆราวาสนั้นคือใคร ถ้าแปลตามตัว ฆราวาสนั้นก็แปลว่าผู้ครองเรือน ผู้อยู่ในเรือน ผู้อาศัยอยู่กับเรือน บางทีก็ใช้คำว่า “คฤหัสถ์” ก็มี ใช้คำว่า “อาคาริก” ก็มี ฆราวาส คฤหัสถ์ อาคาริก มีความหมายเดียวกัน ทีนี้คำที่ตรงกันข้ามกับอาคาริก เช่น คำว่า “อนาคาริก” แปลว่าผู้ไม่ครองเรือน เช่น ผู้บวช เรียก อนาคาริก บางทีท่านอ่านหนังสือวรรณคดีจะเจอคำว่า “อนาคาริกมุนี” ผู้ไม่ครองเรือน มุนีมีอยู่ ๒ จำพวก คือพวกหนึ่งเรียกว่า อาคาริกมุนี มุนีที่ครองเรือน ผู้ครองเรือนก็เป็นมุนีได้ อนาคาริกมุนี มุนีผู้ไม่ครองเรือน คือนักบวช แล้วก็บางทีใช้คำว่า “ฆราวาสมุนี” แปลว่ามุนีที่ครองเรือน หมายถึงใคร หมายถึง ผู้รู้ ผู้สงบที่ยังอยู่ครองเรือน สงบใจได้ ดับทุกข์ได้ตามฐานะของตน มนุษย์ทั้งหลายเรียกว่า ฆราวาสมุนี หรืออาคาริกมุนี บางคนก็บอกว่าเป็นฆราวาสมันหลีกทุกข์ไม่ได้ เป็นฆราวาสต้องทุกข์ ทุกข์นี้นะครับ จะเป็นฆราวาสหรือพระก็ทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น พระก็ทุกข์อย่างพระ ชาวบ้านก็ทุกข์อย่างชาวบ้าน ครูก็ทุกข์อย่างครู ทำงานธนาคารก็ทุกข์อย่างคนทำงานธนาคาร ไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ต้องทุกข์ แต่ว่ามีบุคคลบางพวก

ที่พยายามละทุกข์หรือมีศิลปะในการลดทุกข์ เรียกว่าพระอรหันต์ เป็นผู้ไม่มีทุกข์ อยู่เหนือทุกข์ อยู่ในโลก คลุกคลีอยู่กับคนที่มีทุกข์ และอยู่เหนือทุกข์

คราวที่แล้วกระผมได้เรียนท่านทั้งหลายแล้วว่า แม้เป็นชาวฆราวาสก็เป็นพระอริยะได้ เป็นโสดาบันได้ เป็นสกทาคามี หรือสกิทาคามีได้ เป็นอรหันต์ได้ คืออยู่เหนือทุกข์ได้เหมือนกัน ทีนี้พอพูดถึงเรื่องพระอริยะ บางคนก็ปิดหูเลย บอกพูดถึงพระอริยะไม่ฟังแล้ว เราเป็นไม่ได้ในชาตินี้ ไม่สนใจเรื่องพระอริยะ ถ้าเขาจะสมัครใจที่จะอยู่กับทุกข์หรืออยู่ภายในทุกข์ก็ตามใจ แต่ถ้าสมัครใจที่จะเดินตามพระอริยะ เพื่อจะได้ตามรอยบาทของพระอริยะได้บ้างตามสมควร นี่พูดถึงความหมายของคำว่าฆราวาส หรือคฤหัสถ์ หรือชาวบ้าน หรืออาคาริก กล่าวคือฆราวาสนี้มีอยู่ ๒ ประเภท ฆราวาสที่เป็นปุถุชนพวกหนึ่ง แล้วก็ฆราวาสที่เป็นอริยะ เรารู้ไม่ได้ว่าใครเป็นอริยะ แต่ฆราวาสเป็นอริยะนั้นมี พระที่เป็นอริยะก็มี อริยะแปลว่าผู้ประเสริฐ ผู้ที่สงบ ผู้ที่ห่างไกลจากข้าศึกคือกิเลส มีทั้งฆราวาสที่เป็นอริยะและนักบวชที่เป็นอริยะ

ฆราวาสที่เป็นปุถุชน คราวนี้มาถึงปุถุชน คนทั้งหลายก็มักจะบอกกับตัวเองและบอกกับคนทั้งหลายว่า ผมเป็นปุถุชน เพราะฉะนั้นผมจะละอะไรไม่ได้ เพราะความที่เป็นปุถุชน ผมละอะไรไม่ได้ อันนี้เรียกว่าลุอำนาจแก่ความเป็นปุถุชน คือนึกอยู่เสมอว่าเรานี้เป็นปุถุชนละอะไรไม่ได้ ต้องพระอริยะถึงจะละอะไรต่ออะไรได้ คราวนี้ถ้าจะถามว่าพระอริยะมาจากไหน มาจากปุถุชนหรือเปล่า ก็มาจากปุถุชน คนที่ละได้ก็เป็นอริยะ เพราะฉะนั้น ปุถุชนนี้มีอยู่ ๒ พวก พวกหนึ่งก็เรียกว่า**อันธปุถุชน** อันธะที่แปลว่ามืดบอด อันธปุถุชน แปลว่า ยังมืดบอด ไม่มีศีลไม่มีธรรม เรียกว่าถึงตาไม่บอด แต่ใจบอด บอดภายใน ไม่รับรู้ทั้งนั้น ศีลธรรมจริยธรรมเป็นอย่างไร ศาสนาเป็นอย่างไร ความประพฤติดีเป็นอย่างไร ไม่รับรู้ทั้งนั้น อันธปุถุชน ปุถุชนที่มืดบอด เหมือนกับคนบอด ท่านลองคิดดู

คนตาบอดภายนอก แล้วแถมทิ้งไม้เท้าเสียอีก อวดเก่ง เห็นคนตาดีเขาเดินโดยที่ไม่ต้องใช้ไม้เท้า ตัวเองก็เดินโดยที่ไม่ต้องใช้ไม้เท้าบ้าง แต่ตาบอดไม่ยอมใช้ไม้เท้า แปลว่าอวดดี เหมือนปุถุชนบางคนรู้ว่ายังเป็นอันธปุถุชน คือคนมืดบอดอยู่ แล้วก็มีใครไปแนะนำว่าอ่านหนังสือธรรมะเสียบ้าง ฟังธรรมเสียบ้าง สนใจธรรมสนใจศาสนาเสียบ้าง ไม่เอาไม่มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์กับการครองชีวิต อันนี้เรียกว่าตาบอดแล้วก็ทิ้งไม้เท้าเสียด้วย

ถ้าเปรียบธรรมะเหมือนกับไม้เท้าสำหรับนำทาง แล้วเขาก็ทิ้งไม้เท้าเสียด้วย คือว่าถ้าเปรียบเหมือนคนเดินในที่มืด มีคนบอกว่าถือตะเกียงไปด้วย ไม่ยอม ไม่ยอมถือตะเกียงไป ทิ้งตะเกียงเสียเลย แต่บางคนก็น่าคิดนะครับ บางคนก็ถือตะเกียงอยู่ เข้าใจว่าตัวถือตะเกียงอยู่ แต่ตะเกียงดับเสียเมื่อไรไม่รู้ อันนี้ก็มี คือเข้าใจว่าตัวประพฤติธรรมอยู่ เข้าใจว่าตัวสนใจธรรมอยู่ แต่ในขณะเดียวกันก็ไปกระทำอะไรที่มันตรงกันข้ามกับการประพฤติธรรม อันนี้เรียกว่าตะเกียงดับแล้วโดยไม่รู้ตัว

ปุถุชนก็มีอยู่ ๒ จำพวก คือ **อันธปุถุชน** ปุถุชนที่มืดบอด ไม่รู้เรื่องศีลธรรม ไม่รู้อะไรทั้งนั้น อีกพวกหนึ่งก็เรียกว่า **กัลยาณปุถุชน** ปุถุชนชั้นดี ฆราวาสชั้นดี มีศีลมีธรรม มีคุณงามความดี มีความสงบ แม้จะอยู่ในคนที่วุ่นวาย แต่ก็สามารถที่จะรักษาความสงบไว้ได้ในท่ามกลางความวุ่นวาย อันนี้เขาเรียกกัลยาณปุถุชน ปุถุชนชั้นดี ระดับดี คราวนี้ปุถุชนมีอยู่ ๒ จำพวก อย่างที่ได้เรียนแล้ว มาถึงอริยชน อริยชนมี ๔ จำพวกด้วยกัน อันนี้ไม่ต้องกล่าว ตั้งแต่พระโสดาถึงพระอรหันต์

เราจะกล่าวแก่นธรรมสำหรับฆราวาส ที่จะกล่าวในที่นี้จะจำกัดวงให้แคบเข้ามา คือสำหรับฆราวาสที่เป็นปุถุชน จะเป็นอันธปุถุชนหรือจะเป็นกัลยาณปุถุชนก็ตาม แต่ก็มีหลายแก่นด้วยกัน พูดถึงแก่นธรรมสำหรับฆราวาสว่า ฆราวาสควรจะสนใจธรรมะเรื่องอะไรบ้าง ควรจะมีธรรมเรื่องอะไรบ้าง พูดกันอย่างนี้ก็มีเยอะทีเดียว แต่ว่าพระธรรมนี้

ท่านทั้งหลายแม้จะมีมากมายเหลือเกินก็จริง แต่ว่าคล้ายๆ กับเถาวัลย์ต้นหนึ่ง รากมันก็มีรากเดียว แล้วก็มีลำต้นขึ้นมา แล้วเป็นกิ่งเป็นอะไร เถาวัลย์จะแผ่กระจายไปทั่วหมด ถ้าขึ้นที่ต้นไม้มันก็แผ่กระจายไปที่ต้นไม้ ถ้าเราจับเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของเถาวัลย์แล้วเขย่า จับที่โคนหรือจับที่ปลายเขย่าดู มันจะกระเทือนไปหมดทั้งต้นเลย อันนี้**ลักษณะของเถาวัลย์เป็นอย่างไร ลักษณะของธรรมะก็เป็นอย่างนั้น ท่านจับให้ได้สักหมวดหนึ่ง แล้วธรรมะอื่นๆ เป็นอันมากจะกระเทือนถึงหมด ท่านปฏิบัติเพียงหมวดเดียวแล้วเหมือนกับได้ธรรมะหมวดอื่นๆ ด้วย กระผมจึงเรียนว่าคล้ายๆ กับเถาวัลย์หรือเราจะพูดเป็น Network เหมือนตาข่ายหรือร่างแหเอาค้อนไปทุบเข้าตรงไหนสักแห่งหนึ่ง แรงสั่นสะเทือนจะไปถึงหมดเลย**

หรือเปรียบธรรมะเหมือนสระน้ำก็ได้ ถ้าท่านเอาก้อนหินโยนลงไปมุมใดมุมหนึ่งของสระน้ำ แรงกระเทือนตรงนั้นจะมีมาก แต่ความกระเพื่อมจะไปทั่วสระ เพราะฉะนั้น ธรรมะแม้จะมีมากมายจนน่ากลัว ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เป็น idiom ไม่มีใครไปนับครบหรอกว่า ๘๔,๐๐๐ ทั้งขาดทั้งเกิน ขาดบ้างเกินบ้าง แต่เป็น idiom ของภาษาธรรมะ ภาษาศาสนา ถ้าเป็นหมื่น เขาก็จะเป็น ๘๔,๐๐๐ มันมากเหลือเกิน มันเยอะ ถ้าจำนวนร้อย ก็จะเป็น ๕๐๐ โจร ๕๐๐ เกวียน ๕๐๐ ถ้าลดลงมากว่า ๕๐๐ ก็จะเป็น ๒๕๐ หรืออะไรทำนองนี้ มันเป็น idiom อยู่ เพราะฉะนั้นที่ว่า ๘๔,๐๐๐ หรือมากมายก่ายกอง ก็เป็นแต่เพียงว่ามันเยอะเหลือเกิน นับก็ใส่ตัวเลข ๘๔,๐๐๐ เข้าไป แต่ถึงกระนั้นก็มีความยึดโยงกันอยู่ กระผมยกตัวอย่างเช่นว่าพรหมวิหาร ๔ สำหรับฆราวาสจะต้องมีฆราวาสธรรม ๔ อันนี้ตรงเลย **ฆราวาสธรรม ๔** ที่ท่านฟังทีวีออกกันอยู่แทบทุกวัน ฆราวาสธรรม ๔ ของพระพุทธเจ้า ให้มีสัจจะ มีความจริงใจ *ทมะ* รู้จักข่มใจ *ขันติ* รู้จักอดทน *จาคะ* รู้จักเสียสละ ที่เขาบอกว่าเป็นพระบรมราโชวาท ฆราวาสธรรม ๔ นั้น อันนี้ ๔ ข้อ **สังคหวัตถุ ๔** ธรรมะสำหรับเป็นเครื่องประสานสังคมให้อยู่กันเป็นสุข ก็ ๔ เหมือนกัน

ทีนี้อีกอันหนึ่ง **อธิษฐานธรรม ๔** แปลว่าธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมที่เป็นฐาน เป็นที่มั่นสำหรับที่จะให้คุณธรรมอื่นๆ งอกเงยขึ้นมาจากธรรมที่เป็นฐาน เป็นที่มั่น **พรหมวิหาร ๔** ท่านได้ยินจนชินหูแล้ว ฆราวาสธรรม ๔ ท่านก็ทราบจนชินหูแล้วเหมือนกัน สังคหวัตถุ ๔ ท่านก็ทราบกันอยู่มากแล้ว ผมขอผ่านไป ผมจะเรียนท่านในที่นี้ เอาแก่นธรรมสำหรับฆราวาสสัก ๔ ข้อ คือหมวดธรรมที่เรียกว่า **อธิษฐานธรรม** ที่ท่านเขียนคำว่าอธิษฐาน อยากได้นั่นอยากได้นี่ อธิษฐานธรรมหมายถึงธรรมซึ่งเป็นที่มั่นหรือเป็นฐานอันมั่นคงของบุคคล เป็นพื้นฐานแห่งจิตใจ เพื่อสร้างคุณงามความดีให้ยิ่งขึ้นไป **นี่คือความหมายของคำว่าอธิษฐานธรรม**

ทั้ง ๔ หัวข้อนี้ ผมจะอธิบายไปสั้นๆ ให้พอได้ใจความเท่านั้น แล้วจะเหลือเวลาให้ท่านซักถาม เพราะว่าภาคซักถามนี้ได้ประโยชน์มาก แล้วก็ไม่ค่อยน่าเบื่อเหมือนกับนั่งฟังเฉยๆ **อธิษฐานธรรม ๔ ได้แก่**

ประการที่หนึ่ง ท่านให้ไว้ว่า**ปัญญา** ความหมายของปัญญาก็คือความรอบรู้ ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง เป็นเครื่องทำลายความเขลาหรือความมืดมนของชีวิตได้ ท่านลองคิดดูว่ามนุษย์เรานี่เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ที่ถามว่ามนุษย์คือใคร มนุษย์ก็คือสัตว์โลกชนิดหนึ่งเท่านั้น แต่มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์มาก เพราะอะไร เพราะมนุษย์มีปัญญา มีคุณธรรม มีปัญญาที่จะแก้ปัญหาอะไรได้สารพัดอย่าง ไม่ค่อยปรากฏว่ามีสัตว์โลกประเภทไหนสร้างตึกได้ สร้างห้องแอร์คอนดิชั่นได้ ทำอะไรต่ออะไรได้ ไม่มี แม้ว่าเราจะมีมาในโลกเกือบจะพร้อมๆ กัน แต่มนุษย์มีปัญญา มีความรอบรู้สารพัดอย่าง **แต่ที่น่าเสียดายอยู่นิดหนึ่งก็คือว่ามนุษย์ที่ไม่สนใจในธรรมะนี้ เอาปัญญาไปให้กิเลสมันใช้ คือปัญญามนุษย์ไม่เป็นอิสระ คนที่มีปัญญาอิสระจะเป็นคนที่เก่งมาก ฉลาดมาก ทำอะไรได้ดีมาก ปัญญาเขาอิสระ เพราะว่าปัญญาเขาไม่ถูกครอบงำโดยกิเลส** ท่านลองนึกดูว่าคนที่เฉลียวฉลาด แต่ว่าจิตใจต่ำเพราะเหตุที่ถูกกิเลสครอบงำ แล้วกิเลสที่ครอบงำเขาอยู่นั้น จะเอาสติปัญญาของเขาไปใช้หมดเลย อันนี้น่าเสียดาย มนุษย์สามารถผลิตวัตถุสำหรับทำลายมนุษย์

หรือสำหรับทำลายอะไรได้มากมายซึ่งกลัวกันอยู่เวลานี้ กลัวกันเหลือเกิน กำลังต่อต้านกันอยู่ทั่วโลก ปัญญาของมนุษย์ ตัวมนุษย์เอาปัญญาเหล่านี้ไปสร้างสิ่งที่จะมาทำลายมนุษย์ แล้วก็มีอีกเยอะแยะไม่ใช่น้อย ท่านคิดต่อได้เอง อันนี้น่าสนใจอยู่อันหนึ่ง **ถ้าปัญญาของมนุษย์ได้รับการควบคุมโดยคุณธรรมแล้ว โลกนี้น่าอยู่มากเลย จะน่าอยู่มากเหลือเกิน ถ้าปัญญาได้รับการควบคุมโดยคุณธรรมจะไม่มีโทษ ไม่มีภัยอะไรเลย**

ท่านทั้งหลายคงเห็นด้วยกับกระผมว่า ในชีวิตฆราวาสมีความจำเป็นในการที่จะต้องใช้วิชาความรู้มาก มากเหลือเกินในการประกอบอาชีพ ท่านทั้งหลายยอมรับ ผมคิดว่าอย่างนั้น ในชีวิตของฆราวาส เราซึ่งคิดว่าจะต้องประกอบอาชีพ จะต้องเป็นอยู่อย่างฆราวาส จะต้องใช้สติปัญญาในการประกอบอาชีพมากเหลือเกิน ถ้ามีสติปัญญามากเท่าไร ก็มีโอกาสที่จะเลือกอาชีพ ประกอบอาชีพทำงานได้ดี มีความเป็นอยู่ดีมากเท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว **ท่านจึงสอนว่าอย่างน้อยที่สุดควรจะให้รู้อะไรจริงสักอย่าง** รู้แน่ๆ รู้จริงๆ ที่เจาะลึกลงไป หรือที่สุภาษิตทางการศึกษาเขาบอกว่า To know something in everything; to know everything in something ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นเครื่องหมายของผู้มีการศึกษา

ในวรรคแรกนั้น คือรู้บางสิ่งบางอย่างในทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นฐานอย่างนักเรียนมัธยมเรียนตั้ง ๑๘ วิชา เยอะแยะไปหมดเลย เพื่อต้องการให้รู้อย่างละนิดอย่างละหน่อย วิชานั้นให้รู้นิด วิชานี้ให้รู้หน่อย วิชาโน้นให้รู้หน่อย ไม่รู้จริงสักอย่าง แต่ว่าเป็นฐานเอาไว้ แล้วพอเรียนสูงขึ้นไปๆ ปริญญาตรีวิชาน้อยลง ปริญญาโทวิชาน้อยลง ทำปริญญาเอกเรียนวิชาเดียว ทำวิทยานิพนธ์วิชาเดียว To know everything in something รู้ทุกสิ่งทุกอย่างในอย่างเดียว เจาะลึกลงไปให้รู้อย่างนั้น บางคนได้ดอกเตอร์ทางเรื่องแมลง ทำเรื่องแมลงเรื่องเดียว แล้วก็ยังมีขอบเขตอีกว่าแมลงประเภทไหน เพราะฉะนั้นคุณธรรมคือปัญญานี้ จึงมีความจำเป็นเหลือเกินสำหรับชีวิตฆราวาส แม้ในเรื่องการครองชีพ ซึ่ง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกล่าวว่า ความรู้ในการครองชีพนั้นถือเป็นความสำเร็จอย่างต่ำในชีวิตมนุษย์ แม้จะเป็นความสำเร็จอย่างต่ำ เรายังต้องใช้สติปัญญาอย่างเหลือหลาย แล้วคนที่มีปัญญาน้อยก็มีทางเลือกได้น้อย ต้องลำบากยากเข็ญมากมาย ท่านทั้งหลายก็ทราบ ผมผ่านไปนะครับ

ทีนี้บางทีก็มีปัญญาบางอย่างในการประกอบอาชีพ แต่คนที่มีปัญญาในการประกอบอาชีพนั้นเอง บางทีเมื่อมีปัญหาในการประกอบอาชีพแล้วก็กลายมาเป็นปัญหาชีวิตขึ้น แก้ปัญหาไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะว่ามีปัญญาในการประกอบอาชีพก็จริง แต่ว่าขาดปัญญาในการวินิจฉัยเหตุการณ์ชีวิต ขาดปัญญาในการแก้ปัญหาของชีวิตซึ่งมีมากกว่า เมื่อมีปัญหาชีวิตแบบนี้จะแก้ปัญหาอย่างไร ซึ่งจะต้องอาศัยคุณธรรมเป็นอันมาก อาศัยความสงบทางใจ อาศัยอะไรอีกหลายอย่าง ที่เขามืดมนต่อปัญหาชีวิต เขาจะแก้ปัญหาไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาธรรม จะต้องปฏิบัติธรรม จะต้องทำใจให้สงบเพื่อแก้ปัญหาชีวิตได้ **อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านบอกว่ามีความรู้ทางโลกอย่างเดียว เหมือนคนมีตาข้างเดียว มีความรู้ทางธรรมอย่างเดียว เหมือนคนมีตาข้างเดียว ต้องรู้ทั้งโลกและทางธรรม จึงจะเรียกว่าเป็นผู้มีนัยน์ตา ๒ ข้างบริบูรณ์ ถ้าลองปิดตาเสียข้างหนึ่ง แล้วลองอ่านหนังสือดูซิครับ อ่านหนังสือดู มองไม่ชัดครับ ปิดเสียข้างหนึ่งแล้วลองอ่านหนังสือดู ไม่ชัด ต้อง ๒ ตา ถึงจะอ่านชัดเจน คนมีปัญญาทางโลกและทางธรรมประกอบกัน เฉียบแหลมมากเลย มันเกื้อหนุนกันจริงๆ เลย**

เมื่อคืนนี้ผมก็คุยกับวิศวกรคนหนึ่ง ภรรยาเขาก็นั่งฟังอยู่ด้วย เขาก็อยากให้ภรรยาเขาสนใจในธรรม ภรรยาเขาก็ไม่สนใจเท่าไร แต่ก็ไม่ขัดขวาง เขาบอก แหม ธรรมทำให้คนฉลาดจริงๆ เขาสนใจ เขาเรียน เขาถามผมว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น ทำไมคุณถึงสนใจธรรมะ ศึกษาธรรมะ แต่ต้องศึกษาถูกระบบนะครับ ท่านโปรดอย่าลืมนะ การศึกษาธรรมะไม่ถูกระบบ โง่ไปเยอะเลย เพราะว่าเหมือนกับขุดหลุม ขุดลงไปๆ ยิ่งลึกลง

ไปยิ่งมืด ถ้าหากไม่ให้ความกว้างด้วย ขุดลึกต้องให้กว้างๆ ด้วย ถ้าลึกอย่างเดียวแล้วแคบ จะมืดและร้อนด้วย บางคนร้อนวิชา ร้อนธรรมะแล้วก็ร้อนวิชา อยู่ที่ไหนนั่งที่ไหน ต้องคุยธรรมะ ใครสนใจไม่สนใจไม่รู้ฉันคุยธรรมะอย่างเดียว ทำให้คนอื่นเขาเบื่อหน่าย พอมืดแล้วก็ร้อน ต้องให้ถูกระบบ เพราะฉะนั้นผมตอบเขาว่า ถ้าคุณศึกษาธรรมแล้วฉลาด ก็เพราะว่าพระธรรมหรือธรรมะนั้นมาจากคนที่ฉลาดที่สุด คือใคร คือพระพุทธเจ้า ใครๆ ก็ยอมรับว่าพระพุทธเจ้าเป็นคนที่ฉลาดที่สุด คนในโลกเขาก็ยอมรับกัน เมื่อพระธรรมนั้นเป็นผลิตผลของคนฉลาด แล้วทำไมเราผู้ที่ศึกษาสิ่งนั้นไม่ทำให้ฉลาด ไม่ทำให้คนเป็นคนฉลาด นี่เหตุผลที่ตรงไปตรงมา ไม่มีอะไรลี้ลับซับซ้อนอะไร พระธรรมแต่ละข้อแต่ละตอน แต่ละบท ก็มาจากปัญญาอันล้ำเลิศของคนที่ล้ำเลิศคือพระพุทธเจ้า ตรองตามแล้วก็เห็น อ้อ จริงๆ พยายามที่จะหาธรรมอะไรสักข้อหนึ่งมาค้านว่าไม่จริง ไม่ได้ ยังหาไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านที่ยอมเสียเวลาไปเรียนอะไรต่ออะไรมากมาย พอหันมาเรียนธรรมเข้า อ้อ ของดีอยู่ตรงนี้

มีท่านผู้ใหญ่ที่ผมเคารพนับถือท่านหนึ่ง ท่านเป็นอาจารย์ จบปริญญาเอก ไปเมืองนอกมานานแล้ว ก็เป็นนักการศึกษา เมื่อก่อนนี้ท่านก็ แหม จะพูดเรื่องการศึกษา เรื่องอะไร เอาของฝรั่งของอะไรมาหมดเลย ตอนหลังมาสนใจศึกษาธรรมะ ผมไปคุยกับท่านบ่อยครับ บางทีก็ ๒-๓ เดือนครั้ง บอกไม่เอาแล้ว ต่อไปนี้ไม่เอาแล้ว เอาของพระพุทธเจ้า ชื่นอกชื่นใจเหลือเกิน เอาของพระพุทธเจ้า การศึกษา การอะไร อริยสัจ ๔ นี้ ทำการศึกษาแบบอริยสัจ เอาการศึกษาแบบอริยสัจ มาเจอขุมทรัพย์มหึมาเข้า แหม เราเสียเวลาชีวิตไปเกือบหมดเลย ท่านว่าอย่างนั้น เกือบหมดเลย ไม่ได้พระธรรมเลย มาศึกษาเอาตอนนี้ เล่าให้ฟังว่าได้ปัญญา ทำไมการศึกษาธรรมแล้วจึงเกิดปัญญา **ทำไมการศึกษาธรรมแล้วจึงเกิดปัญญา เพราะว่าพระธรรมมาจากบุคคลที่มีปัญญาล้ำเลิศ อันนี้คือพระพุทธเจ้า**

เรื่องโลกหน้า บุคคลไม่มีสัจจะ มักพูดเท็จ และไม่เชื่อเรื่องโลกหน้า จะไม่ทำบาปเป็นไม่มี

สัจจะในที่นี้ ท่านหมายเอาสัจจวาจา คือ ความจริงทางวาจา หมายความว่าพูดจริง

อย่างไรก็ตาม คำจริงที่นักปราชญ์ท่านสรรเสริญนั้น ต้องเป็นความจริงที่มีประโยชน์ และถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดังภาษิตของพระวังคีสเถระว่า

สจฺเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺฐิตา

สัตบุรุษทั้งหลายตั้งอยู่ในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมคือถูกต้อง

ดังนั้น สัจจะที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร และไม่ถูกต้อง แม้จะจริงปราชญ์ท่านก็ไม่สรรเสริญ

คำเท็จ แต่ผู้พูดมุ่งประโยชน์ และสำเร็จประโยชน์อย่างดีทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง ท่านให้อภัย ไม่ถือเป็นบาป ตัวอย่างเช่น หมออาจกล่าวเท็จแก่คนไข้ของตนเอง เพื่อไม่ให้คนไข้เสียกำลังใจ เพื่อให้มีกำลังใจ โรคจะได้หายเร็ว เพราะท่านว่ากำลังใจของคนไข้สำคัญกว่ายา หมอจึงต้องให้กำลังใจแก่คนไข้เสมอ แม้รู้ว่าต้องพูดเท็จบ้างก็ยอม

การพูดเท็จที่มีโทษมากทั้งทางโลกและทางธรรมก็คือ การพูดเท็จที่หักรานประโยชน์ผู้อื่น ใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ยกย่องตนเกินความจริง เช่น การอวดอุตริมนุสสธรรมของภิกษุ ท่านปรับอาบัติถึงปาราชิกสิ้นสภาพของความเป็นภิกษุ ตัวอย่างเช่น ตนไม่ได้ฌาน วิปัสสนา มรรค ผล นิพพาน แต่อวดต่อชาวบ้านว่าได้คุณธรรมเหล่านั้น ถ้ามีจริงท่านก็ไม่ยอมให้อวดแก่ชาวบ้าน ใครอวดปรับอาบัติปาจิตตีย์ ผู้อวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตนท่านถือเป็นมหาโจรชั้นยอด (อคฺโค มหาโจโร)

ดังที่ผมกราบเรียนท่านทั้งหลายเมื่อคราวก่อนว่า พุทธศาสนิกสับสนยุ่งไปหมดแล้ว เวลานี้ไม่รู้ว่าสำนักไหนถูก ไม่รู้สำนักไหนผิด ไม่รู้ทำสมาธิแบบไหนถึงจะถูกต้อง ถึงจะได้เป็นอรหันต์เร็ว เพราะอะไรครับ เพราะปัญญาในเรื่องนี้ของเราไม่มี เราวินิจฉัยไม่ได้ ว่าอันไหนไม่ถูก หรือถูกทั้งหมด อันไหนจะทำให้เป็นอรหันต์เร็ว เป็นพระอริยะเร็ว แล้วก็เลยเผลอไปสนิทเลยครับท่านทั้งหลาย อยากเป็นพระอริยะ อยากเท่าไรก็ไม่ได้เป็นมากเท่านั้น เพราะตัวความอยากนั้นเป็นตัวกิเลสที่มากั้นเอาไว้เสียแล้ว ตัวอย่างพระอานนท์ ท่านอ่านประวัติพระอานนท์ อยากเป็นพระอรหันต์ อยากเป็น อยากเป็น ทำใหญ่เลย เอาให้ทันวันสังคายนา เขาจะสังคายนากันพรุ่งนี้ ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ บุกใหญ่เลยไม่ได้เป็น เอาล่ะนอนดีกว่า พอล้มลงจะนอน ศีรษะยังไม่ถึงหมอน เท้ายังวางไม่เรียบร้อยเลย สำเร็จอรหันต์ สำเร็จไปเลย ถามว่าพระอานนท์สำเร็จอรหันต์ในอิริยาบถไหน บอกไม่ได้ อิริยาบถใด ไม่ใช่นอน ไม่ใช่นั่ง ไม่ใช่ยืน ไม่ใช่เดิน กำลังจะนอน นั่งก็ไม่ใช่ ยืนก็ไม่ใช่ เดินก็ไม่ใช่ พระอานนท์แปลกกว่าเพื่อน ทีเดียวสำเร็จเลย ความอยากมันหายไป

ผมเคยมีประสบการณ์เรื่องนี้เหมือนกัน มีอยู่ระยะหนึ่ง ผมไปเรียนหนังสือที่ประเทศอินเดีย ผมก็อยากจะรู้ อยากจะดู อยากเท่าไรมันยิ่งไม่รู้เท่านั้น กลัวจะเรียนไม่ทันสอบไม่ทัน อยากจะดู ภาษาก็ไม่ใช่ภาษาของเรา เป็นภาษาอังกฤษ ต้องใช้ตำราภาษาของเขา อยากจะรู้ อยากเท่าไรก็ไม่รู้ วันหนึ่งปิดไฟหมดเลยในห้อง นั่งคิดว่าจะทำอย่างไรดี ธรรมะก็เรียนมาเยอะ มันอะไรกันนี่ จะเอาธรรมะอะไรมาใช้ ปิดไฟนั่งปรึกษาคุยกับตัวเอง อ้อ เจอแล้วนี่ สมุทัยนี่เอง ตัณหานี่เอง อยากมากเหลือเกินจะรู้ มันไม่รู้ เป็นทุกข์เลย จับได้ ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไปไม่อยากรู้ เลิกเรียนหนังสืออย่างเดียว มันแจ่มใสขึ้นมา อะไรที่ไม่รู้ก็รู้ มันเกิดเข้าใจขึ้นมาหมดเลย รุ่งเช้าขึ้นมา อะไรที่ไม่เข้าใจก็เข้าใจ ตั้งแต่วันนั้นมา ความทุกข์ ความไม่สบายอกสบายใจอะไรต่างๆ มันหายไปหมดเลย เรียนหนังสือด้วยความสงบเรียบร้อย ได้มาโดยปกติสุข โดยไม่มีปัญหาอะไรเลย

เพราะฉะนั้น **จงเอาชนะทุกข์แต่ว่าอย่าไปอยากเป็นพระโสดา อย่าไปอยากเป็นพระอรหันต์อะไรมันมากนักเลย เอาเพียงว่าเอาให้ชนะทุกข์หรือความทุกข์ที่มันครอบงำอยู่ให้ได้ก็พอแล้ว แล้วก็ท่านจะได้ผลโดยไม่รู้ตัว** ทำเหตุให้บริบูรณ์แล้ว ผลมันจะเกิดขึ้นเอง **แบบที่พระพุทธเจ้าท่านบอกว่าอยากจะไปฝั่งโน้น แล้วนั่งลงที่ฝั่งนี้ แล้วก็อ้อนวอนว่าขอให้ไปถึงฝั่งโน้นเถิด หรือขอให้ฝั่งโน้นเลื่อนมาหาเถิด มันไม่มีทางที่จะเป็นไปได้** พระพุทธเจ้าบอกว่าแม่ไก่ที่ออกไข่แล้ว ถ้าไม่ฟัก ถึงปรารถนาจะให้ลูกเจี๊ยบมันออกมา มันก็ไม่ออก แต่ถ้าฟักด้วยดีแล้ว บริบูรณ์แล้ว ถึงไม่ปรารถนาจะให้ลูกออกมา ลูกไก่จะต้องออกมาแน่ๆ ขอให้ฟักให้ดี เด็กๆ ที่เรียนหนังสืออยู่เหมือนกัน ทำนองเดียวกัน ไม่ต้องไปอยากอะไรมากนัก ทำหน้าที่เรียนของตัวให้ดีเท่านั้น แล้วทุกอย่างจะเรียบร้อย

อะไรเป็นตัวปัญหาในชีวิตคน ก็คือความทุกข์นั่นเอง คนที่เก่งที่สุดก็คือคนที่แก้ปัญหาทุกข์ได้ดีนั่นเอง เหตุเกิดของปัญญา ผมผ่านไปนะครับ ซึ่งมีอยู่ ๓ อย่าง อันหนึ่งเขาเรียกว่าปัญญาที่ได้จากการฟัง การเรียน การศึกษา การอ่าน อะไรพวกนี้ *"สุตมยปัญญา"* ซึ่งไปตรงกับของปรัชญาตะวันตกเขาเรียก Empirical knowledge ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส เกิดจากการฟัง จากการดู จากการที่อาศัยประสาทสัมผัสนี้ อีกอันหนึ่งก็เป็นปัญญาที่ได้จากความคิด *"จินตามยปัญญา"* ภาษาอังกฤษเรียกว่า Rational Knowledge อีกอันหนึ่งก็เกิดมาตรงกันเข้าอีก ทางศาสนาพุทธเราเรียก *"ภาวนามยปัญญา"* ภาษาอังกฤษเรียกว่า Intuitive knowledge ปัญญาที่ได้จากการอบรมฝึกฝน ไม่ว่าจะอบรมอะไร ไม่ว่าจะฝึกฝนอะไร ไม่ว่าจะทำอย่างไรจนถึงขั้นสูง ก็คือการอบรมจิตที่เขาเรียกว่า จิต*ตภาวนา* อบรมจิตด้วยสมาธิ ด้วยวิปัสสนา นั่นในระดับสูง ในระดับธรรมดาก็หมายถึงว่าอบรมทุกอย่างที่ได้จากประสบการณ์ตรงนั่นเอง ก็เรียกว่า *ภาวนามยปัญญา* หรือที่ทางปรัชญาตะวันตกเขาเรียกว่า Intuitive knowledge ความรู้ที่ได้จากญาณพิเศษ หูทิพย์ ตาทิพย์ รู้ใจคนอื่น อะไรพวกนี้ ซึ่งใน sense ปกติเราใช้ไม่ได้ ต้องใช้ญาณพิเศษและความรู้ อย่างนี้ก็

แน่นอนมาก

ทีนี้วิธีปลูกฝังปัญญา (ปัญญาวุฒิธรรม) ก็มีหลายอย่าง เช่นว่า *รู้จักคบคนดี (สัปปุริสสังเสวะ) หมั่นฟังคำสั่งสอนของคนดี (สัทธัมมัสสวนะ) มีโยนิโสมนสิการ* หรือ systematic thinking ความคิดเป็นระบบ มีความคิดเป็นระบบ ภาษาพระเขาเรียก "โยนิโสมนสิการ" แล้วก็การปฏิบัติธรรม ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล ทำทุกอย่างให้สมควรแก่กาลเทศะและบุคคล ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ตรงต่อจุดมุ่งหมาย *ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม* (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ) ปฏิบัติอะไรให้ตรงตามจุดมุ่งหมาย คือให้เป็น pure reason เป็นเหตุผลบริสุทธิ์ ไม่ใช่ข้างๆ คูๆ หรือว่าไม่เข้าถึงเหตุผล หรือแก่นแท้ของสิ่งนั้น ผมยกตัวอย่างเช่นในเมืองไทยเรานี้ มีนักประกอบพิธีกรรมมากมาย ทีนี้เราทราบไหมว่าแก่นของพิธีกรรม หรือว่าเหตุผลของพิธีกรรมอันนั้นมันคืออะไร ต้องให้รู้อันนั้น ไม่ใช่ทำสักแต่ว่าทำกันมา แล้วก็ทำกันไป โดยที่เราไม่รู้ว่าทำอะไร เพื่ออะไร ด้วยวัตถุประสงค์อะไร เขาทำกันมาอย่างนี้ก็ทำกันไปอย่างนั้น ใช้ไม่ได้ ไม่เป็นทางเกิดของปัญญา ไม่สามารถจะทำให้เกิดปัญญาได้

นั่นเป็นหัวข้อที่ ๑ ของอธิษฐานธรรม ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ธรรมซึ่งเป็นฐานอันมั่นคงของบุคคลในการที่จะก้าวหน้าไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง ประการแรกให้ไว้คือปัญญา เป็นแสงสว่าง เป็นการสาดแสงสว่างเข้าไปในจิตใจของคน ให้เขาได้รับแสงสว่างเสียก่อน

ผมขอเลื่อนมาหัวข้อที่ ๒ เลย **ประการที่สองท่านให้ไว้ว่าสัจจะ** อันนี้ของพระพุทธเจ้า ผมขยายความออกไปว่า จริงทางกาย วาจา ใจ จริงทางกาย ทำอะไรก็ทำจริง จริงวาจาก็เป็นคนพูดจริงเชื่อถือได้ เป็นคนมีวาจาเชื่อถือได้ เขาบอกว่าฆ่าช้างเพื่อที่จะเอางา เจรจาเพื่อที่จะได้ถ้อยคำ ถ้าเป็นคนที่เชื่อถือไม่ได้ มันก็เป็นคนที่ไม่มีเครดิตในสังคม ต้องมีสัจจะเชื่อถือได้ เป็นที่นิยมของสังคมทั้งหลาย มีเครดิตดี อันนี้เป็นของง่าย ท่านทั้งหลายเข้าใจดีอยู่แล้ว

ผมจะขอเสนอความคิดเห็นพิเศษ ๒ อย่าง เกี่ยวกับเรื่องสัจจะ มีคำในทางพุทธศาสนาอยู่ ๒ คำ คำหนึ่งเขาเรียก *"สัจจานุรักษ์"* แปลว่า รักษาสัจจะ คำที่สองเขาใช้คำว่า *"สัจจาภินิเวส"* แปลว่ายึดถือสัจจะ แต่ความหมายไม่ดี สัจจานุรักษ์ความหมายดี คืออะไรเป็นความจริงรักษาไว้ อะไรไม่ดีก็เขี่ยทิ้งไป คือเลือกสรรรักษาไว้ Protector of the truth เป็นผู้รักษาสัจจะ รักษาสิ่งที่เป็นความจริงเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น นักวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ล้มแล้วล้มอีก อะไรจริง เมื่อก่อนเชื่อกันว่าอย่างนี้ ต่อมาพิสูจน์ใหม่ ไม่จริงเสียแล้ว เอาใหม่ เอาของใหม่ นี่คือพวกรักษาสัจจะ แต่ถ้าสัจจาภินิเวส แล้วจะมีลักษณะเป็นยึดมั่นว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเป็นเท็จทั้งหมด ความยึดมั่นในลัทธิประเพณี ความยึดมั่นในสิ่งที่ถือๆ สืบๆ กันมา ความยึดติดในอะไรต่างๆ ที่มันควรจะทิ้งได้แล้ว ใจมันเข้าไปผูกพันว่าสิ่งนี้เราถือกันมานานแล้ว จะต้องทำกันต่อไป นี่เรียกว่าสัจจาภินิเวส ความหมายไม่ดี ใครก็ตามที่ทำอย่างนั้นก็เดือดร้อน

ท่านลองสำรวจดู ท่านเคยตั้งคำถามสำรวจดูว่าในสังคมไทยของเรานั้นมีสัจจาภินิเวสมากแค่ไหน มีสัจจานุรักษ์มากแค่ไหน อย่างไร แล้วค่อยคุยกันในภาคคำถามก็ได้ ตัวอย่างพระพุทธเจ้าเองนั้นเป็นสัจจานุรักษ์ ท่านเกิดในสังคมฮินดู เกิดในท่ามกลางศาสนาพราหมณ์ บางอย่างของฮินดูท่านรับ อะไรดีท่านรับ อะไรไม่ดีท่านโยนทิ้งเลย ไม่เอา นี่ท่านเป็น Protector of the truth คุ้มครองสัจจะ รักษาสัจจะ สิ่งที่เป็นจริงเท่านั้น

คราวนี้ต่อมาอีกนิดหนึ่งว่า สัจจะนั้นในทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า**จะให้ได้ประโยชน์ต้องเป็นสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม** คือถึงแม้เป็นความจริงแต่มันไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม เราก็ไม่รักษาสิ่งนั้น ไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม การพูดความจริง แต่ได้ทดสอบด้วยปัญญาแล้วว่าความจริงอันนี้ไม่เป็นประโยชน์และก็ไม่เป็นธรรม เช่นว่าเราจะกล่าวหาใครสักคนหนึ่งก็รู้สึกว่ามันไม่เป็นธรรมแก่คนที่เรา

กล่าวหาเขาเลย เขาไม่มีโอกาสแก้ตัวเลย เขาไม่มีโอกาสได้แก้ไขความเข้าใจอันนี้ของเราเลย เรากล่าวหาเขาข้างเดียว ไม่เป็นธรรม ก็อย่าใช้ ท่านไม่ให้ใช้ คือว่าเป็นความจริง แต่มันไม่เป็นประโยชน์ จริง ไม่ใช่ไม่จริง อะไรพูดออกไปแล้วทำให้คนตีกัน ทะเลาะกัน มีแต่เสียอย่างเดียว ก็ไม่รู้ว่าจะพูดทำไม นี่สัจจะ ก็ต้องเลือกนะครับ

คราวนี้ผมขอเลื่อนมาอีกหัวข้อหนึ่ง **จาคะ** ความเสียสละ เท่าที่เห็นด้วยปัญญาว่าควรจะเสียสละ ปัญญาจะต้องเข้ามาด้วย ไม่ใช่ว่าเสียสละตะพึดตะพือไป เห็นด้วยปัญญาว่าจะต้องเสียสละ ถ้าปัญญามันบอกว่าไม่สมควรจะเสียสละ ก็ไม่สมควร ผมจะถามความเห็นของท่านทั้งหลายถามทิ้งไว้ก่อนว่าขอทานที่มีอยู่เยอะเวลานี้ เราควรจะให้หรือไม่ให้ เรามองด้วยปัญญาแล้วควรจะให้ขอทานหรือไม่ให้ อันนี้ผมว่าจะต้องมีความคิดแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าควรให้ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่สมควรให้ แต่จะตัดสินได้อย่างนั้น แต่ละท่านก็ตัดสินด้วยปัญญาของตนนั่นเอง ใช้ปัญญาพิจารณา อันนี้ทิ้งไว้ก่อน จะให้หรือไม่ให้ หรือแม้แต่มีคนมาเรี่ยไรบริจาคเยอะแยะ บางทีขึ้นรถเมล์ก็เอาบาตรขึ้นมาบนรถเมล์ ไม่รู้ไปทำอะไรที่ไหน จะให้หรือไม่ให้ จะเสียสละหรือไม่เสียสละประการหนึ่ง

ที่นี้**ความเสียสละ ผมจะแยกออกเป็น ๓ ประเภท ประการที่หนึ่งก็สละทรัพย์สินนั่นเอง** ประการที่สอง สละสิ่งที่เคยถือมาจนเคยชินแต่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ขัดต่อเหตุผลต้องทิ้ง ถือเอาไว้ไม่ได้ เป็นสัจจาภินิเวส แล้วก็สิ่งนั้นจะเป็นการทำลายความสุขอันชอบธรรมของเรา **อีกประการหนึ่งก็คือ สละกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความยุ่งยากทั้งปวง** นี่เป็นการสละอย่างสูง อย่างในนิโรธ อริยสัจ ข้อนิโรธ พระพุทธเจ้าใช้คำว่า *จาคะ* ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ทรงใช้คำว่าจาคะ *สละกิเลส* ซึ่งเป็นเหตุของความยุ่งยากทั้งหลายทั้งปวง ท่านลองคิดด้วยใจเป็นธรรม สังคมมนุษย์มันยุ่งเพราะเหตุที่มนุษย์มีกิเลสมากนั่นเอง มีความเห็นแก่ตัวมากนั่นเอง

มีอะไรต่ออะไรมากนั่นเอง ซึ่งรวมอยู่ในกิเลสทั้งนั้น ทีนี้ก็คนเสียสละได้ทุกอย่างหาได้ยากมาก

เขามีสุภาษิตว่าอย่างนี้...

"สะเตสุ ชายะเต สูโร"
ในคนร้อยคน หาคนกล้าหาญได้ ๑ คน ร้อยเอาหนึ่ง

"สหัสเสสุ จะ ปัณฑิโต"
ในคนพันคนหาคนเป็นบัณฑิตได้ ๑ คน

"วากยัง สะตะสหัสเสสุ"
ในคนแสนคนหาคนที่พูดจริงได้ ๑ คน พูดจริงๆ ทุกอย่างเลย ไม่โกหกเลย แสนเอาหนึ่ง

"จาโค ภะวะติ วา นะ วา"
คนที่เสียสละได้ทุกอย่าง จะมีหรือไม่มีก็ยังไม่รู้ ยังตอบไม่ได้ว่ามีหรือเปล่า อย่างองค์พระพุทธเจ้าเรา ท่านเสียสละมาก อยู่ในประเภทหลังสุด จนคนบางพวกไม่เชื่อว่าคนอย่างนี้เกิดขึ้นแล้วในโลก คนอย่างพระพุทธเจ้าไม่น่าจะมีในโลก น่าจะเป็นเรื่องที่เขียนขึ้นมากกว่า

หัวข้อสุดท้ายที่ผมจะเรียนท่านทั้งหลายในชุดของอธิษฐานธรรม เขาเรียกว่า **"อุปสมะ"** แปลว่าความสงบ ความสงบใจ การทำใจให้สงบจากความวุ่นวายทั้งหลาย โดยเฉพาะความวุ่นวายที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ความสงบนั้นไม่ใช่ความเกียจคร้าน **ความสงบไม่ใช่ Inactive คนยิ่งมีความสงบมาก ยิ่งสดชื่นมาก** ท่านลองดูตัวอย่างธรรมชาติ ธรรมชาติเวลาสงบ สดชื่นมากเลย ธรรมชาติยามเช้า สงบ สดชื่นแจ่มใส แต่ถ้ามีอะไรมารบกวน ไม่สงบแล้วก็ไม่สดชื่น เพราะฉะนั้น คนที่มีดวงจิตสงบนี่จะมีลักษณะสดชื่นแจ่มใสมาก

มีเด็กผมบางคนไปปฏิบัติธรรม ผมเตือนว่าปฏิบัติธรรมแล้วอย่าให้ซูบซีดแบบนี้ ต้องให้สดชื่น คือแกซูบซีด เข้มงวดแก่การปฏิบัติ ไม่อยากจะกิน ไม่อยากจะนอนเลย กลายเป็นซูบซีดเศร้าหมอง ชีวิตจะอยู่ได้ไม่นาน เพราะฉะนั้นขอร้องทีเถอะ ถึงรับอุโบสถก็ไม่ว่า แต่ว่าให้รับบ้างเว้นบ้างก็ได้ อายุยังน้อยอยู่ ทานนมสดเสียบ้าง รับอุโบสถแล้วไม่กล้าทานนมสด กลัวว่าจะผิดศีล ผมบอกว่าทานนมสดเสียบ้าง น้ำต้มเนื้อก็กินได้ น้ำมะเขือเทศนี่วิเศษเลย กินได้ รับอุโบสถ ศีล ๘ ผมหมายถึงตอนเย็น เขาดีอกดีใจยกมือไหว้ ต่อไปนี้จะไม่อดแล้ว อยากจะให้เขาสดชื่น อายุเขายังไม่ถึง ๓๐ ให้มีลักษณะสดชื่นแจ่มใส

บุคคลจะเข้าใจปัญหาชีวิตต่างๆ ได้ ก็โดยผ่านทางสภาพจิตที่สงบนั่นเอง เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ผู้ที่มีจิตสงบ จิตตั้งมั่นแล้วย่อมรู้ตามเป็นจริง **ความสงบมี ๒ อย่าง คือความสงบเทียมกับความสงบแท้** ความสงบเทียมมันได้จากการสนองกิเลส สนองตัณหา พอสนองได้ครั้งหนึ่งมันก็สงบไปเหมือนกัน ไม่ใช่ไม่สงบ คล้ายๆ ว่าไฟที่ท่านจุดไว้เป็นกอง แล้วมันกำลังจะมอดหมดแล้ว ท่านเอาเชื้อใหม่ใส่ลงไป เชื้อใหม่ยังสด ไฟทำท่าจะดับลง แต่พอเชื้ออันนั้นแห้งดีแล้ว เพลิงจะโหมแรงขึ้น แล้วในขณะที่โหมแรงนั้นเอง เราเอาเชื้อใหม่ใส่ลงไป เชื้อมันยังสดอยู่ เป็นกิ่งไม้ เป็นอะไร ไฟมันทำท่าจะมอดลง แต่พอเชื้อนั้นแห้งดีแล้ว มันจะโหมแรงขึ้น

เพราะฉะนั้น **การแสวงหาความสงบโดยการสนองความอยาก มันจะอยู่ในลักษณะนี้ มันดูเหมือนว่ามันสงบ แต่สักประเดี๋ยวมันอยากอีก แล้วมันจะอยากมากขึ้นกว่าเดิม อันนี้เรียกว่าความสงบเทียม** หรือท่านเป็นโรคกระเพาะ ปวดท้อง กินยาธาตุเข้าไป ปวดท้องด้วยเหตุอะไร กินยาธาตุเข้าไป อาจจะไปช่วยให้ประสาทกระเพาะหายปวดได้ แต่มันไม่ได้ตัดที่ต้นเหตุอะไรเลย ไม่เท่าไรก็ปวดอีก แต่**ความสงบแท้นั้นคือการตัดที่ต้นเหตุ ไม่ได้เกิดจากการสนองความอยาก แต่เกิดจากการ**

ควบคุมกิเลสตัณหาต่างๆ แล้วก็พยายามที่จะบรรเทา เหมือนกับเราดึงฟืนออกทีละดุ้น ไฟกำลังลุกโพลงอยู่ มีฟืนอยู่ ๒๐ ดุ้น เราค่อยๆ ดึงออกทีละดุ้น แล้วพอถึงคราวไฟดับ มันจะดับจริงๆ เพราะว่ามันหมดเชื้อ **ลักษณะนี้เรียกว่าความสงบแท้**

มีเพื่อนผมคนหนึ่งถ้าวันไหนอยากกินเหล้า ไม่กิน แต่ถ้าวันไหนไม่อยาก เพื่อนชวน กิน วันไหนไม่อยาก กินเล่นได้ แต่ถ้าวันไหนอยากไม่กิน เขาว่าอย่างนั้น แล้วเขาทำอย่างนั้นตลอดมา ถามว่าทำไม บอกว่าถ้าอยากแล้วกิน พรุ่งนี้มันก็อยาก มะรืนนี้มันก็อยาก ก็ต้องกิน อยากไม่กิน กินได้เวลาไม่อยาก แล้วเขาก็ไม่ติด

การทำจิตให้สงบนี้มีหลายวิธี ผมจะขอผ่านไป ท่านทั้งหลายก็คงจะทราบมาบ้าง เช่นไม่วิตกกังวลถึงอดีต อนาคต เล็งเห็นคุณและโทษของสิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง มองทุกด้าน ไม่มองปัญหาด้านเดียว มองแง่ดีของเหตุร้ายที่เกิดขึ้นแก่เรา หาแง่ดีให้พบ และทำสมถะวิปัสสนา

การทำจิตให้สงบประการสุดท้าย *มองโลกในแง่สุญญตา* คือว่างเปล่า แล้วก็คลายความยึดมั่นถือมั่นให้น้อยลง ผมขอยุติคำบรรยายไว้ก่อน ขอเชิญซักถามได้ครับ

ตอบคำถาม

คำถาม : ผมมีข้อสงสัยอยู่ข้อหนึ่งว่า คำว่า "ปัญญา" กับ "ฉลาด" เป็นตัวเดียวกันหรือเปล่า เพราะว่าในวิชาสรีรวิทยาก็บอกว่า คนเรานี้มีเซลล์ประสาทอยู่ ๓๑ พันล้านตัว ธรรมดาถ้ามันมีมากกว่า ๓๑ พันล้านตัวก็เป็นคนฉลาด ถ้ามีน้อยกว่าก็เป็นคนโง่ ทีนี้ถ้ามันฉลาดอยู่แล้ว เวลาใครพูดอะไรมันก็จะตรองตามไปเห็น แต่ถ้ามันโง่ มันก็ตรองตามไม่เห็น อย่างอาจารย์พูด ผมอาจจะคิดตามไม่ทันเพราะว่าผมโง่ **อยากจะเรียนถามว่าปัญญากับฉลาด คือตัวเดียวกันหรือไม่**

คำตอบ : คำถามที่ท่านประธานถามนี้ ท่านหมายถึงปัญญาที่ได้มาแต่กำเนิด กล่าวถึงเซลล์ประสาท อันนี้ทางพุทธศาสนาเขาเรียกว่า "สชาติกปัญญา" ปัญญาที่ติดมาแต่เกิด ทางจิตวิทยาเขาเรียกว่า "ไอคิว" เขามีวิธีทดสอบ แต่ว่ามีปัญญาอีกแบบหนึ่งเรียกว่า "โยคปัญญา" ที่เกิดจากการประกอบการกระทำ คือปัญญาที่ได้จากการศึกษา การเล่าเรียน การตริตรองนึกคิด อันนี้อีกพวกหนึ่ง เพราะฉะนั้นที่ท่านถามนั้น หมายถึงปัญญาประเภทเดียวคือ "สชาติกปัญญา" บางคนมีปัญญาติดตัวมาเท่านี้ ไม่เท่ากัน แต่ว่าคนที่มีปัญญาติดมาน้อย แต่ถ้าเขามีการศึกษาเล่าเรียน มีการขยันหมั่นเพียร มีการกระทำเพิ่มเติม เขาอาจจะได้มากกว่าคนที่เฉลียวฉลาดมาแต่กำเนิด แต่ว่ามาเกียจคร้านเสียตอนหลัง แต่ถ้าเขาได้ทั้งสองอย่าง ได้ความเฉลียวฉลาดติดตัวเป็นทุนมามากแล้วด้วย แล้วก็มาประกอบกระทำภายหลังด้วย นี่เขาจะได้มาก เพราะฉะนั้น ความเฉลียวฉลาดเราจะหมายถึงปัญญาที่ติดมากับตัว แต่ปัญญาที่พูดถึงจะคลุมถึงทั้งปัญญาที่เฉลียวฉลาดติดมากับตัว และปัญญาที่เกิดจากการกระทำภายหลังด้วย

คำถาม : ถ้าอย่างนั้น คนโง่มีโอกาสพ้นทุกข์ จะมีไหมครับ

คำตอบ : มีครับ คนโง่อาจจะพ้นทุกข์ได้เร็วกว่าคนฉลาด เพราะว่าแกคิดน้อย ใครสั่งสอนอะไรก็ทำๆ แบบบริวารของพระสารีบุตร เห็นไหม สำเร็จก่อนพระสารีบุตร พระสารีบุตรมัวคิด บริวารพระสารีบุตรฟังเทศน์หนเดียวชัดเลย ไปเลย พระสารีบุตรคิดอยู่นั่นแหละ ๑๕ วัน กว่าจะได้ แต่พอได้แล้วเขาได้มากเพราะความที่เขาฉลาด คนโง่ก็มีโอกาสที่จะพ้นทุกข์ได้ บางคนโง่น่ารัก บางคนฉลาดแต่น่าเกลียดมากเลย เคยได้ยินนิทานเรื่องเต่ากับลิงไหมครับ เป็นเพื่อนกันแล้ว วันหนึ่งก็ได้ต้นกล้วยมาต้นหนึ่ง แล้วแบ่งกันจะปลูกต้นกล้วย ลิงมันฉลาด เคยเห็นกล้วยออกเครือที่ปลาย ลิงมันเลือกก่อน เลือกเอาปลาย เต่าไม่มีทางเลือก ก็เลยเลือกเอาโคน แล้วไปปลูกกัน ปลูกแล้วของลิงก็เหี่ยวลงๆ ของเต่าก็ขึ้นสวยเลย ได้โคนเต่ามันก็เลือกไปอย่างนั้น ลิงมันฉลาด ต่อมาต้นของเต่า

ก็ออกลูก เต่ามันขึ้นต้นไม้ไม่ได้ ลูกสุกแล้ว เต่าบอกลิงเอ๋ยเพื่อนกันช่วยกันหน่อยเถอะ ขึ้นกล้วยให้กินบ้าง ลิงก็ปีนขึ้นไปกินใหญ่เลย โยนแต่เปลือกมาให้เต่ากิน เนื้อมันไม่ให้ ท่านลองคิดดู ถ้าท่านยืนดูเหตุการณ์นี้ตลอด สัตว์ไหนน่าเกลียด สัตว์ไหนน่ารัก เต่ามันน่าเอ็นดู ลิงมันอาจจะฉลาดแต่น่าเกลียด

คำถาม : คำว่า "สุญญตา" กับ "อนัตตา" เหมือนกันหรือไม่

คำตอบ : ท่านถามว่า สุญญตา กับ อนัตตา อันเดียวกันหรือไม่ อันนั้นเป็นประเด็นหนึ่ง ผมตอบทีละประเด็น อันนี้อันเดียวกันครับ ทางเถรวาทนิยมใช้คำว่าอนัตตา ทีนี้ทางฝ่ายมหายานนิยมใช้คำว่าสุญญตา โดยเฉพาะของท่านนาคารชุน สอนเรื่องอนัตตา ก็คือเอาเรื่องอนัตตานั่นเองไปอธิบาย แต่ในเถรวาทก็ใช้คำว่าสุญญตาเหมือนกัน ไม่ใช่ไม่ใช้ ใช้เหมือนกัน อย่างที่สอนพระโมฆราชว่า ท่านจงมองโลกโดยความเป็นสุญญตา แล้วความตายจะมองไม่เห็นท่าน สุญญตาคือความว่าง มองโลกโดยความว่าง คือเพื่อจะคลายความยึดมั่นถือมั่นเท่านั้นเอง อันเดียวกันครับ แล้วก็ต้องผ่านทางศีลและสมาธิ ผู้ที่จะเห็นอนัตตาหรือจะเห็นสุญญตานั้น จะต้องผ่านทางศีลและสมาธิ

คำถาม : จำเป็นจะต้องเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาด้วยไหม

คำตอบ : อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่ถ้าเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็เห็นอีกสองอย่างได้ด้วย ท่านถามว่าจำเป็นจะต้องเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาด้วยไหม **ผมเรียนว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้ โดยปริยัติคือโดยศึกษาแล้วมี ๓ แต่เวลาปฏิบัติมี ๑ คือพิจารณาอย่างเดียวเท่านั้น พิจารณาอนิจจังก็ได้ ทุกขังก็ได้ อนัตตาก็ได้เพียงอย่างเดียว แล้วอีกสองอย่างพออย่างหนึ่งชัดเจน อีกสองอย่างจะปรากฏขึ้นมาด้วย แล้วพอแทงทะลุก็จะทะลุทั้ง ๓ อย่าง คือ เห็นพร้อมกัน คือว่า บางคนเห็นอนิจจังชัดกว่าหมายความเริ่มเห็นตรงนั้นก่อน บางคนเห็นทุกขัง บางคนเห็นอนัตตา**

คำถาม : การเริ่มเห็น ก็บอกว่าเป็นเพราะปัญญาหรือว่าบารมีของแต่ละคนไม่เท่ากัน

คำตอบ : เป็นที่อัธยาศัยครับ บางคนนี้มีอัธยาศัยในทางทุกข์ คือว่าพิจารณาทุกข์ แล้ววิปัสสนามันเดิน บางคนพิจารณาความไม่เที่ยง แล้ววิปัสสนามันเดิน บางคนพิจารณาอนัตตาแล้ววิปัสสนามันเดิน เป็นที่อัธยาศัยของแต่ละคนเท่านั้น

คำถาม : ผมขออนุญาตกราบเรียนท่านอาจารย์ เมื่อกี้ท่านอาจารย์พูดถึงสัจจาภินิเวส เผอิญผมเองก็เป็นพุทธศาสนิกชนสักครึ่งหนึ่ง ยังไม่ได้เป็น ๑๐๐% อยากจะกราบเรียนว่า ที่บ้านมีความเชื่อถือในสิ่งที่ผมเข้าใจว่าทางพุทธศาสนายังไม่ได้สอนไว้ คือมีศาลพระภูมิอยู่ ใจผมเองก็ไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในศาลพระภูมินั้น แต่ก็จำเป็นที่จะต้องมีไว้ เพราะว่าเป็นความเชื่อถือของคนที่อยู่ในครอบครัว ทำอย่างไรเราถึงจะทำให้คนที่อยู่ในครอบครัวของเรานี้ได้มีความเข้าใจในสิ่งพวกนี้ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นที่จะอยู่ในบ้านของเรา

คำตอบ : ประเด็นปัญหาที่ท่านถามก็คือ ถามว่าทำอย่างไรให้คนที่อยู่ในครอบครัวได้เห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องมี อันนี้ก็ต้องค่อยๆ อบรมปัญญาต้องค่อยๆ อบรมปัญญาให้เกิดขึ้นว่า สุข ทุกข์นั้น เราเป็นผู้ทำเอง ไม่ใช่จากการบันดาลของสิ่งอื่น ถ้าเขามีปัญญาเสมอกับท่านที่ถาม เขาก็จะเห็นว่าไม่จำเป็น แล้วเขาอาจจะละทิ้งได้ **แต่ในทางปฏิบัติ ถ้าคนในบ้านเขายังยึดถืออยู่ ก็ต้องปล่อย คือต้องปล่อยเขา คือเราจะไม่ทะเลาะกันด้วยเรื่องนี้ เพราะว่าการทะเลาะกันด้วยเรื่องนี้จะเป็นเรื่องร้ายแรงมากกว่าการมีศาลพระภูมิ เป็นเรื่องยุ่งยากมากกว่า เพราะฉะนั้นเรายอมให้มีศาลพระภูมิโดยที่ไม่ทะเลาะกันดีกว่าที่จะไปทะเลาะกันแล้วรื้อศาลพระภูมิทิ้ง** เพราะว่าจะมีปัญหายืดเยื้อต่อไปอีกมาก ไม่จบลงแค่นั้น จนกว่าเขาจะมีสติปัญญาเห็นด้วยตนเองแล้ว แล้วก็เห็นด้วยกับเราว่าไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ ถ้าอย่างนั้นทุกอย่างเรียบร้อย

คำถาม : บังเอิญคนที่อยู่ในครอบครัวอายุมากกว่าผม คงจะยากหน่อย คงจะต้องทำอย่างอาจารย์ว่า มีปัญหาที่จะกราบเรียนเป็นปัญหาที่สอง เผอิญครั้งที่แล้วไม่มีโอกาสได้มารับมงคล คือไม่ได้เข้ามา ครั้งนั้นอาจารย์พูดไว้ว่าคุณลักษณะของพุทธศาสนิกชนมีอยู่ ๕ ประการ จะจดผิดก็ได้ ผมเข้าใจว่าประการสุดท้ายที่ได้พูดไว้ว่าจะทำบุญเฉพาะพระพุทธศาสนา อันนี้ผมเข้าใจว่าจะมีแต่เฉพาะศาสนาอิสลาม ไม่ทราบว่าทางพุทธศาสนานี้ได้กล่าวไว้อย่างไรหรือเปล่า

คำตอบ : อันนี้ในคัมภีร์ได้กล่าวไว้อย่างนี้นะครับ ข้อ ๔ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา ใช้คำว่าทักขิไณยบุคคล แล้วก็ข้อ ๕ ให้ทำบุญในพุทธศาสนา หมายความว่าทำบุญในฐานะเป็นทักขิไณยบุคคล แต่การสงเคราะห์ เอื้อเฟื้อคนในศาสนาอื่นไม่ห้าม แต่ถ้าสมมติว่าจะนิมนต์พระมาฉันที่บ้านเราได้ แต่จะนิมนต์อิหม่ามมาสวดมนต์ฉันเพลที่บ้านไม่ได้ หรือว่าจะนิมนต์บาทหลวงมาทำพิธีที่บ้านไม่ควร ความหมายเป็นอย่างนี้นะครับ แต่ถ้าเขาจะมาเรี่ยไรบริจาค สร้างโบสถ์คริสต์ ให้ได้ เขาเรี่ยไรสร้างโบสถ์อิสลาม ให้ได้ ช่วยเหลือคนอิสลามช่วยได้ นี่คือความหมาย เพียงแต่ว่าไม่ต้องการให้เป็นคนหลายใจเท่านั้น หรือให้เป็นชายสามโบสถ์ **ที่ว่าชายสามโบสถ์ไม่ได้หมายความว่าบวช ๓ ครั้งนะครับ ที่บวช ๓ ครั้ง แต่บวชโบสถ์เดียวไม่เป็นไร คือ โบสถ์พุทธ บวชโบสถ์พุทธจะบวชวัดโน้นบวชวัดนี้ไม่เป็นไร ๓ โบสถ์ ๕ โบสถ์ก็ไม่เป็นไร แต่ว่าหมายถึงว่าโบสถ์คริสต์ โบสถ์อิสลาม โบสถ์พราหมณ์ โบสถ์พุทธ ไปโบสถ์นั้นโบสถ์นี้ มันก็ไม่สมควร จะกลายเป็นคนไม่มีเครดิต ไม่มีใครเชื่อถือ** คนนี้เป็นอย่างไรแน่ ทำนองนั้น

คำถาม : มนุษย์เรานี้มีปัญญา บางครั้งอาจจะถูกครอบงำด้วยกิเลสบางครั้งต้องใช้ปัญญาของตัวเองพิจารณาให้เห็นว่ากิเลสนั้นอยู่ตรงไหน แล้วก็ละกิเลสทิ้ง ท่านอาจารย์ได้ยกตัวอย่างพระอานนท์ หรือตัวท่านอาจารย์เองได้ละความอยากรู้เรื่องวิชาความรู้ กระผมมาคิดถึงว่าลูกชายของกระผมได้พยายามใช้ปัญญา แล้วก็พิจารณาละกิเลสคือความอยากรู้

ในวิชาที่เรียน กระผมก็บอกว่าถ้าอย่างนั้นเขาจะต้องเจอไม้เรียวเป็นแน่ๆ อย่างนี้กระผมทำผิดหรือเปล่าครับ

คำตอบ : คืออย่างนี้นะครับ ประเด็นปัญหามันอยู่ที่ว่า คือผมเข้าใจคำถามของท่าน เด็กที่เก ไม่เรียนหนังสือเพราะไม่อยากจะรู้และก็ขี้เกียจนี้ใช้ไม่ได้ ต้องเอาไม้เรียวไล่ **สำหรับประเด็นที่พูดนั้นคือว่าเป็นคนขยัน คือว่าทำหน้าที่เต็มบริบูรณ์ แต่ว่าไม่อยากรู้ ไม่ให้ความอยากมันออกหน้าก่อนที่ความรู้จริงๆ จะเกิดขึ้น แต่ว่าถ้าเขาทำไปตามหน้าที่** ตามกิจอะไรที่ควรจะทำแล้ว ความอยากรู้มันเกิดขึ้นแน่ๆ เป็นแต่เพียงว่า **ไม่ให้ความอยากมันวิ่งออกหน้า แต่ให้ทำหน้าที่ไปแล้ว ให้มีความขยันหมั่นเพียร แต่ถ้าเกียจคร้าน ใช้ไม่ได้ ต้องเอาไม้เรียวไล่** เกียจคร้านคล้ายๆ คนอยากรวย คืออยากรวยมากขึ้นไป ความจริงถ้าทำหน้าที่ไปตามสมควรหมั่นเก็บออม ถึงไม่อยากรวยก็พออยู่ได้ แต่ถ้าอยากรวยมากเกินไปมันก็อาจจะเหไปทางทุจริตได้ ไม่ทันความอยาก

คำถาม : ขอเรียนถามเกี่ยวกับเรื่องบางเรื่องที่พุทธศาสนิกชนเราก็ปฏิบัติกันมาเป็นประจำ อย่างเช่นการสวดมนต์ไหว้พระ คือพวกฆราวาสก็อย่างทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น แล้วก็พระท่านก็สวดให้ฟังกัน บางทีก็เป็นนานสองนาน ซึ่งก็มีเพื่อนบางคนเขาก็บอกว่า คืออย่างเราเป็นคนธรรมดาเราก็ถือหลักว่าถ้าเราเข้าทางนี้ บางทีเราก็ชอบที่จะสวดมนต์ ทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น อะไรอย่างนี้ถือเป็นหลักปฏิบัติ แต่เพื่อนเขาก็ศึกษาทางนี้ แล้วเขาก็รู้สึกว่าจะก้าวหน้ามากกว่าเราอีก เขาบอกสิ่งนั้นไม่จำเป็น ไม่สำคัญมันเป็นการเสียเวลาเปล่าๆ คือเขาถือหลักว่า การปฏิบัตินี้เป็นสิ่งสำคัญว่าควรจะปฏิบัติ คือจะเรียกเจริญสติอะไรอย่างนี้ก็ได้ เขาถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์มากกว่า ทีนี้อยากจะ**ขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า การสวดมนต์ทำวัตรหรือการอะไรอย่างนี้ มันมีประโยชน์มากน้อยแค่ไหน ที่จะเทียบกับการปฏิบัติทางจิต**อย่างว่า ถ้าจะต้องเลือกอะไรอย่างนี้ เราควรจะปฏิบัติอย่างไร

คำตอบ : อันนี้ให้ทำตามอัธยาศัย ท่านรู้สึกว่าท่านสวดมนต์ไหว้พระแล้วท่านใจสงบดี ท่านก็ทำได้ สวดมนต์ไหว้พระนั้นเป็นสมาธิเหมือนกัน เป็นบริกรรมสมาธิ ขณะที่สวดนั้นให้จิตของเราอยู่กับคำสวด คือให้สติตามไปกับคำสวดก็ได้สมาธิเหมือนกัน แต่ถ้าเราสวดแต่ปาก แต่ว่าใจเรามันฟุ้งซ่าน นี่ก็จะเสียเวลาเปล่า สู้ทำสมาธิอย่างที่เขาว่าไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราต้องหาแก่นแท้ของสิ่งที่เราทำ อย่างที่ผมเรียนแล้วว่า **ให้ใช้เหตุผลบริสุทธิ์ว่าที่เราทำนี้มันมีเหตุผลอะไร เราได้อะไร** ถ้าหากว่าทำสักแต่ว่าทำถือๆ สืบๆ กันมาแล้ว ไม่ได้ประโยชน์ คือไม่ใช้เหตุผลที่สมควร ก็ไม่สมควรทำ คือมันมีอย่างอื่นที่ดีกว่า ก็น่าจะไปเลือกทำในสิ่งที่ดีกว่า ในเวลาเดียวกัน แต่ถ้าท่านยังทำอย่างนั้นไม่ได้ ท่านพอใจที่จะไหว้พระสวดมนต์ก็ได้ครับ ก็ควรจะทำดังนั้น

คำถาม : คือว่าถ้าเราสวดไป ถ้าหากว่าในคำสวดนั้นเราเข้าใจความหมาย คิดว่าคงจะมีประโยชน์มากกว่าที่บทสวดที่เราไม่เข้าใจความหมาย แล้วเราสวดไปตามคำบาลีโดยที่ไม่เข้าใจความหมาย อย่างนี้ถือว่าการเข้าใจความหมายจะมีความสำคัญมากกว่าไหม

คำตอบ : คือถ้าเข้าใจความหมายด้วย จะได้ประโยชน์ ๒ ต่อ ใจสงบแล้วยังเข้าใจความหมายที่จะนำมาปฏิบัติด้วย ถ้าไม่เข้าใจความหมายแต่ใจสงบก็แจ่มใส เวลาสวดนี่ สำรวมจิตให้ดี จิตเราจะอยู่กับคำสวดมันก็เป็นสมาธิ ทำให้ใจสงบได้ชั่วคราว ถ้าเข้าใจความหมายด้วยก็จะดีมากขึ้น

คำถาม : ขอเรียนถามว่า ทำไมการเจริญภาวนาปฏิบัติพระกรรมฐานจึงได้เป็นบุญสูงสุดในพระพุทธศาสนา

คำตอบ : คำถามนี้ค่อนข้างจะเฉียบขาด ทำไมการทำพระกรรมฐานจึงเป็นบุญสูงสุดในพระพุทธศาสนา ถ้าสามารถทำได้จนถึงกับพ้นทุกข์ได้แค่ละกิเลสได้หมดพ้นทุกข์ได้ นั่นก็เป็นสุดยอดของการปฏิบัติในทางพุทธศาสนา อันนี้ท่านจึงถือว่าเป็นบุญมาก แล้วก็ไม่ต้องเหนื่อย ไม่ต้องลงทุนแบบที่จะต้องเสียเงินเสียทองอะไรมากมาย อย่างที่ท่านพรรณนาไว้

ในพระสูตรบางสูตร บอกว่าให้ข้าวให้น้ำ อะไรเรื่อยมา ทำทานมากๆ ก็ยังสู้ถึงพระรัตนตรัยไม่ได้ ถึงพระรัตนตรัยแล้วยังสู้รักษาศีล ๕ ไม่ได้ รักษาศีล ๕ ก็ยังสู้การแผ่เมตตาไม่ได้ แผ่เมตตาเพียงแค่รีดนมวัว ท่านเทศน์สอนคนอินเดีย ท่านเข้าใจอุปมาว่ารีดนมวัวปรี๊ดเดียว แผ่เมตตาเพียงแค่นั้น หรือเพียงแค่ไก่ปรบปีก หรือเพียงแค่ลัดนิ้วมือเดียวก็ยังมีผลหรือยังมีอานิสงส์มากกว่าการรักษาศีลอีก การแผ่เมตตาก็ยังสู้การเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยวิปัสสนาปัญญาไม่ได้ เพราะว่าอันนี้เป็นทางที่จะตัดกิเลส และก็ละทุกข์หรือพ้นทุกข์ได้

คนเราไม่ใช่ทุกข์ชาติเดียวนะครับ ท่านทั้งหลาย คือชาตินี้ทุกข์น้อย ชาติหน้าอาจจะทุกข์มาก คือมันทุกข์ไม่สิ้นสุด ตลอดเวลาที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เพราะฉะนั้นการที่จะตัดกิเลสได้ แล้วไม่ต้องเกิดอีก มันเป็นการสิ้นสุดเด็ดขาด จบขบวนการของชีวิต ท่านจึงถือเป็นอานิสงส์สูงสุด แต่ว่าอย่าละทิ้งอย่างอื่นเสียหมด **ในการปฏิบัติจริงๆ แล้ว เราจะต้องมีกระบวนการว่าเราจะต้องไม่ทิ้งสิ่งที่เป็นพื้นฐาน** บางคนก็ไม่เอาอะไรแล้ว นั่งพิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เอาอะไรทั้งนั้นเลย ไม่เกี่ยวอะไรทั้งนั้น ใครจะเป็นใครจะตาย ใครจะยากจน ปวดท้องอะไร ฉันไม่ยุ่งทั้งนั้น ไม่ทำอะไรทั้งนั้น อันนี้จะไม่ได้ คือหมายความว่า**ในที่สุดที่ทำอยู่ก็จะไม่ได้ ไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะว่าไม่มีพื้นฐาน เพราะฉะนั้นต้องมีพื้นฐานจากจริยธรรมขึ้นไป จึงจะถึงขั้นสุดยอดได้**

คำถาม : บางครั้งเราไปชวนเพื่อนก็ดีหรือญาติก็ดี ชวนไปฟังธรรมกันเถอะ ไปปฏิบัติธรรมกันเถอะ มักจะได้รับคำตอบว่ายังไม่ฟังล่ะ ยังไม่ปฏิบัติล่ะ เพราะว่ากิเลสยังหนา หรือบางทีก็บอกว่ายังไม่ปฏิบัติหรอก กลัวจะไปนิพพาน ตอบอย่างนี้อยากจะประเคนอะไรให้เหมือนกัน คำตอบของเขาทำให้เราไม่อยากชวน แต่ว่าบางคนเป็นญาติก็ดี เป็นมิตรก็ดี เป็นสหายก็ดี เราก็อยากจะชวนเขาอยู่ เราจะโต้ตอบเขาอย่างไร พอให้มันนิ่มนวลหน่อย จะได้ชวนเขาได้

คำตอบ : บอกว่าเพราะกิเลสยังหนาอยู่นั่นแหละจึงควรจะมาฟัง เพื่อจะได้ขูดออกไปเสียบ้าง เหมือนกับคนที่ร่างกายสกปรกมาก ก็ควรจะอาบน้ำใช่ไหมครับ ตอบอย่างนั้นใช่ไหมครับ กิเลสหนามากควรจะมาฟังธรรม เป็นการขูดกิเลสออกเสียบ้าง สำหรับคนที่บางอยู่แล้วไม่ต้องฟังก็ได้ บางคนบอกไม่เข้าวัด กิเลสยังเยอะ กิเลสหมดแล้วจะไปเข้าวัดทำไมอีก

คำถาม : ถ้าเขาตอบว่าเขากลัวจะไปนิพพาน เราจะว่าอย่างไร

คำตอบ : แสดงว่าเขากลัวความสิ้นทุกข์ เพราะว่านิพพานก็คือความสิ้นทุกข์ แล้วมีใครบ้างที่อยากจะทุกข์ แต่ละคนอยากจะสิ้นทุกข์ คือหนีทุกข์กันอยู่ทั้งนั้น นิพพานคือสภาพสิ้นทุกข์ ทีนี้กลัวทำไม ถ้ากลัวนิพพานก็แสดงว่ากลัวความสิ้นทุกข์

คำถาม : แต่ผมเคยตอบเขาว่าถ้ามันง่ายอย่างนั้นได้มันก็ดี มันไม่ง่ายอย่างชนิดที่ไปฟังทีสองทีแล้วจะไปนิพพานได้ ผมก็ตอบว่าอย่างนั้น

คำตอบ : อย่างนั้นก็ดี อย่านึกว่าไปจะได้เร็วๆ ทีสองที ฟังกันเป็นชาติๆ ยังไม่ไปเลย บางทีก็ถอยหลังเสียอีก

๕

พุทธศาสตร์กับการดำเนินชีวิตประจำวัน

- แนวปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในงานนิทรรศการก่อนคบคน ของชมรมพุทธศาสตร์ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๗
- ลงในวารสารฟ้าราม พฤษภาคม ๒๕๒๘

พุทธศาสตร์ คือหลักวิชาทางพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธศาสนาส่วนที่เป็นวิชาการ ถ้าใช้คำว่าพุทธศาสนาหรือพุทธศาสตร์ หมายถึงพระพุทธศาสนาทั้งหมด รวมทั้งประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา

หัวข้อว่า "พุทธศาสตร์กับการดำเนินชีวิตประจำวัน" จึงเป็นหัวข้อที่วางแนวให้พูดถึงพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นวิชาการ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ดี เพราะ **ในเมืองไทยคนส่วนใหญ่ได้พากันสนใจพุทธศาสนาในภาคพิธีกรรรมและฤทธิ์เดชปาฏิหารย์ต่างๆ ที่จะมาสนใจในภาควิชาการ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลจริงในชีวิตประจำวันนั้นมีน้อย คนส่วนใหญ่จึงไม่ได้รับรสแห่งพระธรรม ซึ่งเป็นรสเลิศกว่ารสทั้งหลาย และมักจะแสดงอาการน้อยใจว่า นับถือพระพุทธศาสนาแล้วไม่ได้อะไร ทั้งนี้เพราะมิได้นำส่วนที่เป็นสาระของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน** เปรียบเหมือนคนจะทำอะไรสักอย่างหนึ่งด้วยแก่นไม้ แต่ไม่รู้จักแก่นไม้ ไปแกะเอาเปลือกไม้มา แล้วสำคัญมั่นหมายว่าเป็นแก่น จึงไม่สำเร็จประโยชน์ในการทำสิ่งนั้น จึงกล่าวโทษแก่นไม้นี้ทำอะไรไม่ได้ ที่จริงควรจะกล่าวโทษความโง่เขลาของตนเอง จึงจะชอบด้วยเหตุผล

ชาวพุทธที่เลื่อมใสพระรัตนตรัยแล้วนั้น ควรจะเพิ่มคุณสมบัติขึ้นอีกสัก ๒ ประการเป็นอย่างน้อย คือ ปรารถนาความบริสุทธิ์แห่งตน และปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยถูกต้อง หรือโดยชอบ จึงจะบรรลุเป้าหมายแห่งการนับถือพระรัตนตรัย มิฉะนั้นแล้วจะต้องมานั่งบ่นเสียใจ และเสียดายเวลา เสียดายทรัพย์ที่อุตส่าห์ลงทุนอุดหนุนพระพุทธศาสนา แต่ถ้าทำตนให้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะได้ผลเกินคุ้ม

ที่ว่าปรารถนาความบริสุทธิ์แห่งตนนั้นคือต้องการจะทำตนให้ดีขึ้น ต้องการแก้ไขตนเองในส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ ซึ่งในการนี้จะต้องใช้หลักธรรมเป็นอันมากช่วยเหลือ จะต้องศึกษาหลักธรรมในส่วนที่เป็นวิชาการให้รู้ทั้งขอบเขตและความหมายของหัวข้อธรรมนั้นๆ เหมือนแพทย์ศึกษาเรื่องยาว่า ยาตัวไหนประกอบด้วยอะไรบ้าง แก้โรคอะไรได้ จะต้องกินนานเท่าไร ผลข้างเคียงของมันมีอะไรบ้าง ให้รู้ทั้งคุณและโทษ เมื่อมีโรคก็กินยาให้ถูกต้อง ให้ตรงกับโรคที่ยาจะเข้าไปกำจัดทำลาย และควรจะต้องรู้ด้วยว่า ยาบางอย่างต้องกินให้ครบ ๗ วัน หรือ ๑๐ วัน ยาบางอย่างไม่ควรกินติดต่อกันเกิน ๗ วัน บางอย่างไม่ควรกินติดต่อกันเกิน ๑๐ วันเป็นต้น และต้องรู้ด้วยว่ายาอย่างไรควรกินก่อนอาหาร อย่างไหนควรกินหลังอาหาร เพราะเหตุไร ? เป็นต้น อย่างนี้

จึงจะเรียกว่าปฏิบัติโดยชอบถูกต้อง ก็จะได้รับประโยชน์สมควรแก่การปฏิบัติ คงจะได้เห็นคุณค่าของยาอย่างแน่นอน

ทำนองเดียวกันผู้ที่จะปฏิบัติธรรม ควรจะได้ศึกษาธรรมให้รอบคอบถี่ถ้วนพอสมควรเสียก่อน เพื่อจะได้ไม่ผิดพลาด อย่างน้อยที่สุดควรศึกษาให้เข้าใจซึ่งหัวข้อธรรมที่ตนจะประพฤติปฏิบัตินั่นเอง เมื่อปฏิบัติตามโดยชอบโดยถูกต้องแล้ว ชีวิตดีขึ้น มีความสงบร่มเย็นในชีวิตประจำวัน ก็คงจะเห็นคุณค่าของพระธรรมส่วนที่ตนปฏิบัติ

ยาย่อมให้โทษแก่ผู้ที่กินไม่เป็น กินไม่ถูกต้องอย่างไร ธรรมที่บุคคลประพฤติไม่ดี ประพฤติไม่ถูกต้องก็ย่อมนำทุกข์มาให้อย่างนั้น ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ถูกต้องแล้วเท่านั้น จึงจะนำสุขมาให้

ขอยกตัวอย่างธรรมสำหรับฆราวาส ที่ท่านเรียกว่า **ฆราวาสธรรม** (แต่โปรดทราบว่าแม้บรรพชิตก็ต้องมีธรรมนี้ด้วย) คือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ

อธิบายโดยย่อว่า คนเราจะทำอะไร จะพูดอะไรก็ต้องมี**สัจจะ** รักษาสัจจะในทางที่ถูกที่ควร ในทางที่เป็นประโยชน์ อย่างที่ท่านกล่าวว่า

"สัตบุรุษย่อมดำรงอยู่ในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม" จึงจะเป็นที่เชื่อถือและนิยมยกย่องของคนทั้งหลาย รวมทั้งเป็นทางปลื้มใจของตนด้วยว่าเป็นผู้มีสัจจะ

ทมะ คือการฝึกตน ฝึกอินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ใช้การได้ดีตามที่ปรารถนา เหมือนฝึก ช้าง ม้า วัว ควายให้ใช้งานได้ ให้เชื่องไม่มีพยศ ดัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าทางสติปัญญาอยู่เสมอ

ในการฝึกนั้นต้องทนทุกข์ทรมานบ้าง เจ็บปวดบ้างเป็นธรรมดา ซึ่งจะต้องใช้ธรรมข้อต่อไปมาอุดหนุน

ขันติ ความอดทน ความพากเพียร ไม่ท้อถอยง่าย ไม่ทอดธุระเสียก่อนที่จะประสบความสำเร็จ มีความบากบั่นมั่นคง ก้าวไปข้างหน้าอยู่เสมอ ในการฝึกนั้น อาจต้องถูกดุ ถูกด่า ถูกตี ถูกเย้ยหยัน ต้องเจ็บทั้งกายและใจก็ต้องอดทน รวมทั้งทนอดด้วย ในขณะที่ฝึกอยู่ด้วยความทรหดอดทนนี้ อาจจะมีสิ่งที่เป็นข้าศึกเข้ามาให้เราต้องทอดทิ้งความพากเพียร ใจของเราเกิดท้อถอยขึ้นมา ก็ต้องรีบเอาธรรมข้อที่ ๔ มาใช้นั่นคือ

จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึก หรือสิ่งที่ทำให้เขวออกนอกทาง เช่น สิ่งเย้ายวนต่างๆ ความสุขสบายต่างๆ อันทำให้ลุ่มหลงมัวเมาจนไม่เป็นอันเรียน ไม่เป็นอันทำงาน

ผู้ที่เป็นนักศึกษา พึงมีสัจจะให้มั่นว่า เราจะศึกษาให้สำเร็จตามกำหนดเวลา หรือใกล้เคียงกับเวลาที่กำหนดไว้ ยกเว้นผู้ทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย ซึ่งอาจช้ากว่าปกตินิดหน่อย

พึงตระหนักว่า การศึกษาคือการฝึกฝน ไม่ใช่มาเรียนหนังสืออย่างเดียว ปรับปรุงตนให้ดีขึ้น ไม่ใช่อะไรๆ ก็เลวลง เหลือไว้เพียงชื่อว่า เป็นนักศึกษาอย่างเดียว

ในการฝึกหัดดัดนิสัยของตนนั้น จะต้องใช้ความอดทนความพากเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด และจะต้องกล้าสละสิ่งที่จะยั่วยวนชวนเชิญให้ออกนอกทาง ไปลุ่มหลงกับสิ่งเหล่านั้นจนเสียการเรียน หรือถึงกับเสียคนไป เสียอนาคตไป นึกถึงเงินของพ่อแม่พี่น้องและเงินของราษฎรไว้ให้มากๆ เพราะรัฐบาลต้องเอาเงินภาษีอากรมาลงทุนเพื่อการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัยนี้เป็นอันมาก ด้วยมุ่งหมายจะได้เป็นคนดี เป็นกำลังของสังคมและประเทศชาติ ถ้าได้เพียงบัณฑิตเก๊ๆ ไป สังคมของเราจะขาดทุนเพียงไร พวกเราจะกลายเป็นผู้เอาเปรียบสังคมอย่างยิ่งไปโดยไม่รู้ตัว

นี่คือตัวอย่างพุทธศาสตร์เพียงเล็กน้อยที่จะต้องนำมาใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ถ้ามีคนถามว่า ชาวพุทธควรดำเนินชีวิตอย่างไร ก็ต้องตอบว่า ควรดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นข้อสุดท้าย หรือจะตอบให้สั้นกว่านี้ก็ว่าดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

คำตอบนี้ฟังดูแล้วก็เป็นของง่ายๆ คือตอบได้ง่าย คำถามก็ถามอย่างง่ายๆ แต่ความยากลำบากอยู่ที่การปฏิบัติ อยู่ที่การดำเนินตามมรรคานั้น เพียงสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ๒ ข้อเท่านั้นก็ยากแสนยากที่จะทำให้บริบูรณ์ได้ ตัวอย่างเช่น สัมมาทิฐิคืออย่างไร ?

ในที่นี้**ขอกล่าวถึงสัมมาทิฐิ ๒ ระดับ คือระดับศีลธรรม และระดับเหนือศีลธรรม หรือระดับปรมัตถธรรม**

สัมมาทิฐิระดับศีลธรรม นั้น คือเป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง (สมฺมาทิฏฺฐิโก) มีทรรศนะไม่วิปริต (อวิปรีตทสฺสโน) เช่นเห็นว่า

การให้ทานมีผล, การบูชามีผล, กรรมดีกรรมชั่วมี, ผลของกรรมดีกรรมชั่วมี, โลกนี้มี, โลกหน้ามี, มารดาบิดามี, สัตว์โอปปาติกะ เช่น เทวดาเป็นต้นมี, สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติชอบรู้แจ้งทั้งโลกนี้และโลกหน้ามี

ข้อที่น่าสงสัยคือข้อที่ว่า โลกนี้มี มารดาบิดามี ฝ่ายที่เป็นมิจฉาทิฐิ จะเห็นว่า โลกนี้ไม่มี มารดาบิดาไม่มี ที่เห็นอย่างนั้น ก็เพื่อไม่ต้องปฏิบัติจริยธรรม อันเป็นข้อตกลงหรือเงื่อนไขของโลกนี้ มารดาบิดาไม่มี ก็เพื่อไม่ต้องทำอะไรในหน้าที่ของลูกที่ดี เพื่อจะได้เนรคุณท่านได้อย่างสบายใจ ส่วนผู้ที่มีความเห็นว่าโลกนี้มี ก็จะได้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของโลกนี้ ของสังคมนี้เป็นต้น ฝ่ายที่เป็นมิจฉาทิฐิ เห็นว่าโลกหน้าไม่มี เกิดมาชาติเดียวก็หมดเรื่องกันไป ส่วนผู้ที่เป็นสัมมาทิฐิเห็นว่าโลกหน้ามีก็จะประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมเพื่อโลกหน้าด้วย

ลองพิจารณาดูว่า คนที่มีความเห็นอย่างนี้ มีความเชื่ออย่างนี้มีมากหรือน้อย ปรับความเห็นของคนให้ตรงอย่างนี้ยากหรือง่ายอย่างไร ขอให้คิดกันดู

ส่วน**สัมมาทิฐิระดับสูง** หรือ**ระดับปรมัตถธรรม** ยิ่งยากขึ้นไปอีกหลายเท่า คือญาณในอริยสัจ ๔ รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค พร้อมด้วยองค์ประกอบต่างๆ เช่น กำหนดรู้ทุกข์ ละสมุทัย (ตัณหา ๓) ทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ และดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ อย่างครบถ้วนบริบูรณ์

อีกนัยหนึ่ง สัมมาทิฐิระดับสูง หรือระดับปรมัตถธรรมก็คือ เห็นอนัตตา หรือสุญญตา เช่นที่ท่านกล่าวว่า

ทุกข์มีอยู่ แต่ผู้ทุกข์ไม่มี (ทุกฺขเมว หิ น โกจิ ทุกขโต)

การกระทำมีอยู่ แต่ผู้กระทำไม่มี (การโก น กิริยา ว วิชฺชติ)

ความดับมีอยู่ แต่ผู้ดับไม่มี (อตฺถิ นิพฺพุติ น นิพฺพุโต ปุมา)

ทางมีอยู่ แต่ผู้เดินไม่มี (มคฺคมตฺถิ คมโก น วิชฺชติ) แปลว่าไม่มีตัวตนผู้ทุกข์ และผู้ดับทุกข์เป็นต้น มีแต่กระแสแห่งเหตุปัจจัย เป็นปฏิจจสมุปบาท เป็นสุญญตา

อีกแห่งหนึ่งซึ่งแสดงสัมมาทิฐิระดับสูง มีข้อความดังนี้

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ" พระกัจจานะทูลถาม "ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิ นั้นอย่างไรเรียกว่าสัมมาทิฐิ ?

"กัจจานะ" พระศาสดาตรัสตอบ "ชาวโลกส่วนมากอาศัยภาวะ ๒ อย่าง แสดงทิฐิของตนคือ*อัตถิตา* (ความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่จริง) และ *นัตถิตา* (ความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง) ดูก่อนกัจจานะ! เมื่อเห็นโลกสมุทัยด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริง นัตถิตาในโลกก็ไม่มี เมื่อเห็นโลกนิโรธด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริง อัตถิตาก็ไม่มี ดูก่อนกัจจานะ ชาวโลกเป็นส่วนใหญ่ มากด้วยความยึดมั่นถือมั่นในอุบาย (systems) และถูกคล้องไว้ด้วยหลักการ (อภินิเวส dogmas) ส่วนอริยสาวก ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นในอุบาย ความปักใจ (อธิษฐาน) หลักการ (อภินิเวส) และอนุสัยว่าตัวตนของเรา ย่อมไม่เคลือบแคลงสงสัยในเรื่อง "ทุกข์เท่านั้นย่อมเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นย่อมดับไป อริยสาวกย่อมมีญาณในเรื่องนี้โดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่น เพียงเท่านี้แหละกัจจานะ ชื่อว่า สัมมาทิฐิ"

"ดูก่อนกัจจานะ ความยึดมั่นว่า "สิ่งทั้งปวงมีอยู่" เป็นส่วนสุดท้ายข้างหนึ่ง ความยึดมั่นว่า "สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่" เป็นส่วนสุดอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมเป็นท่ามกลาง ไม่เข้าไปอิงอาศัยส่วนสุดทั้งสองนั้นว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี.. เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ

ผลอันสำคัญอย่างหนึ่งของผู้เป็นสัมมาทิฐิก็คือ อปรปจฺจโย ไม่ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัย ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น เพราะได้เห็นด้วยตนเองแล้วอย่างชัดเจนว่า อะไรเป็นอะไร และเป็นอย่างไร

จะเห็นได้ว่า แม้เพียงสัมมาทิฐิตัวเดียว ถ้าพูดอย่างเต็มรูปก็เป็นการยากที่จะทำให้บริบูรณ์ได้ แต่ถึงอย่างไรชาวพุทธที่ดีก็ต้องพากเพียรพยายาม เพื่อทำตนให้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิแม้เพียงระดับต้น หรือระดับศีลธรรมก็ยังดีกว่าปล่อยตนให้เป็นมิจฉาทิฐิ จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

องค์มรรคประการที่ ๒ คือสัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบหรือความคิดชอบ มีความสำคัญอย่างไรต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ?

มีพระพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งว่า "ผู้มีมิจฉาสังกัปปะเป็นทางดำเนิน เห็นสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ ย่อมไม่สามารถพบสิ่งที่เป็นสาระได้"

อีกบทหนึ่งมีข้อความที่ตรงกันข้าม คือผู้มีสัมมาสังกัปปะเป็นทางดำเนิน เห็นสิ่งที่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เห็นสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าไม่เป็นสาระ เขาย่อมพบสิ่งที่เป็นสาระ

จะเห็นได้ว่า คนเราจะพบกับสิ่งที่เป็นสาระหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเขามีสัมมาสังกัปปะหรือมิจฉาสังกัปปะเป็นทางดำเนิน

เพื่อหนุนสัมมาสังกัปปะให้ดำเนินไปด้วยดี บุคคลควรมีความตั้งใจในทางที่ดี พยายามให้กระแสจิตพุ่งไปในทางที่ดี ตั้งใจจะเป็นคนดี ตั้งใจจะทำความดีอย่างสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยปละละวาง ความดีที่จะต้องทำนั้นมีมาก เมื่อทำอย่างนี้ไม่ได้ก็ไปทำอย่างอื่นได้ แต่ขอให้ตั้งใจทำความดีอยู่เสมอ ในการทำความดีนั้นย่อมต้องมีอุปสรรคอยู่มากบ้างน้อยบ้าง จึงควรมีความคิดในการที่จะต่อสู้กับอุปสรรค ยิ่งงานใหญ่ อุปสรรคก็ย่อมใหญ่ขึ้น เมื่อเรือใหญ่ต้องคลื่นใหญ่ เมื่อมีความคิดในทางต่อสู้ พลังจิตย่อมหนุนให้ร่างกายมีพลังที่จะต่อสู้ด้วย ถ้าพลังจิตอ่อน พลังทางกายก็พลอยอ่อนไปด้วย อันที่จริงอุปสรรคนั้น เป็นเพียงสิ่งทดสอบกำลังใจของเราอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นอุปสรรคใหญ่และถ้าสามารถฝ่าฟันไปได้ บรรลุความสำเร็จ ก็จะเหลือความชื่นใจไว้ให้ตลอดชีวิต

ความคิดของคนเราจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เป็นสิ่งสร้างอนาคตหรือทำลายอนาคตก็ได้ สร้างสวรรค์หรือสร้างนรกก็ได้ สุดแล้วแต่ใจของเรา โปรดพิจารณาพระพุทธภาษิตต่อไปนี้

"สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีใจเป็นประธาน สำคัญที่ใจย่อมสำเร็จด้วยใจ (หรือความคิด) ถ้าคนใจไม่ดี ย่อมพูดไม่ดีและทำไม่ดี หลังจากนั้นความทุกข์ย่อมตามมา เหมือนล้อเกวียนหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ถ้าใจดี (หรือความคิดดี) ย่อมทำดีและพูดดี หลังจากนั้น ความสุขย่อมตามมาเหมือนเงาตามตัว" [๑]

นายราชกฤษนัน นักปรัชญานามอุโฆษแห่งอินเดีย ได้กล่าวเสริมพระพุทธภาษิตนี้ว่า

"ความคิดมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ต่อชีวิตและสังคมของมวลมนุษย์ สิ่งทั้งปวงที่เราเป็นอยู่เป็นผลแห่งความคิดของเรา (All that we are is the result of what we have thought) โดยปริยายหนึ่งดูเหมือนว่าเราอยู่ในโลกแห่งวัตถุ แต่อีกปริยายหนึ่ง ซึ่งเป็นปริยายที่สำคัญกว่าคือเราอยู่ในโลกแห่งความคิด (the world of thought) **ถ้าเราเปลี่ยนความคิดได้ ชีวิตของเราก็จะเปลี่ยนไป และลักษณะความเป็นอยู่ของโลกก็จะเปลี่ยนไปด้วย** [1]

ความคิดของคนส่วนมากนั่นเอง กลายมาเป็นความคิดของสังคม ความคิดของสังคมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสังคมนั้น สังคมจะดี เลว อย่างไรก็สุดแล้วแต่ความคิดของคนในสังคมเป็นส่วนใหญ่ ชะตาของสังคมย่อมขึ้นอยู่กับความคิดของสังคมเป็นเบื้องต้น

นายคริสตมัส ฮัมฟรีย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "พระพุทธศาสนา" ของท่านว่า

Sow a though thought reap an act;
Sow an act reap a habit;
Sow a habit, reap a character;
Sow a character reap a destiny [2]

---

[๑] ธรรมบท ขุททกนิกาย ๒๕/๑๕

[1] Radhakrishnan, Dhammapada, Oxford university Press page 58

[2] Christmas Humphreys, Buddhism, page 102

โดยใจความก็คือ

"ความคิดก่อให้เกิดการกระทำ
การกระทำก่อเป็นนิสัย
นิสัยหลอมเข้าเป็นอุปนิสัย
อุปนิสัยสร้างวิถีชีวิตของคน"

อธิบายว่า คนจะเป็นอะไร เป็นอย่างไร ดำเนินชีวิตอย่างไร ก็สุดแล้วแต่อุปนิสัยของเขา อุปนิสัยมาจากนิสัยที่สั่งสมไว้นานๆ นิสัยมาจากการกระทำบ่อยๆ การกระทำมาจากความคิด จะเห็นได้ว่า ต้นตอแห่งโชคชะตาหรือวิถีชีวิตของคนก็คือความคิดของเขานั่นเอง บุคคลเริ่มสร้างชะตาชีวิตให้แก่ตนเองด้วยความคิดของเขาเอง

สัมมาสังกัปปะในองค์มรรค พระพุทธองค์ทรงแสดงโดยปริยายเบื้องสูง ๓ ประการ

๑. ความคิดในการปลีกตนออกจากสิ่งยั่วยวน (เนกขัมมสังกัปปะ)

สิ่งยั่วยวนมีหลายอย่างเช่น กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสทางกาย (โผฏฐัพพะ) อันน่าใคร่ น่าปรารถนา เป็นสิ่งที่ทำใจให้ลุ่มหลง หมกมุ่น พัวพันหรือติดอยู่ บางคนถึงตกเป็นทาส สามารถทำความชั่วได้นานาประการ เพื่อสนองความอยาก ความต้องการในกามคุณตลอดเวลา ย่อมประจักษ์ด้วยตนเองว่ามันเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน แต่คราวใดที่ใจเราพ้นจากความหมกมุ่น เราจะรู้สึกปลอดโปร่ง สุข สงบ เย็น เป็นอิสระ

ที่เราจะได้อยู่อย่างเป็นสุขก็เพราะเวลาส่วนใหญ่ใจของเราว่างจากความคิดคำนึงในเรื่องกามคุณ มีบางเวลาเท่านั้นที่ใจไปคิดคำนึงถึงกามคุณต้องการสนองความต้องการทางผัสสะ โดยธรรมชาติแล้วจิตเป็นสิ่งผ่องใส แต่เศร้าหมองไปเพราะกิเลสที่จรมาเป็นครั้งคราว

อนึ่ง การที่จะสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสให้ได้สมใจทุกครั้ง ย่อมเป็นไปไม่ได้ ย่อมจะมีความผิดหวังควบคู่อยู่เสมอ ผู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกามคุณจึงควรเกี่ยวข้องอย่างระมัดระวังและรู้เท่าทัน เหมือนกินปลาที่มีก้าง

๒. ความคิดในการไม่พยาบาท (อัพยาปาทสังกัปปะ)

ความพยาบาท คือปองร้าย คิดร้ายต่อผู้อื่น ทำให้จิตใจรุ่มร้อนเหมือนเอาไฟมาสุมไว้ที่อกของตัวเอง ทำลายสุขภาพจิต บางทีคนที่เราคิดร้ายเขาไม่รู้เรื่องด้วย เราก็ร้อนไปคนเดียว ถ้าเราจับไฟจะปาใส่ผู้อื่น ไฟย่อมไหม้มือเราก่อน เมื่อปาเขาไม่ถูก ไฟก็ไหม้มือเราไปคนเดียว

ท่านสอนให้ละพยาบาทด้วยเมตตา คือมีความหวังดีปรารถนาดีต่อผู้อื่น แม้เราไม่ให้ทุกข์แก่เขา ทุกคนก็มีทุกข์อยู่ตามสภาพของตนๆ อยู่แล้ว เหมือนตัวเราเอง แม้ไม่มีใครนำทุกข์มาให้ เราก็มีทุกข์ตามสภาพของเราอยู่แล้ว

เมื่อใดใจผูกเวร เมื่อนั้นมองไปทางใดก็พบแต่ศัตรู เมื่อใดใจเรามีเมตตา เมื่อนั้นมองไปทางใดก็เจอแต่มิตรไมตรี เมื่อมีเมตตามาก พยาบาทย่อมไม่มีโอกาสเข้าสู่จิตใจที่มีเมตตาครองอยู่ จึงทำให้เป็นผู้มีชีวิตสดชื่นแจ่มใส

๓. ความคิดในการไม่เบียดเบียน (อวิหิงสาสังกัปปะ)

ความคิดเบียดเบียนคือ คิดทำให้ผู้อื่นสัตว์อื่นเดือดร้อนโดยมิได้มีเรื่องโกรธเคืองอะไรกันมาก่อน ไม่ใช่พยาบาท พยาบาทนั้นปองร้ายเพราะผูกใจเจ็บ แต่คิดเบียดเบียนนี้อาจสืบเนื่องมาจากมุ่งประโยชน์ของตน แสวงหาความสุขเพื่อตนบนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่น เช่นค้าขายเอากำไรเกินควร เบียดเบียนสัตว์เพื่อความสนุกเพลิดเพลินของตน รังแกผู้อ่อนแอที่ไม่มีทางสู้

ความคิดเบียดเบียนนี้ ท่านให้เอาชนะด้วยความกรุณา คือความเอ็นดู ความเห็นใจ ความอยากช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ตรงกันข้ามกับความคิดอยากให้เขามีทุกข์ เป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยนต่อสัตว์ทั้งหลาย

ความคิดที่ดีทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมา ย่อมหล่อหลอมจิตใจให้มีคุณภาพสูง สงบ ราบเรียบ เป็นกลาง มีความพร้อมที่จะพัฒนาให้สูงยิ่งๆ ขึ้นไป เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

๖

เดินไปสู่แสงสว่าง

เค้าโครงปาฐกถาพิเศษที่
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ
วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๒๖ เวลา ๑๖.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.

เดินไปสู่แสงสว่าง หมายถึงสู่แสงสว่างของชีวิต ต้องยอมรับก่อนว่าชีวิตของมนุษย์ส่วนใหญ่ยังจมอยู่ในความมืดมิดด้วยอำนาจของอวิชชาและโมหะ แถมยังหลับอยู่ด้วยอำนาจของกิเลส ที่เรียกว่า **กิเลสนิทรา**

โลกได้เดินทางผิด และหลงทางมาโดยตลอด ตัวอย่างที่พอชี้ให้ดูได้เช่นความระส่ำระสายของโลกเพราะวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ทำขึ้นเอง เช่นความสุขสมบูรณ์อย่างเหลือล้นของคนกลุ่มน้อยที่คุมอำนาจอยู่ และความทุกข์ทรมาน อดอยากยากแค้นของคนกลุ่มใหญ่ของโลก การแก้ปัญหาด้วยสงคราม นำมนุษย์ไปตายเป็นหมื่น แสน และเป็นล้าน มีอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่เปลี่ยนสถานที่เกิดเท่านั้น และแข่งขันกันสร้างอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งจะทำลายล้างโลกในอนาคต **เหล่านี้ล้วนแต่เป็นลักษณะของการเดินจากความมืดไปสู่ความมืดทั้งสิ้น มนุษย์ได้ถือเอาอำนาจเป็นเป้าหมายของความสำเร็จในชีวิต**

แม้แต่ในโลกย่อมๆ เช่นในครอบครัว มนุษย์ที่ประกอบกันเข้าเป็นครอบครัวก็พยายามยื้อแย่งอำนาจกัน เอารัดเอาเปรียบกัน ในระหว่างคนที่เคยบอกว่ารักกัน และจะเสียสละให้แก่กันแม้แต่ชีวิต แต่แล้ว ความฝันอันเป็นอุดมการณ์ก่อนแต่งงานก็ค่อยๆ สลายลง ตื่นขึ้นมาพบความเป็นจริงในครอบครัวที่มีแต่ความยุ่งยากและสิ้นหวัง คนที่รักกันกลายเป็นคนที่ถือดีเข้าหากัน ขัดแย้งกัน จนแก้ไขไม่ได้ อยู่กันไปด้วยความทุกข์ทรมาน หรือจบลงด้วยการเลิกราหย่าร้าง ทิ้งความว้าเหว่ สับสนไว้ให้ลูกๆ ผู้ยังมืดมนต่อชีวิตและระบบคุณธรรมต่างๆ อย่างที่ไม่อาจคลำหาทางที่ถูกต้องได้ บางคนก็ทุ่มตัวเองลงไปคลุกคลีกับอบายมุขนานาประการเพื่อแก้ปัญหาที่เผชิญหน้าอยู่ด้วยความหลงผิด เขาไม่แน่ใจว่าอะไรคือ

สิ่งที่ถูกต้อง "สิ่งที่ผู้ใหญ่พูดอบรมสั่งสอนเขาหรือสิ่งที่ผู้ใหญ่ทำ? นี่ก็จากความมืดไปสู่ความมืดอีกเช่นกัน

ทอนลงมาอีก ทอนลงสู่โลกส่วนตัวของแต่ละคน เราแต่ละคนมีความรู้สึกอยู่เสมอหรือไม่ว่า เรายังอยู่ในความมืด และอยู่ในความทุกข์ เราไม่รู้ว่าพรุ่งนี้อะไรจะเกิดขึ้นแก่เรา ย่นเข้ามาอีก อีก ๒ - ๓ ชั่วโมงหน้าอะไรจะเกิดขึ้น **ความไม่รู้นี่เองทำให้เราประหวั่นพรั่นพรึงต่ออนาคต กระวนกระวายและไร้สุขที่จะพึงได้ในปัจจุบัน เพราะชีวิตที่มีความสุขแท้จริงนั้น เป็นชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน อันที่จริงเราไม่จำเป็นต้องนึกอะไรถึงพรุ่งนี้ก็ได้ เพียงแต่ทำวันนี้ให้ดีที่สุดก็พอแล้ว** ทำทีละวันเหมือนย่างเดินทีละก้าว ให้มั่นคง สงบ และแจ่มใส ทำความรู้จักตัวเอง รู้แจ้งตัวเอง จุดแสงสว่างให้เกิดขึ้นในตน แล้วนำตนออกจากความมืดไปสู่แสงสว่าง โดยอาศัยแสงสว่างในตนนั่นเองเป็นเครื่องนำทาง เหมือนหิ่งห้อยในราตรี มันมีแสงสว่างในตัวเอง แม้จะมีเป็นแสงเพียงเล็กน้อย หิ่งห้อยก็ไม่เคยหลงทางในทำนองเดียวกัน **ถ้ามนุษย์ทำจิตใจให้สว่างด้วยเหตุผล มองเห็นตนเองและสิ่งที่อยู่รอบตัวเองให้เห็นตามเป็นจริงแล้ว เขาจะไม่หลงทางชีวิต เขาต้องอยู่ด้วยความสว่างและเดินไปสู่ความสว่าง**

คราวนี้ เรามาพูดกันถึงว่า อะไรคือสิ่งที่มาบดบังแสงสว่าง? ถ้าตอบตามแนวพระพุทธพจน์ ก็ต้องตอบว่ากิเลสนั่นเองที่มาบดบังแสงสว่างแห่งดวงจิต เหมือนก้อนเมฆบดบังแสงอาทิตย์หรือแสงจันทร์ มีพระพุทธพจน์อยู่ข้อหนึ่งว่า จิตนี้โดยธรรมชาติแล้วประภัสสร คือมีแสงสว่าง มีรัศมี แต่เศร้าหมองไปเพราะกิเลสที่จรมา (อาคันตุกะกิเลส)"

กิเลสนั้นมีมากมายหลายประการ แต่จะลองนำมากล่าวในที่นี่เพียงประการเดียว คือ **อุปาทาน** ความยึดความติด หรือการออกรับ ตัวอย่างเช่น ความติดในสมมติ ทำให้มนุษย์เราปั่นป่วน หัวหมุน เร่าร้อน กระวนกระวายใจ โลกนี้เต็มไปด้วยสมมติ ในตัวคนๆ หนึ่งเมื่อมีสมมติมาพอกตัวมากเข้าหลายเปลาะหลายชั้น บางทีก็ทำให้มองไม่เห็นตัวแท้ของตน

มองเห็นแต่สมมติซึ่งหนาเตอะห่อหุ้มอยู่ภายนอก ตัวอย่างที่เห็นง่าย เช่น สมมติที่เกี่ยวกับยศทหารหรือตำรวจ จากนายสิบเรื่อยไปถึงนายพล หรือตำแหน่งทางวิชาการเช่นศาสตราจารย์เป็นต้น ล้วนเป็นสมมติอันเป็นเปลือกนอกทั้งสิ้น ตัวเก่า คือขันธ์ ๕ หรือ ธาตุ ๖ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ และวิญญาณ เหมือนกัน ผิวหนังทั้งตัวนั้นถ้าขูดออกแล้วปั้นก็จะได้เท่าเมล็ดพุทราเท่านั้น มีสุข มีทุกข์ กลัวภัย ต้องหิวกระหาย เจ็บป่วย และในที่สุดก็ต้องตาย เมื่อตายแล้วก็เหม็น และเน่าเปื่อยไปเหมือนกันหมด ไม่ยกเว้นใครเลย นี่แหละคือตัวแท้ของคนและสัตว์ทั้งหลาย

แต่มนุษย์ก็มาลุ่มหลงกันอยู่ในสิ่งอันเป็นมายาเหล่านี้อย่างเอาเป็นเอาตาย อัตตา หรือ ego เติบโตขึ้นตามสมมติ แม้สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ก็เป็นเพียงเปลือกนอกของพระสงฆ์เหมือนกัน **จริงอยู่เปลือกนอกอาจแสดงถึงคุณสมบัติภายใน เหมือนเปลือกและใบของต้นไม้ แต่ในบางกรณีก็เหมือนโลงศพที่สุกสกาว วาววแวว แต่ภายนอก ส่วนข้างในเป็นซากศพที่น่ารังเกียจ มีตัวอย่างให้เห็นอยู่เสมอมิใช่หรือ คนที่ยิ่งใหญ่ด้วยยศศักดิ์ ทรัพย์สินบริวาร แต่มีสันดานชั่วช้าเลวทราม น่ารังเกียจ**

เพื่อให้แสงสว่างในตนสาดส่องได้เต็มที่ จึงควรถอนอัตวาทุปาทาน ความยึดมั่นในตัวตนอันเป็นสมมตินี้เสีย พิจารณาอนัตตาให้ชัดเจน ประทีปธรรม คือ การปรากฏตัวของอนัตตาก็โชติช่วงชัชวาลขึ้นอย่างไม่มีอะไรปิดบัง ประทีปธรรม หรือพระธรรมนั้นให้ต้องปรากฏขึ้นในตน จึงจะเป็นแสงสว่างที่แท้จริง ในพระธรรมคุณก็มีอยู่ข้อหนึ่งซึ่งบอกความจริงข้อนี้ คือข้อว่า *โอปนยิโก* ควรน้อมเข้ามาในตน หรือน้อมเข้ามาหาตน น้อมพระธรรมเข้ามาให้ปรากฏในตน น้อมตนเข้าไปหาธรรมก็ได้ จนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรม สำเร็จเป็นธรรมกายขึ้น คือมีกายธรรมขึ้นในตน เป็นคุณสมบัติประจำตน องค์พระพุทธเจ้าเองก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรม ดังที่ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”

แม้แต่เรื่องความดี ที่มนุษย์เรามุ่งมาดปรารถนาที่จะทำ และอยากจะเป็นคนดี แต่ส่วนมากก็ไปติดอยู่ที่ความดีปลอม ความดีอย่างเทียม เช่น ความดีที่สังคมนิยมว่าดี สมมติว่าดี หรือความดีที่โลกสมมติ ไม่ใช่ความดีที่แท้จริงหรือความดีในตัวเอง (objective good) คนที่ติดอยู่ในความดีอย่างเทียม จึงมักทำความดีเพื่อเอาหน้าหรือเพื่อให้คนยกย่องสรรเสริญ เพื่อความมีหน้ามีตาในสังคม หรืออย่างน้อยก็เพื่อสนองความอยากของตนเอง คือทำเพราะตนอยากทำ หรือทำตามประเพณีที่ทำสืบๆ กันมา ทำแล้วสบายใจ ถ้าไม่ทำเกรงว่าผู้อื่นจะติเตียน

ส่วนคนที่รู้จักความดีอันแท้จริง ย่อมทำความดีด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ทำความดีเพื่อความดี ความดีที่เขาทำนั้นย่อมให้สำเร็จประโยชน์และเป็นอานุภาพได้จริง

เพราะฉะนั้น เพื่อเดินไปสู่แสงสว่างแห่งการทำความดี จึงควรเพิกถอนอุปาทานเกี่ยวกับความดีที่โลกสมมติ หรือสักแต่ว่าเป็นธรรมเนียมประเพณีออกเสีย แต่ทำความดีมุ่งตรงต่อเหตุผล ให้เป็นความดีที่แท้จริง ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเป็นกำแพงกั้นไม่ให้แสงสว่างลอดเข้ามา หรือกันไม่ให้เราออกไปสู่แสงสว่างได้ จึงจมอยู่ในความมืด ทำไปอย่างมืดๆ ทำไปเท่าไรๆ ใจก็ไม่สว่างขึ้นเลย ยังคงหลงงมงายอยู่กับเรื่องไร้สาระเหมือนเดิม กลายเป็นยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ยึดถือกันมาอย่างไร้เหตุผล จนเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า *“สีลัพพตุปาทาน”* ยึดมั่นในศีลและพรต หรือความงมงายต่างๆ ซึ่งย้อมใจให้มืดมนมัวเมา ไม่สว่างด้วยเหตุผลภาคปฏิบัติ แต่เมื่อทำอะไรไปด้วยเหตุผลภาคปฏิบัติแล้ว ใจจะสว่างอย่างแท้จริง ไม่ต้องอาศัยแสงสว่างอื่น เพราะได้เห็นด้วยตนเองแล้ว เหมือนสถานที่หรืออะไรก็ตามที่เราได้เห็นด้วยตนเองแล้ว ไม่ต้องเชื่อตำราหรือเชื่อผู้อื่นอีก พระโสดาบันที่เห็นธรรมแล้ว ท่านจึงใช้คำว่า “ไม่ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัย (อปรปจฺจโย)” พระสารีบุตรก็เคยกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ท่านไม่ต้องเชื่อพระพุทธองค์อีกแล้วในเรื่อง ฌาน วิปัสสนา และมรรคผล นิพพาน เพราะท่านได้เห็นด้วยตนเองแล้ว” พระพุทธเจ้าทรง

อนุโมทนาว่าเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ขณะที่ภิกษุทั้งหลายอื่นติเตียน เพราะความไม่เข้าใจว่า พระสารีบุตรอวดดี ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า

เมื่อได้เห็นแจ้งด้วยตนเองเช่นนี้ เรียกได้ว่าสว่างมาจากข้างใน บานมาจากข้างใน เหมือนดอกไม้บานมันบานมาจากข้างใน ไม่ใช่เราไปฉีกกลีบให้บาน

ถ้าท่านทั้งหลาย สังเกตให้ดีจะเห็นว่า นักเรียนนักศึกษาส่วนใหญ่ของเรา ได้เรียนหนังสือ ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการมากมายก็จริง แต่ใจยังไม่บาน ยังไม่เป็นพุทโธ ผู้บานแล้วด้วยความกรุณา เขายังไม่มีจิตใจอ่อนโยนต่อเพื่อนมนุษย์ ยังทนดูความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ที่ตำหูตำตาอยู่ได้ ถ้าท่านโดยสารรถประจำทาง ท่านจะเห็นภาพอันนี้ชัดเจน เด็กนักเรียน นักศึกษาไม่เคารพยำเกรงผู้สูงอายุ ทำอะไรตามใจชอบ ไม่เอื้อเฟื้อเด็ก สตรีมีครรภ์แก่ และคนชรา เขาทนดูความทุกข์ยากลำบากของคนเหล่านั้นได้ ถ้าเขาบานแล้วด้วยความกรุณา เขาย่อมทนเห็นภาพอย่างนั้นไม่ได้ ในขณะที่เขานั่งสบายอยู่ เขาไม่มีน้ำใจเสียสละความสุขทางกายเพียงเล็กน้อย เพื่อความสุขทางใจอันยั่งยืน เขายืนหันหน้าคุยกันบนหัวของคนเฒ่าคนแก่คราวพ่อคราวแม่หรือคราวปู่ย่าตายายด้วย สุ้มเสียงที่ไม่เกรงใจใคร นี่คือกิริยาของนักเรียนนักศึกษาทั้งหญิงและชายที่ท่านจะเห็นได้ทุกวัน ถ้าท่านเดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง คนแก่บางคนทนยืนไม่ไหว จนต้องขอแทรกนั่งลงไปบนเก้าอี้ที่นั่งได้คนเดียว ซึ่งนักเรียนหรือนักศึกษาคนนั้นนั่งอยู่ เคยเห็นคนแก่ถึงกับลงนั่งกับพื้นของรถเมล์ ถึงกระนั้นคนที่นั่งอยู่บนเก้าอี้ก็ไม่ยอมลุก ท่านลองคิดดูเถิดพวกเขาใจดำเพียงใด การศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ทางโลกนั้นไม่ได้ช่วยให้เขาใจสว่างขึ้นเลย **วิชาการทางโลกจะมีประโยชน์อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อผู้นั้นมีใจเอิบอาบอยู่ด้วยธรรมเท่านั้น**

คนส่วนมากได้เรียนคุณธรรม แต่ไม่ได้อบรมคุณธรรม คุณธรรมจึงไม่ได้แทรกซึมเข้าไปในใจ มิได้สถิตอยู่ในจิต มันผิวเผินอยู่ที่ริมฝีปาก

และอย่างมากก็ที่สมอง คือจำได้ พูดได้ เพื่อนำไปสอบ ตอบคำถาม แต่คุณธรรมจริงๆ มิได้อยู่ในตน เมื่อเป็นเช่นนี้จะหาแสงสว่างจากที่ใดเล่า ใจยังคงมืดมนอยู่เหมือนเดิม มืดมาแล้วมืดไป (ตโม ตมปรายโน) แม้เมื่อแสดงความยินดีต่อความสุขหรือความสำเร็จของผู้อื่น ก็มักมีกระแสเสียงแห่งความริษยาสอดแทรกปะปนออกมาด้วย เมื่อแสดงความเสียใจต่อภัยพิบัติของผู้อื่น ก็มักมีกระแสเสียงแห่งความยินดีปรีดาคละเคล้าออกมาด้วย หาได้ดีใจหรือเสียใจจริงๆ ไม่ นี่คืออาการของผู้ซึ่งมิได้อบรมคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตน หาความจริงใจไม่ได้ คนที่ได้พัฒนาจิตใจอย่างดีแล้วเท่านั้น จึงจะพอเชื่อถือได้ในการแสดงความดีใจหรือความเสียใจ

บางคนเป็นโรคจิตโดยไม่รู้ตัว เห็นว่า "เมตตากรุณาเป็นเรื่องของคนอ่อนแอ ท่าทีอันก้าวร้าวเป็นเรื่องของคนเข้มแข็ง" เพราะฉะนั้น ถ้าท่านทำความดีกับใครด้วยเมตตากรุณาแล้ว เขาตอบแทนท่านด้วยท่าทีอันก้าวร้าว ทำให้ท่านเจ็บปวด เพื่อแสดงความเข้มแข็งของเขาแล้ว ขอให้รู้เถิดว่า "เขาเป็นโรคจิต" เพราะคนที่มีจิตปกติธรรมดา จะไม่ทำอย่างนั้น

เด็กบางคน รักพ่อรักแม่ แต่ชอบทำความลำบากให้พ่อแม่อยู่เนืองๆ หรือคู่รักของเขา บอกว่ารักเราและรักเราอยู่เสมอ เราก็รู้ว่าเขารักเรา แต่เขาก็ชอบทำความเดือดร้อนให้เราอยู่เสมอ เขาเองก็ไม่รู้ว่าทำไม ด้วยเหตุผลอันใด เขาจึงทำอย่างนั้น นั่นแหละเขาเป็นโรคจิตชนิดหนึ่ง ซึ่งจะต้องแก้ไข จึงจะพบแสงสว่างได้ มิฉะนั้นแล้วคงจะต้องมืดมนต่อไป

ถ้าท่านสังเกต จะพบว่าคนส่วนมากกระหายต่อคำยกย่องชมเชยหรือ นิยมสรรเสริญ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว **สำหรับคนใจสูงแล้ว คำนิยมยกย่องเหล่านั้นมีค่าน้อยเหลือเกิน ถ้าเรายังไม่รู้สึกเหนื่อยหน่ายต่อการยกย่องชมเชยแล้ว เราจะไปสู่แสงสว่างได้อย่างไร การกลัวเสียงติกับความกระหายต่อคำยกย่องย่อมมีส่วนสัมพันธ์กันอยู่เสมอ คือเรากระหายต่อการยกย่องมากเท่าใด เราย่อมเกรงกลัวต่อเสียงตำหนิติเตียนมากเท่านั้น** เมื่อเรายังไม่สิ้นกิเลส ควรตระหนักอยู่เสมอว่า คำสรรเสริญ

เยินยอใดๆ ที่เราได้รับนั้นเป็นสิ่งน่ากลัว เพราะจะทำให้เราหลงตัวเอง และนำตนไปสู่อันตรายแห่งการปฏิบัติธรรม เราควรลดตัวเองลงให้เหลือสูญ เพื่อไม่ให้มีอหังการซึ่งเป็นเสมือนม่านทึบที่มาบดบังแสงสว่างไว้ และเป็นเครื่องทำลายความสงบสุขของเรา **การไม่มีอหังการหรืออัสมิมานะนั้น พระพุทธเจ้าทรงถือว่าเป็นบรมสุข**

ความเคียดแค้นชิงชังและพยาบาทจองเวร เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่คอยทำลายความสุขและบดบังแสงสว่างแห่งใจ ทำให้ใจมืดมน มองไม่เห็นความดีของผู้อื่น แต่พอความเคียดแค้นชิงชังหรือความพยาบาทลดลงหรือสิ้นไป ก็สามารถมองเห็นความดีของผู้อื่นได้ **รู้จักตัดตอน การรู้จักตัดตอนนั้นเป็นคุณลักษณะของบัณฑิต** ขอเล่าเรื่องประกอบครับ

บุตรของซามูไรผู้หนึ่ง ชื่อ เซนไก เมื่อได้เรียนวิชาและจริยธรรมจบแล้ว ไปทำงานอาสาเป็นผู้พิทักษ์ขุนนางผู้หนึ่ง ในขณะทำงานอยู่ ตกเป็นทาสของอารมณ์ หลงรักภรรยาของขุนนาง ลอบรักได้เสียกัน เมื่อความเปิดเผยออกจึงใช้ดาบฆ่าขุนนาง แล้วพาภรรยาของเขาหนีไป เป็นการทำบาปซ้ำสอง อยู่ร่วมกับภรรยาที่แย่งเขามาได้ชั่วระยะหนึ่ง ความหวานกลับเป็นความขม ต้องแยกทางกัน เซนไกต้องอยู่คนเดียว หวนคิดถึงบาปของตน เขาได้เห็นหน้าผาสูงชัน เป็นที่สัญจรของคนทั้งหลาย ต้องเสี่ยงอันตรายในการเดินทาง เซนไกคิดจะทำความดีล้างความชั่ว จึงตั้งใจจะขุดอุโมงค์ผ่านภูเขาลูกนั้น กลางวันหาเลี้ยงชีพเป็นอยู่ง่ายๆ กลางคืนเจาะภูเขา เขาเจาะอุโมงค์กว้าง ๖ วา สูง ๕ วา ใช้เวลาเจาะอยู่นานถึง ๓๐ ปี ได้เส้นทางลึก ๕๗๐ วา แต่ช่องทางยังเหลืออยู่อีก จะต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๒ ปี จึงจะทะลุภูเขาใช้เป็นทางสัญจรได้

คนญี่ปุ่นโบราณก็เหมือนคนจีนในอดีต คือมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและพยาบาทต่อผู้ทำร้าย หนี้ชีวิตจะต้องชดใช้ด้วยชีวิต ลูกชายของขุนนางผู้ซึ่งเซนไกฆ่าผัวชิงเมียเขามานั้น บัดนี้เป็นหนุ่มใหญ่ กำลังแสวงหาศัตรูผู้ฆ่าพ่อเพื่อล้างแค้น มาเจอเข้าที่อุโมงค์ ในช่วง ๒ ปี ที่การเจาะภูเขาจะสำเร็จลง

ชามูไรชราซึ่งบัดนี้เป็นนักเจาะภูเขามาเป็นเวลา ๓๐ ปีแล้ว ขอร้องว่า ขอให้เขาเจาะภูเขาเสร็จเสียก่อนเถิด แล้วจะยอมให้ฆ่าเป็นการล้างแค้นโดยไม่หลบเลี่ยงเลย ซามูไรหนุ่ม บุตรขุนนาง มองไม่เห็นว่าเซนไกจะหนีไปได้อย่างไร จึงลงนั่งคอยเวลาให้เจาะอุโมงค์เสร็จ ได้เห็นการทำงานของเซนไกอย่างขยันขันแข็ง เพื่อประโยชน์สูงของผู้สัญจรอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง ต้องการแก้แค้นให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ซามูไรหนุ่มจึงลงมือช่วยเจาะภูเขาด้วย จนงานเจาะภูเขาสำเร็จเรียบร้อยลงก่อนเวลา ๒ ปีที่กำหนดไว้เดิม ต่อไปเหลือแต่งานแก้แค้น

เซนไก บอกให้ซามูไรหนุ่มทำการแก้แค้น โดยถอดดาบออกจากเอว วางไว้เบื้องหน้า นั่งขัดสมาธิ ก้มศีรษะลงเผยให้เห็นลำคอที่สะดวกแก่การตัด ซามูไรหนุ่มชักดาบออกจากฝัก แต่แล้วแทนจากจ้วงฟันให้สมแค้น เขากลับทรุดตัวลงคุกเข่าเบื้องหน้า วางดาบลงบนหินพลางกล่าวว่า "ข้าพเจ้าจะฆ่าครูของข้าพเจ้าได้อย่างไรเล่า"

นั่นคือ ช่วงเวลา ๒ ปีที่มานั่งดูและช่วยซามูไรชราเจาะภูเขาอันเป็นทางแห่งบุญนั้น ได้สอนให้ซามูไรหนุ่มได้บทเรียนแห่งการใช้ชีวิตที่ดีกว่า เขาได้พบแสงสว่างในทางบุญ ไฟพยาบาทที่คุกรุ่นมาเป็นเวลานานดับมอดลง ใจของเขาสว่าง ให้อภัย และรู้จักตัดตอน

แสงสว่างมีอยู่ แต่ไม่มีดวงตาก็ไม่เห็นอะไร ดวงตามีอยู่ แต่ไม่มีแสงสว่างก็ไม่เห็นอะไรเหมือนกัน ทำดวงตา (คือปัญญา) ให้เกิดขึ้นแล้วเดินสู่แสงสว่าง (คือพระธรรม ประทีปธรรม) ก็จะเห็นหมดทุกอย่างแหละเห็นตามเป็นจริง ไม่ใช่ตามที่โลกสมมติ เช่นเห็นขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา หรือสุญญตา ก็ทำใจว่าง และสว่าง ไม่ยึดถือโดยความเป็นตัวตน มองเห็นขันธ์ ๕ เป็นเพียงของสูญจากตัวตนหรือของตน ร่างกายของเรานี้ที่เรายึดถือกันอยู่ว่าเป็นเราเป็นของเรานี้ ก็สักแต่ว่าธาตุต่างๆ มาประชุมกัน

แล้วก็แยกจากกัน สมมติว่า ตาย **อันที่จริง ถ้าเราพิจารณากายนี้โดยความเป็นธาตุแล้ว จะไม่มีอะไรตาย ไม่มีใครตาย จึงเป็นผู้ตายไม่เป็น ข้ามพ้นความตายได้ มัจจุราชมองไม่เห็นบุคคลเช่นนั้น** สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบปัญหาท่านโมฆราชว่า "ท่านจงเป็นผู้มีสติ พิจารณาโลกโดยความเป็นของสูญอยู่ทุกเมื่อ ถอนความเห็นว่าเป็นตัวตนเสีย ก็จะข้ามพ้นมัจจุราชได้ มัจจุราชย่อมมองไม่เห็นผู้ที่พิจารณาโลกอย่างนั้นอยู่"

นี่ก็เป็นแสงสว่างอันยิ่งใหญ่สำหรับผู้สนใจธรรมและปฏิบัติธรรม เพื่ออมตธรรม เพื่อความเป็นผู้ไม่ต้องเกิดอีก และไม่ต้องตายอีก

๗

แนวคำบรรยาย เรื่อง
ธรรมเพื่อชีวิต

๑. บรรยายในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับประจำแผนก รุ่นที่ ๒ หลักสูตร "ศิลปการพัฒนางานและชีวิต" วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๒๘ ณ ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

๒. และบรรยายที่มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตกรุงเทพฯ แก่เจ้าหน้าที่ห้องสมุด วันเสาร์ที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๘

๓. ลงวารสารสมาธิ ประจำเดือนตุลาคม ๒๕๒๘

ธรรมเพื่อชีวิต

จุดมุ่งหมายในการบรรยายครั้งนี้ เพื่อความสงบใจซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่ดี เพราะฉะนั้นข้อความที่จะกล่าวในโอกาสนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายทำความเข้าใจไว้ก่อนว่า เป็นข้อความที่เป็นไปเพื่อความสงบใจ ไม่ใช่เพื่อจุดมุ่งหมายอื่น ถ้าพิจารณาในแง่อื่นหรือจุดมุ่งหมายอื่น อาจไม่สอดคล้องกันก็ได้

หัวข้อเรื่อง "ธรรมเพื่อชีวิต" นั้นเป็นหัวข้อที่น่าพอใจน่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่งและตรงกับความเป็นจริง เพราะพระธรรมหรือธรรมะนั้นมีไว้เพื่อชีวิตนั่นเอง สิ่งไม่มีชีวิต ไม่จำเป็นต้องมีธรรม อนึ่ง เมื่อพิจารณาในแง่ที่ว่าธรรมคือหน้าที่แล้ว สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย จะต้องทำหน้าที่ของมัน จึงจะมีชีวิตอยู่ได้ และถ้าทำหน้าที่ดีขึ้น ชีวิตก็จะดีขึ้น กล่าวเฉพาะมนุษย์รู้สึกว่าทุกคนพยายามขวนขวายเพื่อให้ชีวิตดีขึ้น ส่วนใครจะทำได้เท่าไรนั้นก็สุดแล้วแต่สติปัญญา ความสามารถและองค์ประกอบอื่นๆ

ชีวิตมิใช่สูตรสำเร็จ การดำเนินชีวิตจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมแก่ตนจึงจะดำเนินชีวิตไปได้อย่างราบรื่นสงบสุข ได้พบกับ "ความเย็น" ของชีวิต ไม่ถูกเผาลนด้วยแรงผลักดันทั้งภายในและภายนอก **แรงผลักดันภายในก็คือ ความทะยานอยากอันไม่มีขอบเขตจำกัดของตน ความอยากวิ่งออกหน้าอยู่เสมอ ไล่เท่าไรก็ไม่ทัน เหมือนคนวิ่งไล่ตะครุบเงาของตนเอง แรงผลักดันภายนอก ก็คือสิ่งแวดล้อมที่ยั่วยวนให้เกิดความอยาก** สิ่งแวดล้อมที่สำคัญก็คือเพื่อนร่วมงาน คนในครอบครัวและเสียงของเขาเหล่านั้นที่กระตุ้นเร้าให้ทะยานโลดแล่นออกไปอย่างไม่รู้จัก

หยุดหย่อนผ่อนพัก เป็นชีวิตที่แสนจะเหนื่อยและทนทุกข์ทรมาน ทำให้นึกเทียบเรากับเขา - เขากับเราอยู่ตลอดเวลา แล้วแข่งกันแสวงหาเพื่อให้เท่าเทียมเขา หรือเหนือเขา ซึ่งดูเหมือนว่า ยอดเขานี้ช่างสูงลิบเสียดฟ้าเสียจริงๆ เมื่อไรจึงจะเหนือเขาคือคนทุกคนได้ เมื่อรู้สึกว่าสู้เขาไม่ได้ก็ไม่สบายใจ เกิดปมด้อย เมื่อรู้สึกว่าเหนือเขาก็ทะนงตนเกิดเป็นปมเขื่องซึ่งล้วนแต่ไม่ดีทั้งสิ้น และไม่เป็นทางแห่งความสงบใจ

เพื่อให้ชีวิตประสบสันติสุข ขอเสนอหลักบางประการเพื่อเป็นแนวทางดังต่อไปนี้

๑. ประพฤติตนเป็นผู้ไม่มีปม

ไม่มีทั้งปมด้อยและปมเขื่อง ปมนั้นเกิดจากการเปรียบเทียบ เมื่อเลิกเปรียบเทียบก็สามารถลบปมออกได้ ไม่เปรียบเทียบตนกับผู้อื่น หรือผู้อื่นกับตน ถ้าจะมีการเปรียบเทียบก็ให้เปรียบเทียบกับตนเองว่า ตนเองดีขึ้นหรือเลวลง ถ้าเห็นว่าดีขึ้นก็พอใจ และพยายามให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ถ้าเห็นว่าเลวลง ก็พยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ปมหรือ Complex นี้ พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า *อัสมิมานะ* หรืออหังการ ตรัสว่า การถอนอัสมิมานะ หรือ อหังการ* ออกเสียได้ เป็นบรมสุข **การไม่มีปมเป็นวิถีทางเพื่อความสงบสุขของชีวิตอย่างสำคัญประการหนึ่ง เมื่อเลิกเปรียบเทียบ ปมก็จะหายไป**

จริงอยู่ สาเหตุแห่งปมด้อยย่อมมีหลายกรณี แต่ในที่นี้พูดเฉพาะกรณีแห่งการเปรียบเทียบอย่างเดียว กรณีอื่นๆ ก็อาจจะลบล้างหรือชดเชยได้ เช่น ปมด้อยที่เกิดจากความบกพร่องในความงาม อาจชดเชยและลบล้างได้ด้วยความรู้ความสามารถเป็นต้น โลกได้พิสูจน์มาแล้วว่าความรู้ความสามารถและความดี มีค่าเหนือความงามของรูปร่างและผิวพรรณเสมอ

---

* ego-consciousness ; egoity ; egotism.

๒. อยู่อย่างต่ำทำอย่างสูง

เพราะเหตุที่ไม่มีปมด้อยหรือปมเขื่อง จึงทำให้เป็นผู้ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย (Simplicity) ทำประโยชน์ได้มาก ทำงานอย่างสูงได้ แต่อยู่อย่างสามัญธรรมดา ที่เรียกว่า plain living high doing อยู่อย่างต่ำทำอย่างสูง หรือบินอย่างนกอินทรีย์ แต่อยู่อย่างนกกระจอกได้ ไม่ต้องแสดงศักดิ์ศรีของคนมีระดับแต่ประการใด

ความเรียบง่ายเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้มุ่งหวังความสงบสุขแห่งชีวิต ผู้นิยมความเรียบง่าย ย่อมไม่ต้องการความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ความมีหน้ามีตาในสังคมหรือความสำเร็จอย่างเทียม ความสำเร็จแห่งการงานเป็นความสำเร็จอย่างแท้ ส่วนลาภ ยศ และชื่อเสียงนั้นเป็นผลพลอยได้เป็นความสำเร็จอย่างเทียม

๓. แยกความจริงอย่างสมมติ และความจริงอย่างปรมัตถ์ออกจากกันได้

อันที่จริง เงินทอง ยศศักดิ์ เหรียญตรา สายสะพาย เป็นต้น ตลอดถึงขั้นต่างๆ เป็นเพียงสิ่งสมมติของโลก เป็นเพียงสิ่งจูงใจให้คนบางคนบางพวกตั้งหน้าตั้งตาทำงานเท่านั้น มิได้มีความหมายจริงจังอะไร แต่เนื่องจากมนุษย์เราอยู่ในโลกแห่งสมมติหรือสังคมสมมติเสียนาน จึงติดสมมตินั้น เข้าใจและยึดเอาสมมติเป็นสิ่งแท้จริง เมื่อไม่ได้สิ่งสมมติจึงเดือดร้อนเหมือนเด็กติดของเล่น หรือเรื่องราวในละคร พลอยโศกเศร้าหรือดีใจไปกับบทละครนั้น **ถ้าสวมบทแล้วแยกได้ว่าอะไรเป็นสิ่งสมมติอะไรเป็นสิ่งแท้จริงก็จะทำให้สบายใจขึ้นและสามารถพบกับความสงบสุขของชีวิตได้มากกว่า เมื่อแสวงหาค่าก็ตระหนักรู้ว่าอะไรเป็นค่าสมมติอะไรเป็นค่าจริง ใช้เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตไปในการแสวงหาค่าจริง ค่าสมมติให้เป็นเพียงผลพลอยได้หรือเกิดขึ้นเองโดยไม่ได้ตั้งใจ** ตัวอย่างเช่น การแสวงหาความดีกับการแสวงหาชื่อเสียง ควรตั้งใจแสวงหาความดี

ทำความดี ส่วนชื่อเสียงเป็นเพียงผลพลอยได้ ไม่ใช่ค่าจริงที่เราตั้งใจแสวงหา ความเป็นคนกับเปลือกของคนไม่เหมือนกันฉันใด สมมติกับปรมัตถ์ก็ต่างกันฉันนั้น

๔. ไม่เป็นทุกข์ล่วงหน้าและไม่ยอมเป็นทาสของอดีต

ความทุกข์ล่วงหน้าเป็นสิ่งรบกวนจิตใจให้ปราศจากความสงบ ทำให้ฟุ้งซ่าน ว้าวุ่น เรื่องที่เป็นทุกข์ล่วงหน้านั้นก็ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้น อาจเป็นเพียงความกังวลใจของเราเฉยๆ **มีผู้วิจัยว่าเรื่องที่เรามักเป็นทุกข์ล่วงหน้านั้น ๙๐% ไม่เกิดขึ้น ที่เราเป็นทุกข์แทบแย่นั้นจึงเป็นทุกข์เปล่าๆ ไม่เป็นประโยชน์กับตัวเราเองหรือกับใครเลย** คนมีความทุกข์ก็มักหงุดหงิด ฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดกับลูก เมีย หรือลูกน้อง ทำให้ผู้อื่นพลอยเป็นทุกข์ไปด้วย

สมมติว่าเรื่องที่เราเป็นทุกข์ว่าจะเกิดขึ้นนั้น อยู่ห่างเรา ๗ วัน เราลองพูดกับตัวเองว่า อีก ๗ วันค่อยทุกข์ได้ไหม ? ๖ วันนี้ขอมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขไปก่อน ทีนี้พอถึงวันที่ ๗ สมมติว่าเรื่องที่เรากังวลอยู่นั้นเราจะต้องเผชิญหน้าเวลา ๕ โมงเย็น เราลองพูดกับตัวเองว่า ค่อยเป็นทุกข์ตอน ๕ โมงเย็นได้ไหม ? เช้าถึง ๔ โมง ๕๙ นาที ขอมีความสงบสุขไปก่อน อย่างนี้เป็นต้น **ยิ่งเวลาเป็นเดือนเป็นปี เรายิ่งต้องพูดกับตัวเองได้ง่ายขึ้นว่าเหลือเวลาอีกตั้งนานจะรีบทุกข์ไปทำไมกัน แต่การวางแผนล่วงหน้าเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ**

อนึ่ง สมมติว่าเราเชื่อแน่ว่าเรื่องร้ายจะเกิดขึ้นจริงๆ เราลองถามดูว่าถ้าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง ผลร้ายแรงที่สุดคืออะไร ? เราพอสู้ไหวไหม ? เรื่องทำนองนี้เคยเกิดขึ้นกับคนอื่นมาบ้างหรือไม่ ? หรือเกิดกับเราคนเดียว ? **อันที่จริงแล้วเรื่องของโลกเป็นเรื่องซ้ำซาก เคยเกิดขึ้นกับใครต่อใครมาแล้วทั่วโลก ในระยะเวลาอันยาวนาน ไม่มีเรื่องอะไรใหม่จริงๆ เลย**

แนวคิดอย่างนี้น่าจะทำให้เราสบายใจขึ้นและพร้อมที่จะสู้กับเหตุการณ์ด้วยใจสงบ

อดีตเล่าก็ล่องลอยไปแล้ว ยิ่งกลับคืนไม่ได้ ต้องปล่อยให้ล่วงไป อย่าเศร้าโศกเสียใจจนไม่เป็นอันทำอะไร หรือหลงดีใจปลื้มใจจนประมาท อาจพลาดพลั้งได้ง่าย พยายามทำปัจจุบันให้ดีที่สุด บางคนเก็บเอาความผิดพลาดในอดีตมาทรมานใจตนเอง จนไม่เป็นอันกินอันนอน

ท่านธมฺมวิตกฺโก ภิกฺขุ หรือพระยานรรัตน์ราชมานิต ได้ให้โอวาทไว้ว่า

"คำว่า "ไม่สบายใจ" อย่าใช้ และอย่าให้มีขึ้นในใจต่อไป let it go and get it out" ก่อนมันจะเกิดขึ้นต้อง let it go ปล่อยให้มันผ่านไป อย่ารับเอาความไม่สบายใจไว้ ถ้าเผลอไปมันแอบเข้ามาอยู่ในใจ พอมีสติรู้สึกตัวว่าความไม่สบายใจเข้ามาแอบอยู่ในใจ ต้อง get it out ขับมันออกไปทันที **อย่าเลี้ยงเอาความไม่สบายใจไว้มันจะเคยตัว เพราะความไม่สบายใจนี้แหละเป็นศัตรู เป็นมาร ทำให้ใจไม่สงบ ประสาทสมองไม่ปกติ เป็นเหตุให้ร่างกายไม่ปกติ พลอยไม่สงบ ไม่สบายไปด้วย ทำให้สมองทึบ เป็น habit ความเคยชินที่ไม่ดี เป็นอุปสรรคกีดกั้นขัดขวางปัญญาไม่ให้ปลอดโปร่งแจ่มใส** ต้องหัดแก้ไขปรับปรุงจิตใจเสียใหม่ ทั้งก่อนทำอะไร หรือกำลังทำอยู่ และเมื่อเวลาทำเสร็จแล้ว ต้องหัดให้จิตใจแช่มชื่นรื่นเริง และเกิดปีติปราโมทย์ เป็นสุขสบายอยู่เสมอ เป็นเหตุให้เกิดกำลังกาย กำลังใจ Enjoy living มีชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบาน สมองจึงจะเบิกบาน จะศึกษาเล่าเรียนก็เข้าใจจำได้ง่าย เหมือนดอกไม้ที่แย้มเบิกบานรับหยาดน้ำค้างและอากาศอันบริสุทธิ์ ฉะนั้น[๑]

---

(๑) จากหนังสือ ท่านผู้ให้แสงสว่าง : ธมฺมวิตกฺโก ภิกฺขุ (พระยานรรัตน์ราชมานิต) โดย ท.เลียงพิบูลย์ หน้า ๑๗๑-๑๗๒ โรงพิมพ์วิญญาณ บางลำพู พ.ศ. ๒๕๑๕

เพราะฉะนั้น อย่ายอมเป็นทาสของอดีต ดำเนินชีวิตตามพระพุทธพจน์ที่ว่า "ไม่ควรคำนึงถึงอดีต ไม่ควรกังวลถึงอนาคต เพราะอดีตล่วงไปแล้ว อนาคตยังไม่มาถึง แต่ควรเพ่งพินิจปัจจุบันให้ดี..."

๕. ต้อนรับสิ่งที่หนีไม่พ้นด้วยความสงบ

อะไรที่เรารู้แน่ว่า หนีไม่ได้ ไล่ไม่ไป หรือหลีกไม่พ้น ขอให้ต้อนรับสิ่งนั้นด้วยความสงบ ไม่ต้องตีโพยตีพายให้เสียเวลาหรือเป็นที่รำคาญใจแก่ผู้อื่น ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะก่นแต่เศร้าโศกทุกข์ร้อน โรคประจำตัวบางอย่างรักษาไม่หายขาด ได้แต่พอทุเลาๆ ไปก็ช่างมัน ทำให้ใจสงบไว้ มิได้เป็นแต่เราคนเดียว คนอื่นก็เป็นกันมากมาย ในที่สุดมันก็ต้องหายพร้อมด้วยความตาย ทำใจให้สบายไว้ ช่วยได้มากทีเดียว อนึ่ง **สิ่งที่เราคิดว่าร้ายนั้น อาจซ่อนสิ่งดี หรือผลดีไว้บ้างก็ได้ ขอให้มองดูดีๆ และพยายามทำแต่สิ่งที่ดี ตรงกันข้าม สิ่งที่เราคิดว่าดีในเวลานี้ มันอาจมีสิ่งร้ายหรือผลร้ายแฝงเร้นอยู่ด้วยก็ได้**

มีคนหนึ่งเช่าที่วัดอยู่ ต่อมาวัดต้องการที่ตรงนั้นสร้างสิ่งที่จำเป็นแก่วัด ขอร้องให้เขารื้อถอน พร้อมด้วยให้ค่ารื้อถอน เขารู้สึกเป็นเรื่องร้ายแรงมาก เกิดโทมนัสขัดใจเป็นอันมาก ต่อมาเขาตัดใจได้ รวบรวมทรัพย์สินสมบัติเท่าที่มีอยู่ กู้หนี้ยืมสินเขาบ้าง กัดฟันทนเอาไปซื้อที่ปลูกบ้านได้อีกแห่งหนึ่ง อีกไม่กี่ปีต่อมาก็เปลื้องหนี้สินได้หมด มีบ้านเป็นของตนเองพร้อมที่ดิน อยู่สบาย จึงนึกได้ว่าที่เป็นอย่างนี้ได้ก็เพราะวัดให้ออกจากที่ดินของวัด ถ้าวัดไม่ทำอย่างนั้นคงต้องเช่าที่ดินวัดอยู่จนตายและยังจะสืบต่อไปถึงลูกหลานอีกด้วย

เพราะฉะนั้น อะไรจะเกิดก็ให้ต้อนรับด้วยความสงบ แล้วค่อยหาทางแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ลินยู่ถัง นักปราชญ์จีนได้กล่าวไว้ว่า "ความสงบอันแท้จริงของดวงใจนั้นมาจากยินดีต้อนรับสิ่งอันร้ายแรงที่สุดที่เกิดขึ้นแก่เรา" (True peace of mind comes from accepting the worst)

๖. เชื่อกรรม ไม่เชื่องมงาย

สร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตนและอยู่กับตนเสมอว่า คนทำความดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วได้รับผลชั่ว ไม่ต้องพลุ่งพล่านไปกับความเชื่ออันงมงาย ทำให้เสียเวลา เสียเงินทองมากมาย ก็แก้ปัญหาอะไรไม่ได้ สุขทุกข์ของเราย่อมขึ้นอยู่กับกรรม คือการกระทำของเรา หรือของสังคม จึงต้องแก้ไขที่ตัวเราหรือที่สังคม บางคนโทษแต่ตนเอง บางคนโทษแต่สังคม **ที่จริงแล้วต้องมองด้วยสายตาแห่งปัญญาโดยความเป็นธรรมว่า ความทุกข์ ความเดือดร้อนอันนั้นตนทำให้เกิด หรือคนอื่นทำให้เกิด อะไรเป็นต้นเหตุต้องแก้ที่นั่น ไม่ใช่มัวแต่ลงโทษตัวเองฝ่ายเดียว หรือโทษผู้อื่น สิ่งอื่นฝ่ายเดียว บุคคลและระบบกฎเกณฑ์จะต้องได้รับการพิจารณาพร้อมๆ กันไป สุขทุกข์ของมนุษย์อยู่ในมือของมนุษย์เอง มนุษย์จะต้องสร้างสรรค์ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์**

ความเชื่อในเรื่องกรรมจะต้องสร้างให้เกิดขึ้น แต่ต้องพิจารณาในวงกว้าง เช่น กรรมส่วนบุคคล กรรมของครอบครัว กรรมของสังคม ของประเทศชาติ ตลอดถึงของโลก ซึ่งมนุษย์ในโลกจะต้องได้รับผลกระทบด้วยกันมากบ้างน้อยบ้างตามสัดส่วน

ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนมุ่งหน้าสร้างแต่กรรมดี และชักชวนผู้อื่นให้ทำด้วย เรื่องนี้ย่อมเป็นผลดีทั้งแก่ปัจเจกชนและสังคมส่วนรวมอย่างแน่นอน เป็นไปเพื่อความสงบสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๗. ความไม่ยึดมั่นถือมั่น

แม้จะตั้งหน้าตั้งตาทำความดีและได้รับผลดีอย่างที่หวังแล้ว ก็ไม่ควรติดอยู่ในความดี ไม่แบกดีไว้ให้หนักอกหนักใจ อันที่จริงชั่วก็เป็นของหนัก ดีก็เป็นของหนัก จึงไม่ควรแบกทั้งดีและชั่ว เปรียบไปก็เหมือนกับว่า บ่าข้างหนึ่ง เราแบกดิน แบกหินหรือโคลนตม อีกข้างหนึ่งเราแบก

เงินทอง เพชรนิลจินดา มันก็หนักเหมือนกัน แบกเงินทอง เพชรนิลจินดา ยังอันตรายกว่าด้วย เพราะมีคนคอยแย่งชิงหรือกลัวเขาแย่งชิง มนุษย์ทะเลาะวิวาทกันเพราะแย่งดีกันมาก การแข่งดี (สารัมภะ) เป็นอุปกิเลส คือสิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมองอย่างหนึ่ง **ที่เขาด่า เราเจ็บ และเขาสรรเสริญ เราดีใจก็เพราะเราแบกเอาดีไว้นั่นเอง แล้วเราก็กลัวถูกด่าและดิ้นรนหาเสียงสรรเสริญซึ่งก็เป็นทุกข์เท่าๆ กัน**

ถ้าเปรียบความชั่วเหมือนโรค ความดีเหมือนยา เรากินยาเพื่อหายโรค เมื่อหายโรคแล้วก็ไม่ต้องกินยาอีก อนึ่ง ธรรมะเปรียบเหมือนเรือสำหรับข้ามบึง เมื่อถึงฝั่งแล้วก็ไม่ต้องแบกเรือขึ้นไปด้วย คงทิ้งเรือไว้ที่ฝั่งนั่นเอง

จึงสรุปว่า **ถ้าต้องการความสงบจริงๆ ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นทั้งดีและชั่ว สิ่งใดที่เข้าไปยึดมั่นไว้จะไม่เป็นโทษนั้นไม่มี พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ในระดับสูงว่า สิ่งทั้งปวงอันบุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่น (สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา**

เมื่อไม่ยึดมั่น จิตใจก็โปร่งเบา ผ่อนคลาย สงบ สว่าง เป็นสุขที่เยือกเย็น ไม่เร่าร้อนด้วยความปรารถนาต่างๆ คุณภาพแห่งความสุขจะต่างจากความสุขที่เกิดขึ้นเพราะไปยึดมั่นในสิ่งใดแล้วได้สิ่งนั้นสมปรารถนา ความสุขอย่างนั้นยังแฝงอยู่ด้วยความร้อน หรือความทุกข์อย่างสุขุม **ชาวพุทธจึงควรทดลองความสุขที่ประณีตคือสุขจากความไม่ยึดมั่นถือมั่นบ้าง** ตามโอกาสอันควร

หลัก ๗ ประการดังกล่าวมาเป็นหลักธรรมเพื่อชีวิต เชื่อว่าถ้าผู้ใดทำได้ก็จะทำให้ชีวิตของผู้นั้นดีขึ้น สงบ เยือกเย็น มีความสุข ได้มีโอกาสชื่นชมกับชีวิตที่ดีงามและสดชื่นตามสมควรแก่กำลังที่ทำได้

๘

แนวคำบรรยาย เรื่อง

กรรมฐานหรือภาวนา

บรรยายในการประชุมสัมมนา โครงการศึกษาเพื่อเสนอหลักวิชาการ
ตามแนวพุทธศาสตร์ ณ โรงแรมรอแยล (Royal)
วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๖ เวลา ๑๐.๒๐ - ๑๒.๐๐ น.

กรรมฐานหรือภาวนาเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างไร ?

การศึกษาโดยทั่วไป มุ่งให้ผู้ศึกษาเรียนรู้วิชาการต่างๆ เพื่อเป็นความรู้ทั่วไปในสิ่งที่อยู่รอบตัวเราและเกี่ยวข้องอยู่กับเราบ้าง เรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของตนเอง เช่น สุขศึกษาบ้าง วิชาการต่างๆ เหล่านี้ ย่อมมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ กรรมฐานหรือภาวนาเป็นการศึกษาและปฏิบัติทางฝ่ายจิตเพื่ออบรมจิตให้ดี ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่มาก **ถ้าแบ่งมนุษย์เป็น ๒ ภาค คือกายและจิต การศึกษาเรื่องจิตเพื่อทำให้จิตสมบูรณ์นั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้บุคคลผู้นั้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็นมนุษย์เต็มคน** ไม่ใช่เป็นเพียงครึ่งเดียว กรรมฐาน เกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างนี้ และพอจะถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของจริยศึกษา

ความด้อยพัฒนาทางจิตใจ

เราต้องยอมรับความจริงกันอย่างหนึ่งว่า คนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ส่วนมากยังด้อยพัฒนาทางจิตใจ สังคมไทยไม่เพียงแต่ด้อยพัฒนาทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังด้อยพัฒนาทางจิตใจด้วยและด้อยเอามากๆ ทีเดียว แม้กลุ่มชนที่พอถือได้ว่าพ้นจากการด้อยพัฒนาทางวัตถุแล้ว ก็ยังไม่พ้นจากการด้อยพัฒนาทางจิตใจ อบายมุข ซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศในรูปแบบต่างๆ นั้นเป็นอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความด้อยพัฒนาทางจิตใจของคนในสังคม เราต้องยอมรับความจริงข้อนี้กันเสียก่อนจึงจะแก้ปัญหานี้ได้ อย่าเข้าใจผิด อย่าหลงตัวเองว่าเราด้อยพัฒนาเฉพาะทางวัตถุเท่านั้น ส่วนจิตใจเราดีแล้ว

เพื่อหนุนสัมมาสังกัปปะให้ดำเนินไปด้วยดี
บุคคลควรมีความตั้งใจในทางที่ดี
พยายามให้กระแสจิตพุ่งไปในทางที่ดี
ตั้งใจจะเป็นคนดี ตั้งใจจะทำความดีอย่างสม่ำเสมอ
ไม่ปล่อยปละละวาง ความดีที่จะต้องทำนั้นมีมาก
เมื่อทำอย่างนี้ไม่ได้ก็ไปทำอย่างอื่นได้
แต่ขอให้ตั้งใจทำความดีอยู่เสมอ

ในการทำความดีนั้นย่อมต้องมีอุปสรรคอยู่
มากบ้างน้อยบ้าง จึงควรมีความคิดในการที่จะต่อสู้
กับอุปสรรค ยิ่งงานใหญ่ อุปสรรคก็ย่อมใหญ่ขึ้น
เมื่อเรือใหญ่ต้องคลื่นใหญ่ เมื่อมีความคิดในทางต่อสู้
พลังจิตย่อมหนุนให้ร่างกายมีพลังที่จะต่อสู้ด้วย
ถ้าพลังจิตอ่อน พลังทางกายก็พลอยอ่อนไปด้วย

อันที่จริงอุปสรรคนั้น เป็นเพียงสิ่งทดสอบกำลังใจ
ของเราอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นอุปสรรคใหญ่
และถ้าสามารถฝ่าฟันไปได้ บรรลุความสำเร็จ
ก็จะเหลือความชื่นใจไว้ให้ตลอดชีวิต

ชมรมกัลยาณธรรม
www.kanlayanatam.com
Facebook : Kanlayanatam

แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๒
อ. วศิน อินทสระ